

**Sud Bosne i Hercegovine
Суд Босне и Херцеговине**

Predmet broj: S1 1 K 005589 11 Kžk (veza X-KRŽ-05/59)

Datum donošenja: 05.07.2011. godine

Pred sudskim vijećem u sastavu: sudija Senadin Begtašević, presjednik vijeća

sudija Mr Dragomir Vukoje

sudija Phillip Weiner

PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE

Protiv

RADOJA LALOVIĆA I SONIBOJA ŠKILJEVIĆA

PRESUDA APELACIONOG VIJEĆA

Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine:

Behaija Krnjić

Branilac optuženog Radoja Lalovića:

Advokat Slaviša Prodanović

Branilac optuženog Soniboja Škiljevića

Advokat Milorad Rašević

Sadržaj

PRESUDA	1
I. UVODNA RAZMATRANJA	9
II. ZAVRŠNE RIJEČI	10
A. ZAVRŠNA RIJEČ TUŽILAŠTVA.....	10
B. ZAVRŠNA RIJEČ ODBRANE.....	11
1. Završne riječi advokata Slaviše Prodanovića, branioca optuženog Radoja Lalovića	11
2. Završne riječi advokata Milorada Raševića, branioca optuženog Soniboja Škiljevića.....	13
III. PROCESNE ODLUKE	15
A. UTVRĐENE ČINJENICE.....	15
B. ISKLJUČENJE JAVNOSTI	19
IV. ZAKON KOJI SE PRIMJENJUJE	19
V. FUNKCIJA UPRAVNIKA I ZAMJENIKA UPRAVNIKA KPD „BUTMIR“	21
A. POČETAK ORUŽANOG SUKOBA I RASPUŠTANJE KPD „BUTMIR“, TE NJEGOVO PONOVRNO USPOSTAVLJANJE.....	22
B. FUNKCIJE OPTUŽENIH U INKRIMINISANOM PERIODU	24
VI. UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUHVAAT	26
A. UOPŠTE O UZP-U.....	26
B. ACTUS REUS ELEMENTI UZP-A	28
C. MENS REA ELEMENTI UZP-A	32
D. ODNOS UZP-A I SAIZVRŠILAŠTVA.....	35
VII. PRAVNA UTVRĐENJA KOJA SE ODOSE NA KRIVIČNO DJELO ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI	36
A. OPŠTI ELEMENTI KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI	36
B. OSNOVNA KRIVIČNA DJELA RELEVANTNA ZA KONKRETAN PREDMET	37

1. Progon	37
2. Lišenje druge osobe života- ubistvo	37
3. Odvođenje u ropstvo-prisilni rad	38
4. Protivpravno zatvaranje	38
5. Mučenje	38
6. Druga nečovječna djela slične prirode	39
C. UTVRĐIVANJE BITNIH OBILJEŽJA DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI U KONKRETNOM PREDMETU	39
1. Postojanje širokog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog nesrpskog stanovništva	39
2. Svijest optuženih o postojanju široko rasprostranjenog ili sistematičnog napada ...	43
3. Da je optuženi znao da njegova djela predstavljaju ili bi mogla predstavljati dio tog napada, tačnije da postoji <i>nexus</i> između napada i radnji optuženog	44
VIII. INKRIMINACIJE PO POJEDINIM TAČKAMA OPTUŽENJA	44
D. TAČKA 1 I 2 OPTUŽNICE- ZATVARANJE ILI DRUGO TEŠKO ODUZIMANJE FIZIČKE SLOBODE SUPROTNO OSNOVNIM PRAVILIMA MEĐUNARODNOG PRAVA	44
E. TAČKA 1A I 2A OPTUŽNICE- DRUGA NEČOVJEČNA DJELA SLIČNE PRIRODE, UČINJENA U NAMJERI NANOŠENJA VELIKE PATNJE ILI OZBILJNE FIZIČKE ILI PSIHIČKE POVREDE ILI NARUŠENJA ZDRAVLJA	50
F. TAČKA 1B I 2B OPTUŽNICE- LIŠENJE DRUGE OSOBE ŽIVOTA (UBISTVO)	56
G. TAČKA 1C I 2C OPTUŽNICE- MUČENJE	58
H. TAČKA 1D I 2D OPTUŽNICE- ODVOĐENJE U ROPSTVO (PRISILNI RAD)	60
VIII. ODLUKA O TROŠKOVIMA KRIVIČNOG POSTUPKA	67
IX. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNIM ZAHTJEVIMA	68
X. ANEX	69
A. DOKAZI TUŽILAŠTVA	69
B. DOKAZI ODBRANE	82
1. Dokazi odbrane prvooptuženog	82
2. Dokazi odbrane drugooptuženog	89

U IME BOSNE I HERCEGOVINE!

Sud Bosne i Hercegovine, u vijeću Apelacionog odjeljenja sastavljenom od sudija Senadina Begtaševića, kao predsjednika vijeća, te sudija Mr Dragomira Vukoja i Philip-a Weinerja, kao članova vijeća, uz sudjelovanje stručnog saradnika Nevene Aličehajić, u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženih Radoja Lalovića i Soniboja Škiljevića, zbog krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkama a), c), e), f) i k) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu KZ BiH), a sve u vezi sa članom 180. stav 1. i članom 29. KZ BiH, povodom precizirane optužnice Tužilaštva BiH broj KT-RZ-33/05 od 02.06.2011. godine, nakon održanog javnog pretresa pred vijećem Apelacionog odjeljenja, na kojem je dijelom bila isključena javnost, u prisustvu tužioca Tužilaštva BiH, Behaije Krnjića, optuženog Radoja Lalovića i njegovog branioca, advokata Slaviše Prodanovića i optuženog Soniboja Škiljevića i njegovog branioca, advokata Milorada Raševića, nakon vijećanja i glasanja, dana 05.07.2011. godine, donio je, a dana 11.07.2011. godine, javno objavio slijedeću:

P R E S U D U

Optuženi:

1. Radoje Lalović zv. „Ratko“, sin Ljube i majke Vide, rođene Zelović, rođen 15.07.1946. godine u Kalinoviku, stalno nastanjen..., po narodnosti..., državljanin..., JMBG ..., penzioner, pismen, sa završenom višom školom za socijalne radnike, oženjen, otac dvoje punoljetne djece, vojsku služio 1969/70. god., u Kruševcu, Republika Srbija, ne vodi se u vojnoj evidenciji, bez odlikovanja, srednjeg imovnog stanja, neosuđivan, ne vodi se drugi krivični postupak protiv njega, nalazi se na slobodi

2. Soniboj Škiljević zv. „Soni“, sin Vojina i majke Mileve, rođene Andrijašević, rođen 14.08.1948. godine u mjestu Izgori, opština Gacko, stalno nastanjen u..., po narodnosti..., državljanin..., JMBG ..., penzioner, pismen za završenim fakultetom političkih nauka, oženjen, otac dvoje punoljetne djece, vojsku služio 1974/75. god., u Zagrebu, Republika Hrvatska i Beogradu, Republika Srbija, ima podoficirski čin, ne vodi se u vojnoj evidenciji, bez odlikovanja, lošeg imovnog stanja, neosudjivan, ne vodi se drugi krivični postupak protiv njega, nalazi se na slobodi

Na temelju odredbe člana 284. tačka c) ZKP BiH

OSLOBAĐAJU SE OD OPTUŽBI

Da su,

Radoje Lalović i Soniboj Škiljević zajedno:

U vremenskom periodu od početka mjeseca maja do 16. decembra 1992. godine, u okviru širokog i sistematičnog napada vojnih i policijskih, kao i paravojnih snaga tzv. Srpske republike BiH, a potom Republike Srpske, usmjerenog protiv civilnog nesrpskog stanovništva grada Sarajeva, znajući za taj napad, te da njihove radnje čine dio toga napada, Radoje Lalović u svojstvu upravnika, te Soniboj Škiljević u svojstvu zamjenika upravnika, Kazneno-popravnog doma „Butmir“ na Kuli, opština Ilidža, koji je funkcionisao većim dijelom kao zatočenički logor, svjesno i voljno učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu sa sviješću o postojanju organizovanog sistema zlostavljanja zatočenika nesrpske nacionalnosti koji su bili zatočeni u navedenom KPD-u i izvršenja zločina nad njima, imajući isti cilj sa odgovornim osobama u Ministarstvu pravde tzv. Srpske Republike BiH, potom Republike Srpske i to u prvom redu tadašnjim ministrom pravde Momčilom Mandićem kao i osobljem koje je obavljalo stražarske dužnosti u toj kazneno - popravnoj organizaciji, među kojima su bili stražari Neđo Pandurović, Vule Govedarica, Božo Radović i dr., kao i drugim članovima zatvorskog osoblja, te sa pripadnicima vojske tzv. Srpske Republike BiH, potom Republike Srpske, posebno sa pripadnicima službe bezbjednosti Sarajevsko-romanijskog korpusa, pripadnicima civilne i vojne policije, srpske teritorijalne odbrane i paravojnih formacija, koji cilj je podrazumijevao, na diskriminatornoj namjeri zasnovan, progon nesrpskog civilnog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, u okviru kojeg progona su svojim naređenjima, činjenjem i podstrekavanjem, doprinijeli izvršenju zajedničkog plana, po kojem planu su vršena, suprotno pravilima međunarodnog prava, teška oduzimanja fizičke slobode i zatvaranja pod nehumanim uslovima civilnih osoba nesrpske nacionalnosti, a potom namjerna lišavanja života (ubistva), nečovječna postupanja, nanošenja povreda tjelesnog integriteta i zdravlja, mučenja i prisiljavanja na prinudni rad, te kao nadređene i odgovorne osobe svjesno propustili da preduzmu nužne i razumne mjere u spriječavanju činjenja navedenih djela i kažnjavanju počinitelja istih djela, tako što su:

1. Po svojstvima koja su obavljali, Radoje Lalović i Soniboj Škiljević, bili odgovorni za funkcionisanje Kazneno-popravnog doma „Butmir“ na Ilidži, u periodu od početka mjeseca maja do 16. decembra 1992. godine, koji je u navedenom periodu pored osnovnih nadležnosti, funkcionisao i kao zatočenički logor, u kojem logoru su imali i vršili efektivnu kontrolu nad radom i ponašanjem svih stražara koji su obavljali stražarske dužnosti u logoru, u kojim svojstvima su održavali svakodnevne veze sa političkim, vojnim i policijskim vlastima izvan logora i na taj način učestvovali u suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, teškom oduzimanju fizičke slobode i zatvaranju na stotine civilnih osoba nesrpske nacionalnosti, posebno bošnjačke, bez ikakvog pravnog osnova, tako što su iste osobe uz njihovo znanje i pristanak prihvatili stražari iz logora od pripadnika vojske i policije koji su te osobe privodili, nerijetko i sami prisustvovajući tom prihvatu, a potom smještali u logorske prostorije gdje su bile zatočene i čuvane od strane logorskih stražara u različitom vremenskom trajanju u kojem trajanju zatočenja tim osobama nikada nije saopšteno zbog čega su zatočene, niti je vođen protiv njih bilo kakav postupak, da bi potom:
 - 1.(a) direktnim učešćem te uz znanje i pristanak Radoja Lalovića i Soniboja Škiljevića, iako su isti vršeći nadzor nad uslovima zatočenja imali ovlasti da

mijenjaju uslove zatočenja, da određuju dnevni režim zatočenika i da im odobravaju veću slobodu i prava unutar logora uključujući pri tome razumne životne uslove i higijenske standarde, kojim ovlastima se nisu koristili ili se nisu koristili u dovoljnoj mjeri, zatočene osobe u naznačenom periodu bile zatvorene i smještene u nečovječnim uslovima tako što su boravili u neuslovnim prostorijama koje u zimskim uslovima nisu bile grijane, a koje su često bile prenatrpene, lišene mogućnosti obavljanja osnovnih higijenskih potreba, izgladnjivane, tako što su dobijale veoma oskudne dnevne obroke zbog čega su mnoge izgubile na tjelesnoj težini te lišene mogućnosti pružanja adekvatne i pravovremene medicinske pomoći, što je kod nekih prouzrokovalo pogoršanje zdravstvenog stanja, uslijed čega je u naznačenom periodu došlo do smrti **Izeta Ramića sina Malage**, rođenog 1956. godine,

- 1.(b) uz znatan doprinos Radoja Lalovića i Soniboja Škiljevića koji su imali znanje ili su bar mogli imati znanje da njima podređene osobe ili druga lica, pretežno pripadnici vojske i paravojske, izvođenjem zatočenika iz logora pripremaju, mogu i žele izvršiti ubistva nad njima, pa ipak nisu poduzeli nijednu radnju kako bi te osobe spriječili u svojoj nakani iako su to mogli, nego su istima svojim pristankom ili prešutnom saglasnošću omogućavali da iz logora izvode zatočene osobe, a potom odvođe na nepoznate lokacije gdje su ih ubijali, na koji način su zatočene osobe bile izložene namjernim ubistvima, pa su tako neutvrđenog datuma u mjesecu maju 1992. godine, iz zatvora izvedeni i na nepoznatoj lokaciji ubijeni : **Alija Durić sin Sulje**, rođen 13.05.1935. godine, **Samir Durić sin Alije**, rođen 24.10.1968. godine, **Suvad Durić sin Alije**, rođen 04.12.1962. godine, **Seid Dević sin Hasana**, rođen 16.04.1946.godine, **Besim Dević sin Seida**, rođen 13.09.1970.godine, **Bislim Gaši sin Hašima**, rođen 30.04.1941.godine, **Mahmut Čatović sin Avde**, rođen 11.01. 1946. godine, **Haris Kikić sin Hamze**, rođen 11.06.1971. godine, **Salih Bihorac sin Hajre**, rođen 1940. godine, **Dervo Bihorac sin Hajre**, rođen 1957. godine, **Hasan Džanić sin Zijada**, rođen 20.01.1953. godine, **Elmaz Džanković sin Hamida**, rođen 19.05.1936. godine, **Rifat Džanković sin Elmaza**, rođen 06.10. 1971. godine, **Šefcet Džanković sin Elmaza**, rođen 07.03.1963. godine, **Mujo Džindo sin Hamida**, rođen 1937. godine, **Huso Gačević sin Redže**, rođen 1959. godine, **Šemso Gačević sin Redžepa**, rođen 05.09. 1950. godine, **Zuvdija Gačević sin Redžepa**, rođen 1968. godine, **Emir Hajdarević sin Zildže**, rođen 09.03.1973. godine, **Zildžo Hajdarević sin Abdulaha**, rođen 05.11.1948. godine, **Rušid Kovač sin Ibri**, rođen 28.03.1956. godine, **Emin Kulo sin Mehmeda**, rođen 24.04. 1934. godine, **Hasan Kulo sin Mehmeda**, rođen 10.04.1936. godine, **Ervan Martinović sin Latifa**, rođen 09.06.1966. godine, **Elmaz Mulić sin Ramiza**, rođen 11.01.1962. godine, **Sabahudin Mulić sin Redžepa**, rođen 23.06.1957. godine, **Ujkan Mulić sin Redžepa**, rođen 02.01.1953. godine, **Džafer Turković, sin Ibrahima**, rođen 21.02.1956. godine, **Husejin Turković sin Jusufa**, rođen 07.08.1953. godine, **Kasim Turković sin Jusufa**, rođen 05.02.1958. godine, **Emin Katica sin Hamze**, rođen 01.06.1954. godine, **Ibrahim Rastoder sin Cane**, rođen 05.11.1939. godine, **Rahman Rastoder sin Cane**, rođen 18.10.1933. godine, **Husein Ramović sin Smaje**, rođen 13.07.1954. godine, **Sabid Selimović sin Ćamila**, rođen 24.01.1951. godine, **Nail Maksumić sin Alije**, rođen 27.09.1948. godine, **Feho Erović sin Rašida**, rođen 28.11.1956. godine i **Habib Medović sin Rasima**, rođen

23.06.1968. godine , nakon čega isti nisu poduzeli niti jednu radnju na prijavljivanju počinitelja tih ubistava,

1.(c) uz znanje, pristanak i pomoć Radoja Lalovića i Soniboja Škiljevića, koji su znatno doprinijeli i pospješili funkcioniranje logorskog sistema zlostavljanja, stražari izvodili zatočene osobe iz prostorija u kojima su bile zatočene te ih fizički zlostavljali ili su ih odvodili u prostorije gdje su od strane policijskih operativnih radnika ili pripadnika vojske ispitivane, a potom i zlostavljane, na koji način su zatočene osobe bile izložene namjernom nanošenju snažnog tjelesnog i duševnog bola tako što su fizički zlostavljane od strane stražara i drugih osoba, pripadnika policije i vojske, čime su mnogima nanesene tjelesne povrede, među kojima su u naznačenom periodu pretučeni i zlostavljani: **svjedok-oštećeni „A“; Salko Zolj sin Ahmeda**, rođen 1945. godine, **Džafer Turković, Husein Ramović, Dervo Bihorac, Alija Durić, Adil Čaušević, Zlata Čaušević, Mirsad Čerkez, Aladin Badžić sin Hasana**, rođen 1975. godine, **Dubravko Smolčić i Ahmo Fako sin Adila**, rođen 1951. godine, pa iako su Radoje Lalović i Soniboj Škiljević imali ovlaštenja da potpuno kontrolišu ponašanja stražara u logoru i da spriječe ili u najmanju ruku kontrolišu ponašanja drugih osoba, pripadnika policije i vojske, koje su dolazile u logor, istim se ovlaštenjima nisu koristili, na koji način nisu spriječili da zatočene osobe budu izložene zlostavljanju niti su na bilo koji način kažnjavali počinioce takvog zlostavljanja u slučajevima kada su to bili stražari,

1.(d) direktnim učešćem Radoja Lalovića i Soniboja Škiljevića u stvaranju sistema prinudnog rada, zatočene osobe protiv svoje volje bile prisiljavane na obavljanje prinudnih radova na način da su Radoje Lalović i Soniboj Škiljević saradujući sa civilnim i vojnim vlastima izvan logora, znali i odobravali sačinjavanje spiskova zatočenika koji su trebali ići na obavljanje prinudnih radova, nakon čega su uz njihovo znanje, ohrabrenje i odobrenje, iako su bili svjesni da prilikom obavljanja ovakvih radova može doći do pogibije ili ranjavanja istih, zatočene osobe bile od strane logorskih stražara izvođene iz prostorije u kojima su bile zatočene, a zatim od strane stražara odvođeni na mjesta gdje su obavljali prinudne radove kojom prilikom su obezbjeđivani od strane stražara ili su na kapiji logora predavani pripadnicima vojske, koji su ih vodili i obezbjeđivali prilikom obavljanja prinudnih radova, pa su tako zatočene osobe obavljali prinudne radove na poljoprivrednom dobru logora, na kopađu tranšeja i rovova na prvim borbenim linijama, na skupljanju i sahrani poginulih pripadnika vojske, na sječi drva, na utovarima stvari koje su srpski vojnici pljačkali iz kuća vlasništvo osoba nesrpske nacionalnosti i drugim poslovima, kojom prilikom obavljanja prinudnih radova su često verbalno i fizički maltretirani i tučeni, dok je takođe tim prilikama dolazilo do pogibija i teškog ranjavanja mnogih, među kojima su u naznačenom periodu poginuli: **Vahid Gačanović sin Muhameda**, rođen 1942. godine, **Zulfo Vatrić sin Vejsila**, rođen 1927. godine, **Mehmed Isić sin Atifa**, rođen 1945. godine, **Ramiz Smajić, Hasib Šahović i Hasan Šabović**, dok su ranjeni **Munib Isić sin Muharema**, rođen 1952. godine, **Nusret Šunj, Adem Balić, Nedžad Salihović, Dževad Smajić, Muharem Rešidović, Avdo Pizović sin Adema**, rođen 1949. godine, **Junuz Harbaš sin Bege**, rođen 1957. godine, **Mehmed Agić sin Abdulaha**, rođen 1943. godine i **Almin Dželilović sin Zilke**,

rođen 1971.godine, nakon kojih zlostavljanja te pogibija i ranjavanja, sa kojima su bili upoznati, nikada se nisu usprotivili takvoj praksi slanja zatočenih osoba na obavljanje prinudnih radova niti su ikada pokretali pitanje bilo čije odgovornosti za navedene pogibije ili ranjavanja zatočenih osoba,

Soniboj Škiljević sam:

U vremenskom periodu od 16. decembra 1992. godine do sredine mjeseca decembra 1995. godine, u okviru širokog i sistematičnog napada vojnih i policijskih, kao i paravojnih snaga Republike Srpske, usmjerenog protiv civilnoga nesrpskog stanovništva grada Sarajeva, znajući za taj napad, te da njegove radnje čine dio toga napada, u svojstvu upravnika, Kazneno-popravnog doma „Butmir“ na Kuli, koji je većim dijelom funkcionisao kao zatočenički logor, svjesno i voljno učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu sa sviješću o postojanju organizovanog sistema zlostavljanja zatočenika nesrpske nacionalnosti koji su bili zatočeni u navedenom KPD-u i izvršenja zločina nad njima, imajući isti cilj sa odgovornim osobama u Ministarstvu pravde Republike Srpske i to u prvom redu tadašnjim ministrom pravde Jovom Rosićem, te sa Đorđem Faladžićem koji je obavljao funkciju zamjenika upravnika KPD-a i osobljem koje je obavljalo stražarske dužnosti u toj kazneno-popravnoj organizaciji među kojima su bili stražari Nedjo Pandurović, Vule Govedarica, Božo Radović i dr., kao i sa drugim članovima zatvorske osoblja, te sa pripadnicima vojske Republike Srpske, posebno sa pripadnicima službe bezbjednosti Sarajevsko-romanijskog korpusa, pripadnicima civilne i vojne policije kao i paravojnih formacija, koji cilj je podrazumjevao, na diskriminatornoj namjeri zasnovan, progon nesrpskog civilnog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, u okviru kojeg progona je svojim naređenjima, činjenjem i podstrekavanjem, doprinio izvršenju zajedničkog plana, po kojem planu su vršena suprotno pravilima međunarodnog prava teška oduzimanja fizičke slobode i zatvaranja pod nehumanim uslovima civilnih osoba nesrpske nacionalnosti, a potom, namjerna lišavanja života (ubistva), nečovječna postupanja, nanošenja povreda tjelesnog integriteta i zdravlja, mučenja i prisiljavanja na prinudni rad te kao nadređena i odgovorna osoba svjesno propustio da preduzme nužne i razumne mjere u spriječavanju činjenja navedenih djela i kažnjavanju počinitelja istih djela, tako što je:

2. Po svojstvu kojeg je obavljao, bio odgovoran za funkcionisanje **Kazneno-popravnog doma „Butmir“ na Ilidži**, u periodu od 16. decembra 1992. godine do sredine mjeseca decembra 1995. godine, koji je u navedenom periodu pored osnovnih nadležnosti, funkcionisao i kao zatočenički logor, u kojem logoru je imao i vršio efektivnu kontrolu nad radom i ponašanjem svih stražara koji su obavljali stražarske dužnosti u logoru, u kojem svojstvu je održavao svakodnevne veze sa političkim, vojnim i policijskim vlastima izvan logora i na taj način učestvovao u suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, teškom oduzimanju fizičke slobode i zatvaranju na stotine civilnih osoba nesrpske nacionalnosti, posebno bošnjačke, bez ikakvog pravnog osnova, tako što su iste osobe uz njegovo znanje i pristanak prihvatili stražari iz logora od pripadnika

vojske i policije koji su te osobe privodili, nerijetko i sam prisustvovajući tom prihvatu, a potom ih smještali u logorske prostorije gdje su bile zatočene i čuvane od strane logorskih stražara u različitom vremenskom trajanju u kojem trajanju zatočenja tim osobama nikada nije saopšteno zbog čega su zatočene, niti je vodjen protiv njih bilo kakav postupak, da bi potom:

2.(a) direktnim učešćem te uz njegovo znanje i pristanak, iako je isti vršeći nadzor nad uslovima zatočenja imao ovlasti da mijenja uslove zatočenja, da određuje dnevni režim zatočenika i da im odobrava veću slobodu i prava unutar logora uključujući pri tome razumne životne uslove i higijenske standarde, kojim ovlastima se nije koristio ili se nije koristio u dovoljnoj mjeri, zatočene osobe u naznačenom periodu bile zatvorene i smještene u nečovječnim uslovima tako što su boravili u neuslovnim prostorijama koje u zimskim uslovima nisu bile grijane, a koje su često bile prenatrane, lišene mogućnosti obavljanja osnovnih higijenskih potreba, izgladnjivane tako što su dobijale veoma oskudne dnevne obroke zbog čega su mnoge izgubile na tjelesnoj težini te lišene mogućnosti pružanja adekvatne i pravovremene medicinske pomoći što je kod nekih prouzrokovalo pogoršanje zdravstvenog stanja uslijed čega je u naznačenom periodu došlo do smrti: **Bahrudina Bećirovića sina Agana**, rođenog 1946.godine, **Mihrudina Begovića sina Idriza**, rođenog 1971.godine i **Mirsada Zečević**,

2.(b) uz njegov znatan doprinos i znanje koje je imao ili je bar mogao imati znanje, da njemu podređene osobe ili druga lica, pretežno pripadnici vojske, izvođenjem zatočenika iz logora mogu i žele izvršiti ubistva nad njima, pa ipak nije poduzeo niti jednu radnju kako bi te osobe spriječio u svojoj nakani, iako je to mogao, nego je istima svojim znanjem, pristankom ili prešutnom saglasnošću, omogućavao da iz logora izvode zatočene osobe, a potom odvođe na nepoznate lokacije gdje su ih ubijali, na koji način su zatočene osobe bile izložene namjernim ubistvima, pa su tako neutvrđenih datuma u naznačenom periodu iz zatvora izvedeni i ubijeni : **Kasim Hurtić sin Muje**, rođen 1970. godine i **Munever Hidić sin Ibrahima**, rođen 1961.godine, nakon čega isti nije poduzeo niti jednu radnju na prijavljivanju počinitelaca tih ubistava,

2.(c) uz njegovo znanje, pristanak i pomoć, kojima je znatno doprinio i pospješio funkcioniranje logorskog sistema zlostavljanja, na način da je omogućavao stražarima da izvode zatočene osobe iz prostorija u kojima su bile zatočene te ih fizički zlostavljaju ili da ih odvođe u prostorije gdje su od strane operativnih radnika policije ili pripadnika vojske ispitivane, a potom i zlostavljane, zatočene osobe bile izložene namjernom nanošenju snažnog tjelesnog i duševnog bola tako što su fizički zlostavljane od strane stražara i drugih osoba, pripadnika vojske i policije, čime su mnogima nanesene tjelesne povrede, među kojima su u naznačenom periodu pretučeni i zlostavljani: **Halid Aruković sin Ahmeda**, rođen 1958. godine, **Šemso Jašarević sin Hasana**, rođen 1952. godine, **Marijan Malešić sin Ante**, rođen 1941. godine, **Josip Sogović sin Andrije**, rođen 1961. godine, **Slavko Srdić**, **Salko Jašarević** i **Islam Zulović**, pa iako je isti imao ovlaštenja da potpuno kontroliše ponašanje stražara u logoru i da

spriječi ili u najmanju ruku kontroliše ponašanja drugih osoba, pripadnika vojske i policije, koje su dolazile u logor, isti se tim ovlaštenjima nije koristio, pa na taj način nije spriječio da zatočene osobe budu izložene zlostavljanju niti je na bilo koji način kažnjavao počiniocce takvog zlostavljanja u slučajevima kada su to bili stražari,

2.(d) direktnim njegovim učestvovanjem u stvaranju sistema prinudnog rada, zatočene osobe protiv svoje volje bile prisiljavane na obavljanje prinudnih radova na način da je isti saradujući sa civilnim i vojnim vlastima znao i odobravao sačinjavanje spiskova zatočenika koji su trebali ići na obavljanje prinudnih radova, nakon čega je uz njegovo znanje, ohrabrenje i odobrenje, iako je bio svjestan da prilikom obavljanja ovakvih radova može doći do pogibije ili ranjavanja istih, čemu se nikada nije usprotivio, zatočene osobe bile od strane logorskih stražara izvođene iz prostorije u kojima su bile zatočene, a zatim od strane stražara odvođeni na mjesta gdje su obavljali prinudne radove kojom prilikom su obezbjeđivani od strane stražara ili su na kapiji logora predavani pripadnicima vojske, koji su ih vodili i obezbjeđivali prilikom obavljanja prinudnih radova, te mnoge od njih prilikom obavljanja radova fizički zlostavljali, pa su tako zatočene osobe obavljali prinudne radove na poljoprivrednom dobru logora, na kopanju tranšeja i rovova na prvim borbenim linijama, na skupljanju i sahrani poginulih pripadnika vojske, na sječi drva, na utovarima stvari koje su srpski vojnici pljačkali iz kuća vlasništvo osoba nesrpske nacionalnosti i drugim poslovima, kojom prilikom obavljanja prinudnih radova su često verbalno i fizički maltretirani i tučeni, dok je takodje tim prilikama dolazilo do pogibija i teškog ranjavanja mnogih, među kojima su u naznačenom periodu poginuli: **Ismet Hidić sin Šerifa**, rođen 1956.godine, **Safet Bešić sin Hazima**, rođen 1952.godine, **Denis Ahmić sin Mehmeda**, rođen 1965.godine, **Suad Hasančević sin Jusufa**, rođen 1973.godine, **Senad Hasančević sin Mehmeda**, rođen 1968.godine, **Izudin Hodžić sin Uzeira**, rođen 1971.godine, **Samir Hidić sin Ibrahima**, rođen 1969.godine, **Mustafa Hurtić sin Hajrudina**, rođen 1961.godine, **Osmo Škiljan sin Bečira**, rođen 1962.godine, **Salih Hurtić sin Šerifa**, rođen 1968.godine, **Rasim Čamdžić sin Rasima**, rođen 1966.godine, **Ševal Čamavdžić sin Mumina**, rođen 1960.godine, **Alen Kure sin Tomislava**, rođen 1973.godine, **Šemsudin Smajić**, **Senji Lajoš** i **Fadil Osmanović**, dok su ranjeni: **Husein Hurtić**, **Jasmin Husaković**, **Vahidin Hasančević**, **Hasan Hurtić**, **Sead-Sejo Škiljan**, **Muhamed Hurtić sin Muhameda**, rođen 1969.godine, **Omer Hidić**, **Rifet Husaković**, **Osman Hurtić**, **Fadil Šabanović**, **Vehid Alić**, **Refik Hodžić**, **Sadmir Husaković**, **Mujo Škiljan**, **Haris Jesenković**, **Senad Hurtić**, **Mevlid Hadžić sin Hasana**, rođen 1970.godine, **Zenun Morina**, **Esad Klačar**, **Šaćir Čagalj**, **Nihad Mehmedović**, **Nedim Alić**, **Safić Čosić**, **Rasim Huskić**, **Ferid Hasančević**, **Asim Husaković** i **Rasim Selimović**, nakon kojih zlostavljanja te pogibija i ranjavanja, sa kojima je bio upoznat, nikada se nije usprotivio takvoj praksi slanja zatočenih osoba na obavljanje prinudnih radova niti je ikad pokretao pitanje bilo čije odgovornosti za navedene pogibije ili ranjavanja zatočenih osoba,

dakle,

u okviru širokog i sistematičnog napada vojnih i policijskih, kao i paravojnih snaga tzv. Srpske republike BiH, potom Republike Srpske, usmjerenog protiv civilnog nesrpskog stanovništva grada Sarajeva, znajući za taj napad te da njihove radnje čine dio napada, kao odgovorne osobe Kazneno-popravnog doma „Butmir“, opština Ilidža, koji je pored osnovnih nadležnosti, funkcionisao i kao zatočenički logor za civilne osobe nesrpske nacionalnosti, svjesno i voljno učestvovali u sistemskom udruženom zločinačkom poduhvatu sa sviješću o postojanju organizovanog sistema zlostavljanja zatočenika u navedenom logoru i izvršenja zločina nad njima, zajedno sa odgovornim osobama u Ministarstvu pravde tzv. Srpske Republike BiH, potom Republike Srpske kao i sa osobljem koje je obavljalo stražarske i druge dužnosti u tom zatočeničkom logoru te sa pripadnicima vojnih, policijskih i paravojnih jedinica tzv. Srpske Republike BiH, potom Republike Srpske, u kojem poduhvatu su sa zajedničkim ciljem, koji je podrazumijevao, na diskriminatornoj osnovi progon nesrpskog civilnog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, naredjenjima, počinjenjem i podstrekavanjem, doprinijeli ostvarenju zajedničkog plana, u okviru kojeg su vršena suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava teška oduzimanja fizičke slobode i zatvaranja civilnih osoba nesrpske nacionalnosti, a potom namjerna lišavanja života (ubistva), nečovječna postupanja, nanošenja povreda tijesnog integriteta i zdravlja, mučenja i prisiljavanja na prinudni rad te kao odgovorne osobe svjesno propustili da preduzmu nužne i razumne mjere u spriječavanju činjenja navedenih djela i kažnjavanju počinitelja istih djela,

Čime bi počinili krivična djela i to:

1. Radoje Lalović krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172., stav 1., tačka h.) Krivičnog zakona BiH, u vezi:

- tačke e.) istog člana za radnje navedene u tački 1. optužnice,
- tačke k.) istog člana za radnje navedene u podtačkama 1.(a) optužnice,
- tačke a.) istog člana za radnje navedene u podtački 1.(b) optužnice,
- tačke f.) istog člana za radnje navedene u podtački 1.(c) optužnice,
- tačke c.) istog člana za radnje navedene u podtački 1.(d) optužnice,

a sve u vezi sa članom 29. i članom 180., stav 1. Krivičnog zakona BiH.

2. Soniboj Škiljević krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172., stav 1., tačka h.) Krivičnog zakona BiH, u vezi:

- tačke e.) istog člana za radnje navedene u tačkama 1. i 2. optužnice,
- tačke k.) istog člana za radnje navedene u podtačkama 1.(a) i 2.(a) optužnice,
- tačke a.) istog člana za radnje navedene u podtačkama 1.(b) i 2.(b), optužnice,
- tačke f.) istog člana za radnje navedene u podtačkama 1.(c) i 2.(c) optužnice,
- tačke c.) istog člana za radnje navedene u podtačkama 1.(d) i 2.(d) optužnice,

a sve u vezi sa članom 29. i članom 180., stav 1. Krivičnog zakona BiH.

Na osnovu člana 189. stav 1. ZKP BiH troškovi krivičnog postupka iz člana 185. stav 2. tačke a) do f) ovog Zakona, kao i nužni izdaci i nagrada branilaca, padaju na teret budžetskih sredstava Suda.

Na osnovu člana 198. stav 3. ZKP BiH oštećeni se sa svojim imovinsko pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

O b r a z l o ž e n j e

I. UVODNA RAZMATRANJA

1. Preciziranom optužnicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj KT-RZ-33/05 od 02.06.2011. godine, optuženim Radoju Laloviću i Soniboj Škiljeviću stavljeno je na teret da su kao učesnici sistemskog udruženog zločinačkog poduhvata počinili krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkama a), c), e), f) i k) KZ BiH, a sve u vezi sa članom 29. i članom 180. stav 1. KZ BiH .

2. Prvostepenom presudom Suda Bosne i Hercegovine broj X-KR-05/59 od 16.06.2010. godine, optuženi Radoje Lalović i Soniboj Škiljević oglašeni su krivim i to, optuženi Radoje Lalović da je radnjama opisanim pod tačkama I.1, I.1.(a), I.1.(c) i I.1.(d), a optuženi Soniboj Škiljević, radnjama opisanim pod tačkama I.2., I.2.(a), I.2.(c) i I.2.(d), počinili krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH, u vezi sa tačkama e), k) i c) istog člana, za koja krivična djela je prvostepeno vijeće, optuženom Radoju Laloviću izreklo kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) godina, a optuženom Soniboj Škiljeviću, kaznu zatvora u trajanju od 8 (osam) godina. Istom presudom, optuženi Radoje Lalović, na temelju odredbe člana 284. stav 1. tačka c) ZKP BiH, oslobođen je optužbi da je radnjama opisanim u tački 1.(b) optužnice počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkom a) KZ BiH, a optuženi Soniboj Škiljević, na temelju iste zakonske odredbe, oslobođen je optužbe da je radnjama opisanim u tačkama 1., 1.(a), 1.(b), 1.(c), 1.(d) i 2.(b) optužnice, počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkama e), k), f) i c) KZ BiH.

3. Rješenjem apelacionog vijeća Suda Bosne i Hercegovine broj X-KRŽ-05/59 od 10.03.2011. godine, zbog utvrđenih bitnih povreda odredaba krivičnog postupka, ukinuta je prvostepena presuda Suda BiH broj X-KR-05/59 od 16.06.2010. godine, pa je određeno održavanje pretresa pred vijećem Apelacionog odjeljenja Odjela I za ratne zločine Suda BiH.

4. Nakon ukidanja prvostepene presude, pred vijećem Apelacionog odjeljenja, u skladu sa odredbom člana 317. ZKP BiH, održan je pretres.

II. ZAVRŠNE RIJEČI

A. ZAVRŠNA RIJEČ TUŽILAŠTVA

5. U okviru svoje završne riječi, koju je iznio na ročištu održanom 15.06.2011. godine, tužilac se najprije osvrnuo na bitna obilježja krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, istakavši da iz dokaza Tužilaštva proizilazi da je u inkriminisanom periodu u Bosni i Hercegovini postojao širok i sistematičan napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, za koji su optuženi znali i čije radnje su bile dijelom istog.

6. Nadalje, Tužilaštvo se osvrnulo na, u toku pretresa izvedene dokaze, kako iskaze svjedoka, tako i materijalne dokaze uložene u sudski spis, ističući da su isti vjerodostojni i pribavljeni na zakonom propisan način.

7. Poseban osvrt Tužilaštvo je, u okviru svoje završne riječi, dalo na grupu dokaza, kako subjektivne tako i objektivne prirode, na temelju kojih je, prema riječima tužioca, dokazano van svake razumne sumnje da je KPD "Butmir" Ilidža¹, u cjelokupnom inkriminisanom periodu, od početka aprila 1992. godine, do polovine decembra 1995. godine, funkcionisao pod isključivom ingerencijom Ministarstva pravde, odnosno Ministarstva pravosuđa i uprave uspostavljene Republike Srpske, da KPD kao takav nije bio podređen ni vojsci, niti policiji, nego je naprotiv, ostvarivao potpunu saradnju sa vojskom i policijom u svim segmentima svoje nadležnosti.

8. U pogledu uloge optuženih, Tužilaštvo je istaklo da je nesumnjivo dokazano da su optuženi Radoje Lalović i Soniboj Škiljević, u cijelom inkriminisanom periodu obavljali funkcije kako im je to optužnicom Tužilaštva stavljeno na teret. Naime, prema riječima tužioca, iako optuženi, u periodu od početka maja 1992. godine do polovine decembra 1995. godine, nisu *de iure* postavljeni za upravnika i zamjenika upravnika KPD „Butmir“, te funkcije su *de facto* obavljali. Nadalje, nesporno je utvrđeno da je optuženi Soniboj Škiljević, u periodu od polovine decembra 1992. godine do polovine decembra 1995. godine, obnašao funkciju upravnika, što ni odbrana nije dovodila u pitanje.

9. Tužilac se nadalje osvrnuo na svaku pojedinu tačku optuženja, istakavši da je van razumne sumnje dokazano da su optuženi počinili radnje koje su im stavljene na teret.

10. U tom smislu, prema tvrdnji tužioca, iz izvedenih dokaza proizilazi da su tokom cijelog inkriminisanog perioda, u prostorijama KDP „Butmir“, u nečovječnim uslovima, bili zatvoreni civili nesrpske nacionalnosti, koji su držani u neuslovnim prostorijama, koje u zimskim uslovima nisu grijane, a koji uslovi su za rezultat imali narušavanje fizičkog i psihičkog zdravlja, pa čak i smrt pojedinih osoba.

11. Nadalje, dokazano je da su u prostorije KDP „Butmir“, u maju 1992. godine, dovedeni civili iz Kasindolske ulice, te da je 37 lica iz te grupe, neutvrđenog datuma u

¹ Drugi naziv za KPD „Butmir“ Ilidža, zastupljeniji među stanovništvom ovog područja, jeste KPD „Kula“. Kako su i svjedoci, u svojim iskazima, koristili oba naziva, i jedan i drugi naziv su korišteni i u obrazloženju ove presude i imaju karakter sinonima.

mjesecu maju izvedeno iz prostorija u kojima su držani, odvedeno u nepoznatom pravcu, te da su od strane nepoznatih lica lišeni života.

12. Takođe, iz provedenih dokaza, proizilazi nedvojben zaključak da su uz znanje, pristanak i pomoć optuženih, zatočeni civili, koje su stražari izvodili iz prostorija u kojima su boravili, od strane tih stražara, pripadnika policije i vojske, fizički maltretirani, uslijed kojih premlaćivanja i zlostavljanja su mnogima nanesene tjelesne povrede, a optuženi Lalović i Škiljević, iako su znali za ta zlostavljanja, nisu svoja ovlaštenja koristili, ili ih nisu koristili u dovoljnoj mjeri, odnosno nisu ništa preduzeli da takva maltretiranja spriječe.

13. Kada je riječ o odvođenju u ropstvo zatočenih civilnih osoba iz prostorija KDP „Butmir“, a koje inkriminacije su opisane u tačkama 1d i 2d optužnice, iz provedenih dokaza prema tvrdnji tužilaštva, proizilazi da su tokom cijelog inkriminisanog perioda, zatočeni civili odvođeni na prinudni rad na različitim lokacijama, na kojima su nerjetko bili i životno ugroženi, te je određen broj istih i poginuo ili ranjen.

14. Sve opisane radnje, predstavljaju način izvršenja krivičnog djela progona, kao krivičnog djela u osnovi krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, a kako sve pojedinačno opisane radnje nesumnjivo čine namjerno i ozbiljno uskraćivanje osnovnih prava suprotno međunarodnom pravu, te da su sve te radnje preduzete prema grupi ljudi odabranoj isključivo na temelju njihove nacionalne pripadnosti, u radnjama optuženih ostvarena su sva bitna obilježja krivičnog djela progona kao zločina protiv čovječnosti.

15. U pogledu odgovornosti optuženih, Tužilaštvo nalazi dokazanim da su optuženi Lalović i Škiljević svjesno i voljno učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu, djelujući kao saizvršioци zajedno sa drugim učesnicima UZP-a, u radnjama protivpravnog zatvaranja, ubistvima, mučenjima, nečovječnim postupanjima i prisiljavanju na obavljanje prinudnih radova, na koji način su znatno doprinijeli realizaciji zajedničkog plana koji se ogledao u progonu nesrpskog civilnog stanovništva na isključivo diskriminatornoj osnovi. Naime, Tužilaštvo nalazi dokazanim da su oba optužena, odgovorni za sve pojedinačne radnje izvršenja jer su, na osnovu funkcija koje su obavljali nesumnjivo bili svjesni da se zatvaranja u prostorijama KDP „Butmir“ vrše protivno odredbama međunarodnog prava, a iako su imali ovlasti, nisu preduzeli ništa da takva protivpravna zatvaranja spriječe. Nadalje, iako su bili svjesni nehumanih uslova u kojima su zatočeni civili boravili, neadekvatne ishrane, higijenskih uslova, neadekvatne i nepravovremene medicinske pomoći, takve uslove su prećutno odobravali i saglašavali se sa istima.

16. Na temelju svega navedenog, cijeneći kao osobito otežavajuće okolnosti na njihovoj strani upornost iskazanu prilikom činjenja djela, te teške posljedice koje su proizašle iz radnji optuženih, Tužilaštvo je predložilo da se optuženima izreknu kazne zatvora u trajanju koja će ostvariti svrhu kako opšte tako i specijalne prevencije.

B. ZAVRŠNA RIJEČ ODBRANE

1. Završne riječi advokata Slaviše Prodanovića, branioca optuženog Radoja Lalovića

17. Branilac optuženog Radoja Lalovića, u okviru svoje završne riječi, na prvom mjestu je istakao da on i njegov branjenik ne spore da se desio zločin nad privedenim licima iz Kasindolske ulice, da je bilo maltretiranja i isljeđivanja lica privedenih u prostorije KPD „Kula“ u inkriminisanom periodu, te nehumanog postupanja prema istima, kao i da

navedene radnje nesumnjivo imaju karakter protivpravnih radnji, čiji počinioci treba da budu izvedeni pred lice pravde, ali je osporio vezu optuženog Lalovića sa tim i takvim radnjama, istakavši da su se iste desile u periodu kada KDP „Butmir“ nije bio ni formiran, a optuženi Lalović nije bio ni *de jure* ni *de facto* upravnik.

18. Nadalje, branilac je prigovorio primjeni materijalnog zakona, istakavši da je praksa Suda Bosne i Hercegovine u predmetima ratnih zločina, da se za navedena krivična djela sudi po KZ BiH, ne samo neprihvatljiva, nego i nezakonita. Naime, kako to proizilazi iz njegove završne riječi, na suđenja za krivična djela ratnih zločina, počinjena u periodu od 1992-1995 godine, nužno je i jedino pravilno primjeniti zakon koji je važio u vrijeme njihovog počinjenja, a to je KZ SFRJ, kao preuzeti zakon koji je u tom periodu bio u primjeni u Bosni i Hercegovini.

19. Dalje se osporava koncept udruženog zločinačkog poduhvata, kao oblika učešća u izvršenju krivičnog djela, koji je optužnicom Tužilaštva BiH stavljen na teret optuženima Laloviću i Škiljeviću, jer ne samo da UZP, a što proizilazi iz završne riječi ovog branioca iz prvostepenog postupka², nije bio propisan zakonom koji je bio na snazi u inkriminisanom periodu, nego se on, u optužnici Tužilaštva navodi samo kao pojam, bez definisanja šta je to predstavljalo svrhu istog, bez makar minimalne specifikacije ostalih učesnika, a koji sve elementi su morali proizilaziti iz činjeničnog opisa optužnice, što nedostaje. Nedostaje i zajednička namjera, jer u tumačenju iste, Tužilaštvo se poziva na dokaz Upustvo o organizovanju i djelovanju srpskog naroda koje je izdalo Glavni odbor SDS 19.12.1992. godine, ali kako optuženi u navedenom periodu nije bio član SDS-a, postavlja se pitanje na čemu Tužilaštvo temelji svoj zaključak da je on za sadržaj tog uputstva mogao znati i saglasiti se sa istim. Ono na šta branilac stavlja poseban akcenat jeste činjenica da se UZP, kao oblik učešća u izvršenju krivičnog djela, koji proizilazi iz odredbe člana 180. stav 1. KZ BiH, i saizvršilaštvo, koje propisuje član 29. KZ BiH, međusobno isključuju, a Tužilaštvo optužene tereti po oba člana.

20. Tužilaštvo, po mišljenju odbrane, nije iznijelo ni jedan dokaz, niti takvi dokazi postoje, bilo subjektivne, bilo objektivne prirode, iz kojih bi se mogla izvući barem i naznaka postojanja bilo kakve diskriminatorne namjere na strani optuženog Lalovića, a što predstavlja osnovni element optužbe u konkretnom predmetu. Upravo suprotno tome, iskazi saslušanih svjedoka, kako odbrane, tako i Tužilaštva, govore u prilog tvrdnjama odbrane, jer nijedan svjedok nije rekao za optuženog Lalovića da je bilo koga zlostavljao na bilo koji način, dok je više njih istaklo da je bio korektan i da su osjećali sigurnost kada je on tu bio prisutan.

21. Branilac je takođe istakao da je optužnica manjkava, iz razloga što je Momčilo Mandić, koji je u inkriminisanom periodu obnašao funkciju ministra pravde, bio optužen za iste radnje za koje predmetna optužnica tereti optuženog Lalovića, ali je isti pravosnažno oslobođen kada je u pitanju individualna krivična odgovornost. Upravo imajući u vidu navedeno, branilac je istakao da dijelovi presuda iz predmeta Mandić, na koje se odbrana referisala, ne smiju biti ignorisani od strane postupajućeg apelacionog vijeća, kao i da se činjenica da Ministarstvo pravosuđa Republike Srpske nije imalo ingerencije nad zatvorenim licima nesrpske nacionalnosti, koji su se u inkriminisanom periodu nalazili u

² Branilac je istakao da u cijelosti ostaje pri završnoj riječi iznesenoj pred prvostepenim vijećem)

KPD „Kula“, a što je utvrđeno presudom u predmetu Mandić, treba smatrati utvrđenom činjenicom.

22. U daljem iznošenju završne riječi, branilac se pojedinačno osvrnuo na svaku tačku optuženja, referišući se na relevantne dokaze i iznoseći njihov kratak sadržaj, u konačnici istakavši da iz provedenih dokaza ne proizilazi zaključak o krivici optuženog Lalovića za radnje koje su mu stavljene na teret, zbog čega bi jedina pravilna i zakonita odluka suda bila, kako to proizilazi iz završne riječi branioca, temeljem principa *in dubio pro reo*, kao jednog od osnovnih principa krivičnog prava, optuženog Lalovića osloboditi optužbi koje su mu stavljene na teret.

23. **Optuženi Radoje Lalović**, u svom završnom izlaganju, pridružio se završnoj riječi svog branioca, istakavši da u cijelosti istu prihvata.

24. Naglasio je da su provedeni dokazi dali osnovane tvrdnje za zaključak da on nije bio učesnik širokog i rasprostranjenog napada, te da kao civil nije imao nikakvu značajnu ulogu u samom sukobu, da tužilac nije dokazao da je on znao za postojanje napada, niti da je djelovao u okviru takvog saznanja, a uslijed kojih okolnosti je izostao bitan element predmetnog krivičnog djela.

25. Takođe, prema riječima optuženog, tužilac nije dokazao postojanje UZP-a i njegovo učešće u istom.

26. Optuženi se i sam osvrnuo na tačke optuženja i dokaze izvedene na okolnosti svake od njih, naglašavajući da je optužnica neodređena, nedorečena i uopštena, da nedostaju materijalni dokazi i činjenice na kojima bi se predmetne inkriminacije zasnivale.

27. Na kraju je izrazio žaljenje zbog svakog izgubljenog života, svih ljudskih patnji i stradanja, te izrazio saosjećanje sa tragedijama žrtava i porodica stradalih u toku 1992. godine, ali i istakao da navedeno nije rezultat njegovih djela.

2. Završne riječi advokata Milorada Raševića, branioca optuženog Soniboja Škiljevića

28. Na početku svog završnog izlaganja, branilac je ukazao na nedostatke optužnice Tužilaštva BiH, koja je, kako je istakao, 1) podignuta bez sprovođenja kvalitetne istrage, 2) zasnovana na istorijski i faktički netačnim činjenicama, i 3) iako je Tužilaštvo istu u dva navrata preciziralo, ona je i dalje paušalna, bez utemeljenja na izvedenim dokazima.

29. Branilac se dalje osvrnuo na pitanje primjene materijalnog zakona, te u kratkim crtama iznio stav odbrane da je u konkretnom predmetu potrebno primijeniti zakon koji je bio na snazi u inkriminisanom periodu, a to je KZ SFRJ.

30. Nadalje, branilac je istakao da Tužilaštvo nije van svake razumne sumnje dokazalo postojanje *actus reus i mens rea* elemenata UZP-a, kao oblika odgovornosti koji je uveden kroz praksu Haškog Tribunala da bi se kvalifikovala krivična odgovornost samo najviših političkih i vojnih dužnosnika, te ne postoje uslovi za oglašavanje optuženog Soniboja Škiljevića krivim po ovom institutu krivične odgovornosti. Primjenom i širokim obuhvatanjem članova UZP-a, kako je to navedeno u preciziranoj optužnici na najočigledniji način se ulazi u domen kolektivne odgovornosti, odnosno kriminalizacije

jednog cijelog naroda, što je po stanovištu krivično-pravne nauke i sudske prakse, kako branilac ističe, apsolutno nedopustivo.

31. Tužilaštvo, kako se u završnoj riječi ističe, izvodi odgovornost optuženog iz funkcija upravnika i zamjenika upravnika, koje je navodno obavljao u inkriminisanom periodu, ali odbrana osporava da je isti u periodu od maja 1992. godine do 16.12.1992. godine, obnašao funkciju zamjenika upravnika jer, kako ističe, takva funkcija nije ni postojala, što su potvrdili optuženi Lalović i tadašnji ministar Mandić, te ne postoji osnov za oglašavanje krivim optuženog za bilo koji zločin počinjen u navedenom periodu.

32. Nadalje, branilac ističe da su neosnovani navodi optužbe da su u paviljonu 2 KDP „Butmir“ zatvarane civilne osobe nesrpske nacionalnosti, jer, obzirom da su sva lica bila zatvarana od strane vojske, te prolazila bezbjednosnu trijažu i bila evidentirana kao ratni zarobljenici, nesumnjivo su taj status imali.

33. Vezano za tačku 2 optužnice odbrana smatra da Tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo opšti element bića krivičnog djela, a to je da je optuženi Škiljević djelovao kao dio širokog i sistematičnog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, jer u tom napadu, ako se misli na napad na civilno stanovništvo opkoljenog dijela Sarajeva, nisu učestvovali uposlenici Ministarstva pravde i uprave RS, već su aktivne radnje isključivo preuzimali pripadnici vojske i policije.

34. Odbrana smatra da optužba, vezano za tačku 2a optužnice nije pružila bilo kakav dokaz o potrebnoj vezi između posljedice i radnje izvršenja optuženog Škiljevića, odnosno da u ovom slučaju apsolutno ne postoji bilo kakav *nexus*.

35. Takođe, odbrana se osvrnula na tačku 2b optužnice, u vezi koje ističe da se krivično djelo ubistva može izvršiti samo direktnim umišljajem, te da i sama optužba, postavljanjem inkriminisane radnje sa riječima „ili je bar mogao imati znanje“ dovodi u sumnju postojanje elemenata djela, jer na navedeni način ulazi u sferu nehata.

36. Osvrćući se na radnje iz tačke 2c optužnice, branilac ističe da njegov branjenik ni na koji način nije mogao uticati na ponašanje pripadnika policije i vojne bezbjednosti, koji su tukli svjedoke prilikom njihovog saslušanja.

37. Vezano za tačku 2d optužnice, branilac je istakao da iz dokaza kako odbrane, tako i optužbe, a što je odbrana detaljno elaborirala kroz završnu riječ, proizilazi da su pripadnici vojske ratne zarobljenike smještene u KPD „Butmir“, izvodili na radove, te da optuženi Škiljević nije ni na koji način uticao, niti je mogao uticati na stvaranje prakse radnog angažovanja ovih lica od strane vojske.

38. U svojim završnim riječima odbrana se osvrnula na navodnu vezu optuženog Škiljevića sa ranjavanjem ili smrtnim posljedicama koje su nastupile kod određenog broja lica u inkriminisanom periodu zatočenih u KPD „Butmir“, što Tužilaštvo optuženom takođe stavlja na teret, te je ukazao na neosnovanost takvih tvrdnji, pozivajući se na dokaze, iz kojih, po mišljenju odbrane proizilazi zaključak da je za takve posljedice odgovorna isključivo vojska, a optuženi Škiljević, kao uposlenik Ministarstva pravde, nad vojskom nije imao nadređenu ulogu.

39. Iz svih izloženih razloga, po ocjeni branioca, Tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je optuženi Škiljević počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana

172. stav 1. tačka h) KZ BiH a u vezi sa tačkama e), k), a), f) i c) a sve u vezi sa članom 29. i članom 180. stav 1. KZ BiH, te je predložio da apelaciono vijeće Suda BiH istog, na temelju odredbe člana 284. stav 1. tačka c) ZKP BiH, oslobodi optužbe.

40. Optuženi **Soniboj Škiljević** se u cijelosti saglasio sa navodima svog branioca, te se i sam, u okviru svog završnog izlaganja, osvrnuo na pojedinačne inkriminacije koje su mu stavljene na teret i dokaze iz kojih proizilazi da nije počinio krivična djela koja su mu optužnicom stavljena na teret.

III. PROCESNE ODLUKE

A. UTVRĐENE ČINJENICE

41. Prvostepeno vijeće je tokom prvostepenog postupka, u skladu sa odredbom člana 4. Zakona o ustupanju predmeta od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Tužilaštvu Bosne i Hercegovine i korištenju dokaza pribavljenih od Međunarodnog krivičnog sudaza bivšu Jugoslaviju u postupcima pred sudovima Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu Zakon o ustupanju), djelimično uvažilo prijedloge Tužilaštva i prihvatilo kao dokazane neke činjenice koje su utvrđene u postupcima pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (u daljem tekstu MKSJ), i to 17 činjenica koje su utvrđene u predmetu MKSJ-a *Tužilac protiv Stanislava Galića (IT-98-29-T)* i 25 činjenica koje su utvrđene u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika (IT-00-39-T)*.

42. Kako je ovo vijeće prihvatilo sve dokaze izvedene tokom prvostepenog postupka, prihvaćene su i sve utvrđene činjenice koje je prihvatilo prvostepeno vijeće, te su na taj način prihvaćene činjenice iz predmeta *Tužilac protiv Stanislava Galića (IT-98-29-T)* u obimu i opsegu kako slijedi:

1. „U septembru 1991. Glavni odbor SDS-a predložio je da se osnuju srpske autonomne oblasti. Prva takva oblast bila je oblast Romanija-Birač na području Sarajeva...” (par. 194.);

2. „Dana 24. oktobra 1991. godine bosanski Srbi osnovali su Skupštinu srpskog naroda BiH i u plebiscitu održanom 09. i 10. novembra većina ih je glasala da ostanu sastavni dio SFRJ.” (par. 185.);

3. „Dana 9. januara 1992. proglašena je Srpska Republika BiH s cijem da dio BiH stupi u konfederaciju sa SFRJ ili da se, u protivnom, objavi otcjepjenje od BiH i pripajanje SFRJ. Prvih nekoliko mjeseci 1992. po cijelcj BiH, između ostalog i u većini od deset sarajevskih opština, osnivane su uz organe kcje je kontrolisalo Predsjedništvo Republike BiH (da je u tekstu: Predsjedništvo) i paralelni srpski organi.” (par. 195.);

4. „Početkom marta 1992. godine na raznim lokacijama u BiH izbio je međunacionalni sukob.” (par. 196.);

5. „Oružani sukob izbio je nakon što je Evropska zajednica 6. aprila 1992. priznala BiH

kao suverenu državu.“³ (par. 199.);

6. „Dana 2. maja 1992., kad je predsjednik Izetbegović bio u Lisabonu na pregovorima, izvršen je veliki napad na centar Sarajeva.“ (par. 200.);

7. „Nakon što se JNA djelimično povukla, 12. maja 1992. skupština Republike Srpske je naredila da se osnuje Vojna Republike Srpske (da je u tekstu: VRS) i imenovala generala Ratka Mladića za načelnika Generalštaba. Dana 22. maja 1992. BiH je prihvaćena kao zemlja članica Ujedinjenih nacija. Savjet bezbjednosti zatražio je povlačenje stranih snaga, između ostalog i JNA, s teritorije BiH. Tog istoga dana general Mladić naredio je da se osnuje Sarajevskoromanjski korpus (da je u tekstu: SRK)...“ (par. 201.);

8. „U vrijeme na koje se odnosi Optužnica grad Sarajevo bio je izložen dugotrajnom i snažnom granatiraju.“⁴ (par. 210.);

9. „Spis sudskog postupka, međutim, pokazuje da je granatiranje u većj mjeri usmjeravano na grad i da su civili, i civilno stanovništvo kao takvo, na područjima koje je kontrolisala ABiH gađani s teritorije koju je kontrolisao SRK.“ (par. 213.);

10. „Spis takođe sadrži dokaze o tome da su civile namjerno gađali dok su se bavili civilnim djelatnostima ili se nalazili na civilnim lokacijama.“ (par. 217.);

11. „Dokazi pokazuju da su civile u Novom Sarajevu gađali s područja Grbavice, koje je kontrolisao SRK.“ (par. 228.);

12. „Dokumenti UNPROFOR-a ukazuju na granatiranje i pucnjavu širokih razmjera na središnji dio grada Sarajeva tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.“ (par. 231.);

13. „Pretno vijeće konstatuje da su van razumne sumnje oko 11:30 sati 4. februara 1994. tri minobacačke granate pale na stambeno naselje Dobrinja...“ (par. 407.);

14. „Pretno vijeće, stoga, konstatuje da je incident granatiranja naveden u Prilogu pod brojem četiri predstavljao napad koji je, u najmanju ruku, bio neselektivan u pogledu izbora cilja (to je, bilo prvenstveno stambeno, ako ne i sasvim stambeno naselje) i koji je izveden bezobzirno, te je imao za posljedicu stradanje civila.“⁵ (par. 410.);

15. „Iz dokaza se vidi da je grad žestoko granatiran 1992. i 1993. godine.“⁶ (par. 561.);

16. „Prema shvatanju Pretnog vijeća, ta tvrdnja govori o krajnjoj svrsi kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja usmjerenj protiv civila u Sarajevu.“ (par. 576.);

³ Ovaj dio potiče iz poglavlja u kome se opisuju događaji u Sarajevu.

⁴ 10.09.1992. godine-10.08.1994. godine.

⁵ Radi se o činjenici pod rednim brojem 13.

⁶ Ova konstatacija se odnosi na Sarajevo.

17. „*Pretno vijeće zaključuje da je u periodu na koji se odnosi Optužnica van razumne sumnje poginulo na stotine civila i da su hiljade ranjene u djelovima grada pod kontrolom ABiH.*“ (par. 581.);

te činjenice iz predmeta *Tužilac protiv Momčila Krajišnika (IT-00-39-T)*, u predmetu i opsegu kako slijedi:

18. „*Početkom maja 1992., SDS je održao sjednicu na kojoj je osnovana srpska opština Hadžići i definisane granice te opštine.*“ (par. 542.);

19. „*Dana 07. maja 1992., naoružani srpski rezervisti i policajci ušli su u opštinsku zgradu u Hadžićima i isjerali zaposlene. Istog dana, SDS je izdao ultimatum kojim se od policajaca, pripadnika TO-a i pripadnika drugih opštinskih organa muslimanske nacionalnosti traži da do sjedećeg dana odu iz opštine Hadžići.*“ (par. 542.);

20. „*Dana 08. maja 1992. godine, izvršen je artijerjski napad na policijsku stanicu u Hadžićima.*“ (par. 542.);

21. „*U sjedećih nekoliko dana Srbi su preuzeli kontrolu nad djelovima te opštine i počeli sa hapšenjima, proterivanjem i deložacijama velikog djela nesrpskog stanovništva.*“ (par. 543.);

22. „*Dvije do tri hiljade muškaraca, žena i djece muslimanske i hrvatske nacionalnosti otišlo je iz Hadžića, a mnogi od njih su krenuli pješice kroz šumu. Žene i djeca srpske nacionalnosti evakuisani su iz Hadžića autobusima.*“ (par. 543.);

23. „*Od prvobitnih stanovnika muslimanske i hrvatske nacionalnosti, samo je dvije ili tri stotine njih ostalo u gradu Hadžićima.*“ (par. 543.);

24. „*Dana 20. maja 1992., naoružani Srbi u uniformama JNA ili u maslinastozelenim uniformama ušli su u Musiće, pokupili četrnaest muškaraca muslimanske nacionalnosti i odveli ih u garažu zgrade Skupštine opštine Hadžići. U toj garaži je bilo zatočeno još 46 muškaraca. Srpske snage su maltretirale zatočnike i nisu im davale dovoljno hrane i vode.*“ (par. 544.);

25. „*Dana 25. maja 1992., srpske snage su prebacile neke zatočnike iz garaže zgrade Skupštine opštine u sportski centar u Hadžićima...*“ (par. 545.);

26. „*Zatočnike su tokom njihovog zatočeništva u sportskom centru u Hadžićima pripadnici paravojnih jedinica često tukli i seksualno zlostavljali.*“ (par. 545.);

27. „*Početkom marta 1992., nakon što su otpušteni policajci Muslimani, formiran je srpski SJB.*“ (par. 552.);

28. „*Krajem aprila 1992., teška artijerija, raketni bacači, protivavionski topovi i tenkovi JNA, po naređenjima potpukovnika Tadije Mancijlovića, svakodnevno su gađali mete u Sarajevu, između ostalog, u četvrtima Butmir i Hrasnica u opštini Ilidža.*“ (par. 553.);

29. „Početkom maja 1992. godine, Iliđa je već bila pod kontrolom srpskih snaga.“ (par. 553.);
30. „Vijeće zaključuje da su srpske snage, nakon što su preuzele kontrolu nad opštinom Iliđa u maju 1992., civile pretežno muslimanske i hrvatske nacionalnosti držale zatočene u dvanaest zatočeničkih centara u toj opštini.“ (par. 556.);
31. „Mnogi Muslimani su s teritorije opštine Iliđa otišli iz straha i zbog represivnih mjera koje su protiv njih preduzete.“ (par. 556.);
32. „Pripreme za zauzimanje većinskog muslimanskog sela Lješeva započele su u martu 1992. kadu su Srbi podigli kontrolne punktove, podijelili oružje mještanima i na okolna brda postavili tešku artiljeriju.“ (par. 560.);
33. „Srpske vlasti su 1992., godine u opštini Ilijaš civile pretežno hrvatske i muslimanske nacionalnosti držale...“ (par. 563.);
34. Vijeće zaključuje da su srpske snage su u maju i junu 1992. godine u opštini Ilijaš napale nekoliko većinski muslimanskih sela i uništile brojne istorijske i vjerske spomenike.“ (par. 565.);
35. „U izvještaju MUP-a iz maja 1993. se kaže da je iz te opštine otišlo 13.00 Muslimana i 40 Hrvata, a u njih došlo 3.400 Srba.“⁷ (par. 572.);
36. „Srbi su civile pretežno hrvatske i muslimanske nacionalnosti držali zatočene u četiri zatočenička centra u toj opštini gdje su ih srpski stražari premlaćivali i zlostavljali.“⁸ (par. 573.);
37. „Srpske vlasti su 1992. godine u toj opštini civile pretežno hrvatske i muslimanske nacionalnosti držale zatočene u zatočeničkim centrima.“⁹ (par. 580.);
38. „Dana 22. maja, srpske snage su napale i granatirale većinski muslimansko selo Dorja Vinča, paleći kuće i vjerujući se, jame iz sela.“ (par. 584.);
39. „Muslimani su u Palama bili zatočeni u pet zatočeničkih centara.“ (par. 588.);
40. „U organizaciji Kriznog štaba, autobusi su krajem juna i u julu transportovali veliki broj Muslimana sa Pala u muslimanski dio Sarajeva.“ (par. 588.);
41. „Približno 29. ili 30. maja 1992., srpsko stanovništvo je, očekujući skori napad, počelo napuštati Trnovo. Sutradan su srpske snage pod komandom Ratka Bundala nekoliko sati granatirale Trnovo. Glavna meta granatiranja bile su kuće u vlasništvu Muslimana. Osim toga, jedna srpska jedinica palila je muslimanske kuće u gradu i srušila gradsku džamiju.“ (par. 591.);

⁷ Odnosi se na opštinu Novi Grad.

⁸ Odnosi se na opštinu Novi Grad.

⁹ Odnosi se na opštinu Novo Sarajevo.

42. „Zbog tog napada je približno 2.500 Muslimana otišlo iz Trnova. Oni koji su ostali-uglavnom žene, djeca i starci-odvedeni su u Krizni štab radi ispitivanja.“ (Par. 592.);

43. „Dana, 2. maja 1992., Srbi su opkolili i granatirali sela Svrake i Semizovac u opštini Vogošća.“ (par. 599.);

44. „Nakon zauzimanja Svraka i Semizovca početkom maja 1992., Srbi su odveli 470 muškaraca, žena i djece muslimanske nacionalnosti u kasarnu u Semizovcu.“ (par. 599.).

B. ISKLJUČENJE JAVNOSTI

43. Na pretresu pred vijećem Apelacionog odjeljenja održanom 16.05.2011. godine, branilac optuženog Soniboja Škiljevića predložio je da se, u smislu odredbe člana 235. ZKP BiH, isključi javnost za vrijeme svjedočenja svjedoka Bože Radovića. U obrazloženju takvog prijedloga branilac je istakao da je za vrijeme saslušavanja istog svjedoka u toku prvostepenog postupka, zbog delikatnosti predmeta svjedočenja istog, javnost bila isključena, te obzirom da postoji opasnost da će se svjedok i prilikom svjedočenja pred vijećem Apelacionog odjeljenja, dotaći istih činjenica i okolnosti o kojima je prethodno svjedočio na nejavnoj sjednici, predlaže njegovo saslušanje bez prisustva javnosti.

44. Tužilaštvo se usprotivilo istaknutom prijedlogu branioca optuženog, istakavši da su za isključenje javnosti u toku prvostepenog postupka, postojali opravdani razlozi, međutim, obzirom da je svjedok ponovo pozvan kako bi svjedočio na okolnost pripadnosti i učešća u UZP-u, takva mjera zaštite, prilikom njegovog svjedočenja, više nije neophodna ni potrebna.

45. Nakon što je razmotrilo prijedlog branioca i izjašnjenje tužioca, apelaciono vijeće je donijelo odluku da se javnost isključi za vrijeme svjedočenja svjedoka Bože Radovića, cijeneći da se, iako je tačno ono što je tužilac istakao, da je svjedok pozvan radi saslušanja na okolnost učešća u UZP-u, ipak ne može sa sigurnošću osigurati da on ne spomene određene činjenice i okolnosti o kojima je prethodno svjedočio na javnoj zatvorenoj sjednici. Stoga, kako bi se u cijelosti osigurala tajnost navedenih podataka, ovo vijeće je prijedlog branioca našlo opravdanim, te ga je odlučilo uvažiti, cijeneći cjelishodnom primjenu mjere isključenja javnosti za vrijeme svjedočenja svjedoka Bože Radovića, a kako je to zapisano odredbom člana 235. ZKP BiH.

IV. ZAKON KOJI SE PRIMJENJUJE

46. Optužnicom Tužilaštva BiH, optuženim Radoju Laloviću i Soniboju Škiljeviću stavljeno je na teret da su svjesno i voljno, kao odgovorne osobe KPD "Butmir" Ilidža, u okviru širokog ili sistematičnog napada vojnih i policijskih, kao i paravojnih snaga tzv. Srpske Republike BiH, a potom Republike Srpske, učestvovali u sistemskom udruženom zločinačkom poduhvatu, sa sviješću o postojanju organizovanog sistema zlostavljanja zatočenika u navedenom logoru i izvršenju zločina nad njima, zajedno sa odgovornim osobama u Ministarstvu pravde tzv. Srpske republike BiH, potom Republike Srpske, kao i sa osobljem koje je obavljalo stražarske i druge dužnosti u tom zatočeničkom logoru, te sa pripadnicima vojnih, policijskih i paravojnih jedinica, tzv. Srpske Republike BiH, a potom Republike Srpske, u kojem poduhvatu su sa zajedničkim ciljem, koji je podrazumjevaao na diskriminatornoj osnovi progon nesprskog civilnog stanovništva na političkoj, nacionalnoj,

etničkoj i vjerskoj osnovi, naređenjima, počinjenjem i podstrekavanjem, doprinijeli ostvarenju zajedničkog plana, u okviru kojeg su vršena, suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, teška oduzimanja fizičke slobode i zatvaranja civilnih osoba nesrpske nacionalnosti, a potom namjerna lišavanja života (ubistva), nečovječna postupanja, nanošenja povreda tjelesnog integriteta i zdravlja, mučenja, prisiljavanja na prinudni rad, te kao odgovorne osobe svjesno propustili da preduzmu nužne i razumne mjere u spriječavanju činjenja navedenih djela i kažnjavanju počinitelja istih, na koji način su počinili krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH, u vezi sa tačkama a), c), e), f) i k) istog člana, a sve u vezi sa članom 29. i članom 180. stav 1. KZ BiH.

47. Odbrana oba optužena je tokom cjelokupnog postupka osporavala primjenu KZ BiH, ističući da jedini zakon čijoj primjeni ima mjesta u konkretnom slučaju jeste KZ SFRJ, kao zakon koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja predmetnih krivičnih djela.

48. Stoga je vijeće razmotrilo koji zakon se ima primijeniti u konkretnom slučaju, rukovodeći se tom prilikom prvenstveno odredbom člana 7. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Konvencija), te odredbama članova 3., 4. i 4.a) KZ BiH.

49. Krivično djelo, za koje se ova dva optužena terete, propisano je KZ BiH, zakonom koji je stupio na snagu 2003. godine, dakle, nesumnjivo nakon predmetnih događaja.

50. Načelom zakonitosti, sadržanom u članu 3. KZ BiH, propisano je da se krivična djela i krivične sankcije propisuju samo zakonom, tako da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivično pravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna. Članom 4. KZ BiH, propisano je da se na učinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme njegovog učinjenja, a ako se nakon učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta zakon izmijeni, primjenit će se zakon blaži za učinioca.

51. Član 7. EKLJP propisuje također princip zakonitosti, a EKLJP, temeljem odredbe člana 2. stav 2. Ustava BiH, ima primat u primjeni nad svim ostalim zakonima. Navedenom odredbom propisan je opšti princip po kojem se zabranjuje teža kazna od one koja je bila primjenjiva u vrijeme izvršenja krivičnog djela, ali se ne propisuje primjena najblažeg zakona. Nadalje, u članu 7. stav 2. propisano je da „ovaj član ne spriječava suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe za neki čin ili propust koji je u času počinjenja predstavljao krivično djelo u skladu sa općim načelima prava priznatim od civiliziranih naroda“, a navedeni princip je na gotovo istovjetan način sadržan i u članu 15. stav 2. MPGPP. I EKLJP i MPGPP predstavljaju akte koje je BiH, kao nasljednica bivše SFRJ ratifikovala, pa navedeni propisi imaju obavezujući karakter.

52. Navedeni član 7. stav 2. EKLJP, preuzet je i u važeće zakonodavstvo Bosne i Hercegovine i to kroz odredbu člana 4.a) KZ BiH. Iz navedene odredbe proizilazi da, i pored prohibicija sadržanih u članovima 3. i 4. KZ BiH, navedene odredbe ne spriječavaju suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja smatralo krivičnim djelom u skladu sa opštim principima međunarodnog prava.

53. Ratni zločini, uključujući i Zločine protiv čovječnosti kao djelo koje je stavljeno na teret optuženima u konkretnom slučaju, bez sumnje predstavljaju zločine i u skladu sa

odredbama međunarodnog prava, te se u navedenom smislu imaju podvesti pod „opća načela međunarodnog prava“, kako to propisuje član 4.a) KZ BiH, odnosno „opšta pravna načela koja priznaju civilizovani narodi“, kako to propisuje član 7. stav 2. EKLJP, a uslijed čega je opravdana primjena KZ BiH u konkretnom slučaju, kako je to i Tužilaštvo navelo u optužnom aktu.

54. Osim navedenog, iako krivično djelo Zločina protiv čovječnosti nije bilo propisano u KZ SFRJ kao posebno djelo, na način kako ga propisuje novi zakon, oblici izvršenja predmetnog krivičnog djela bili su obuhvaćeni pojedinačnim inkriminacijama u članovima 136., 141. do 147., 154., 155. i 186. KZ SFRJ. Iz navedenog proizilazi da su ta krivična djela bila kažnjiva i po u to vrijeme važećem krivičnom zakonu koji nije zahtijevao da se dokažu svi elementi zločina protiv čovječnosti, što govori u prilog činjenici da je opravdana primjena KZ BiH, kako je to utvrdilo i ovo vijeće.

55. Na kraju, primjena KZ BiH dodatno je opravdana činjenicom da bilo koja kazna koju je moguće izreći po ovom zakonu za predmetno krivično djelo, jeste zasigurno blaža od smrtne kazne koja je bila na snazi prema važećem zakonu u inkriminisanom periodu, zbog čega je primjena KZ BiH u skladu i sa principom zakonitosti i principom primjene blažeg zakona na počinioca. Navedeni stav u skladu je sa stavom ovog suda u drugim predmetima Zločini protiv čovječnosti, a koji stav je i Ustavni sud BiH potvrdio u predmetu protiv Abduladhima Maktoufa (AP-1785/06 od 30.03.2007. godine).

V. FUNKCIJA UPRAVNIKA I ZAMJENIKA UPRAVNIKA KPD „BUTMIR“

56. Optužnica Tužilaštva BiH krivicu optuženih vezuje prvenstveno za njihova svojstva upravnika i zamjenika upravnika, te je ovo vijeće, našlo potrebnim, prije nego što se upusti u razmatranje pojedinih tačaka optuženja, postojanja elemenata UZP-a, te postojanja ili nepostojanja same krivice optuženih, utvrditi da li su i u kojem periodu isti obavljali funkcije upravnika KP doma, odnosno zamjenika upravnika, te ukoliko jesu, determinirati period obnašanja takvih funkcija. Naime, obzirom na način na koji je optužnica činjenično postavljena, isključivo period u kojem bi se utvrdilo da su se optuženi nalazili na dužnostima upravnika i zamjenika upravnika, relevantan je za utvrđivanje njihove krivice.

57. Prema tvrdnji optužbe, optuženi Radoje Lalović je u periodu od početka maja do 16. decembra 1992. godine, obnašao funkciju upravnika KPD „Butmir“, a optuženi Soniboj Škiljević, u istom periodu funkciju njegovog zamjenika, dok je u periodu od 16. decembra 1992. godine do polovine decembra 1995. godine, optuženi Soniboj Škiljević obnašao funkciju upravnika istog KP doma. U vezi sa navedenim, Tužilaštvo je tvrdilo da je KPD „Butmir“, nakon kratkotrajnog rasformiranja oko 4./5. aprila 1992. godine, već od početka maja iste godine ponovo počeo i nastavio funkcionisati u kontinuitetu do polovine decembra 1995. godine.

58. Odbrana je takve tvrdnje Tužilaštva osporavala tokom cijelog krivičnog postupka. Naime, prema tvrdnji odbrane, funkcija zamjenika upravnika u KPD „Butmir“, u toku 1992. godine nije postojala, te se ne može govoriti o odgovornosti optuženog Soniboja Škiljevića za radnje preduzete prije 16. decembra 1992. godine. Isto tako, prema tvrdnji odbrane optuženi Radoje Lalović, koji nikada *de jure* nije ni postavljen za upravnika KPD „Butmir“, tu funkciju je *de facto* počeo obavljati znatno kasnije nego što mu je to optužnicom stavljeno na teret- početkom avgusta mjeseca 1992. godine. Nadalje, nasuprot tezi Tužilaštva koje je tvrdilo da je KPD „Butmir“ funkcionisao gotovo pa u kontinuitetu, izuzevši

kratki period oko 4./5. aprila 1992. godine, ubrzo nakon kojeg je, već početkom maja 1992. godine, nastavio sa radom, odbrana je tvrdila da je diskontinuitet u funkcionisanju KPD „Butmir“ trajao duži period, odnosno da je KDP „Butmir“ ponovo formalno uspostavljen 30.06.1992. godine, a sa radom počeo znatno kasnije - tek u avgustu mjesecu iste godine, kada je i optuženi Radoje Lalović preuzeo funkciju upravnika.

59. Pitanje vremenskog perioda i funkcionisanja KPD „Butmir“, te perioda u kojem su optuženi obnašali ili nisu obnašali funkcije upravnika i zamjenika upravnika, bilo je za ovo vijeće jedno od ključnih pitanja u vezi sa utvrđivanjem njihove krivice, upravo iz razloga što, kako je to prethodno istaknuto, optužba njihovu krivicu vezuje za funkciju, a signifikantan broj inkriminacija koje su optuženima stavljene na teret desio se u periodu maja i juna 1992. godine.

A. POČETAK ORUŽANOG SUKOBA I RASPUŠTANJE KPD „BUTMIR“, TE NJEGOVO PONOVNO USPOSTAVLJANJE

60. Na temelju savjesne ocjene svih izvedenih dokaza, kako zasebno, tako i u njihovoj međusobnoj povezanosti, ovo vijeće zaključilo je da je u funkcionisanju KPD „Butmir“ koji je prije rata regularno funkcionisao u ustrojstvu tadašnje republike BiH, došlo do prekida 4. aprila 1992. godine, te da je navedeni KP dom ponovo uspostavljen odlukom o njegovom osnivanju od 16. juna 1992. godine, koja je objavljena u Službenom glasniku srpskog naroda u BiH broj 10/92 od 30. juna 1992. godine (dokaz T-79).

61. Da takva situacija kakva se odigrala sa KDP „Butmir“ nije izolovan primjer diskontinuiteta u radu kazneno-popravnih organizacija na ovim prostorima, do čega je došlo uslijed nastupjelog oružanog sukoba, potvrđuje i Odluka o osnivanju kazneno-popravnih organizacija na teritoriji Srpske Republike Bosne i Hercegovine od 01.05.1992. godine, kojom je propisano da se kazneno-popravne organizacije na teritoriji Srpske Republike Bosne i Hercegovine preuzimaju i nastavljaju sa radom kao organi državne uprave Republike(dokaz T-76). Osim toga, iskazi saslušanih svjedoka i ostali prezentirani materijalni dokazi potvrđuju navedenu okolnost raspuštanja KPD „Butmir“.

62. Odbrana je na navedene okolnosti raspuštanja KP Doma i njegovog ponovnog formiranja, saslušala posljednjeg prijeratnog upravnika KP doma, svjedoka Fadila Krehu. Iskaz ovog svjedoka vijeće je cijenilo kao objektivan i uvjerljiv, jasan i vjerodostojan, k tome potkrijepljen i drugim izvedenim dokazima, te je, obzirom na sve navedene okolnosti i činjenicu da nije našlo ni jedan razlog zbog kojeg bi ovaj svjedok eventualno mogao govoriti neistinu, iskazu istog u cijelosti poklonio vjeru.

63. Svjedok Fadil Kreho, u svom iskazu potvrdio je da je na poziciji upravnika KPD „Butmir“ ostao do 4.aprila 1992. godine. Navedenog dana se, prema vlastitom kazivanju, uputio kući, jer je bio vikend i više se na svoje radno mjesto nije mogao vratiti, obzirom da su vlast u KPD „Butmir“ preuzeli pripadnici MZ „Kotorac“. Vijest o preuzimanju KP doma od strane pripadnika MZ „Kotorac“, dobio je od komandira straže. Međutim, svjedok, kao savjestan vršilac svoje dužnosti, takvom viješću se nije zadovoljio nego je nastavio sa aktivnostima usmjerenim na pokušaj da sačuva imovinu KP doma i organizuje rad privredne jedinice koja je funkcionisala u okviru KP Doma, te se u periodu 15-16 aprila 1992. godine, zajedno sa još nekolicinom ranijih uposlenika KP doma, kombijem uputio prema istom. Međutim, stražari mu nisu dozvolili pristup u kancelariju koju je koristio, niti je mogao uzeti bilo šta od stvari, a po dolasku u KP Dom, predloženo im je da se što prije

povuku. Svjedok je izjavio da je jedan od stražara kojeg je zatekao u KP domu bio Ranko Tešanović, a pored njega bilo je još stražara, od kojih su neki bili stari, ali bilo je i novih. Ti stražari su nosili stare stražarske uniforme, a bilo je u krugu KP Doma i lica u maskirnim uniformama.

64. Njegov iskaz, o preuzimanju KPD „Butmir“ u aprilu 1992. godine od strane vojske, potvrdio je i svjedok Velimir Kenjić, koji je u svom iskazu istakao da je obavljao poslove na održavanju kotlovnice u KPD „Butmir“ , kada je, u večernjim satima 5.aprila 1992. godine, došla vojska i preuzela KPD.

65. U svojstvu svjedoka saslušan je i Ranko Tešanović, koji je u svom iskazu potvrdio da je radio za stanicu milicije (SM Kula) koja je formirana i bila smještena u prostorijama KP doma, čiji načelnik je bio Milenko Tepavčević, te da je kao pripadnik SM Kula, bio raspoređen na kapiji doma. On je potvrdio tezu o diskontinuitetu u funkcionisanju navedenog KP Doma, istakavši da je isti početkom aprila 1992. godine preuzet od strane Kriznog štaba iz Kasindola. Iskaz ovog svjedoka, da je isti djelovao kao pripadnik SM Kula, potkrijepljen je i materijalnim dokazom, Potvrdom MUP SR BiH, SJB Ilidža- SM Kula, broj 21/92 od 04. juna 1992. godine, iz koje proizilazi da je Ranko Tešanović u relevantnom periodu bio pripadnik SM Kula, a koju potvrdu je potpisao tadašnji načelnik stanice milicije, Milenko Tepavčević.

66. Na pretresu pred apelacionim vijećem, po prijedlogu odbrane optuženog Škiljevića saslušan je u svojstvu svjedoka Momčilo Mandić, koji je u periodu od aprila 1992. do decembra iste godine bio na funkciji ministra Ministarstva pravosuđa i uprave Srpske Republike BiH. S obzirom na funkciju koju je obavljao, nesumnjivo je bio upoznat sa stanjem u pogledu raspuštanja predratnih i ponovnog uspostavljanja i nastavka sa radom kazneno-popravnih organizacija na teritoriji Srpske Republike Bosne i Hercegovine, te je i svjedočio o navedenim okolnostima. S obzirom da je presuda kojom je Momčilo Mandić oslobođen optužbi da je počinio krivična djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, a kojom optužbom su mu stavljen na teret inkriminacije koje su obuhvatale nezakonita zatvaranja, ubistva, mučenja, protivpravna zatvaranja, odvođenja u ropstvo i druga nečovječna djela prema civilima nesrpske nacionalnosti u periodu od početka aprila 1992. godine do polovine decembra 1995. godine, zatvorenim u KPD „Butmir“, postala pravosnažna, a radi se o istim činjenično opisanim radnjama i istom vremenskom periodu za koji se terete i optuženi Lalović i Škiljević, iako je Momčilo Mandić u optužnici protiv optuženih Lalovića i Škiljevića označen kao član UZP-a, vijeće je našlo da je njegovo svjedočenje vjerodostojno. Naime, navedeni događaji u odnosu na njega imaju karakter *res judicata*, i ne bi se mogao voditi ponovo krivični postupak protiv istog za navedena djela. Osim toga, o uvjerljivosti i iskrenosti njegovog svjedočenja govori i činjenica da je njegov iskaz saglasan sa iskazima svjedoka Fadila Krehe i Ranka Tešanovića, te potkrijepljen izvedenim materijalnim dokazima.

67. Naime, svjedok Momčilo Mandić, u svom iskazu je istakao da je u aprilu mjesecu, kada je priznata Bosna i Hercegovina i izbili oružani sukobi, došlo do raspuštanja kazneno-popravnih institucija, uključujući i KPD „Butmir“, da su na mjestu KP doma, ostale samo zgrade koje je zauzela vojska i policija. Iz iskaza ovog svjedoka proizilazi da je Ministarstvo pravosuđa i uprave preuzelo prostorije tek početkom avgusta 1992. godine. Međutim i po preuzimanju KPD „Butmir“ od strane Ministarstva pravosuđa i uprave, tzv. paviljon 2 istog je ostao izvan nadležnosti ovog Ministarstva. Naime, u prostorije paviljona 2, smještena su lica u ingerenciji vojske. Iako je Ministarstvo pravosuđa vladi iznosilo

potrebu razdvajanja tih lica od civila, osuđenika po odlukama sudova, postojeći problemi nisu rješeni. Svjedok je pojasnio i proceduru uspostavljanja KP doma u nadležnosti Ministarstva pravosuđa, ističući da je KPD „Butmir“ prvi kazneno-popravni dom formiran na teritoriji Republike Srpske, koji je formiran odlukom objavljenom 30. juna 1992. godine u Službenom glasniku. Međutim, sam KP dom, faktički je počeo funkcionisati tek nakon nekih mjesec dana. Da za navedeni period KPD „Butmir“ nije, kako je to Tužilaštvo tvrdilo, bio u nadležnosti Ministarstva pravosuđa i uprave, proizilazi i iz materijalnog dokaza T-25 Prijedlog za razrješenje daljeg statusa 38 pritvorenih lica, kojim dopisom se SM Kula, obraća MUP-u i Ministarstvu pravde ističući kako je „potrebno [je] iznaći adekvatno rješenje za dalji status 38 lica koja su 12.05.1992. godine neposredno zarobljena od snage snaga TO Ildža (Kasindolska ulica)“, iz kojeg dopisa se može zaključiti da je ingerenciju nad zatvorenim licima imalo Ministarstvo za unutrašnje poslove Srpske Republike Bosne i Hercegovine, SJB Novi Grad- SJB Ildža, SM Kula.

68. Iz dokaza odbrane, knjige dežurstva, uložene kao dokaz A-O1-1, proizilazi da je Ministarstvo pravosuđa od MUP-a knjigu dežurstva preuzelo 25/26.7.1992. godine iz čega se može izvesti zaključak da je na koncu jula mjeseca KP dom prešao u nadležnost Ministarstva pravde.

69. Na tačnost iskaza svjedoka Mandića, da su vojska i policija i pored preuzimanja istog od strane Ministarstva pravde, zadržale određene nadležnosti u KPD „Kula“ i nakon avgusta 1992. godine, upućuje i materijalni dokaz odbrane O-2-17 Naredba Stanislava Galića od 22.10.1992. godine, iz kojeg proizilazi da se zarobljenici iz borbi, nakon obrade u komandi korpusa, imaju upućivati u KPD „Kula“, gdje će se predati na dalji tretman organima MUP-a i komisijama za razmjenu.

70. Dakle, navedeni dokazi, pobijaju tvrdnje Tužilaštva da je KPD „Butmir“, nakon kratkotrajnog diskontinuiteta u njegovom radu, u nadležnosti Ministarstva pravosuđa i uprave Srpske Republike BiH profunkcionisao od 01. maja 1992. godine. I sama Odluka, na koju se Tužilaštvo poziva u dokazivanju svojih tvrdnji (dokaz T-76), po ocjeni ovog vijeća, upućuje na logičan slijed događaja nakon donošenja iste, a koji su se ogledali u donošenju pojedinačnih odluka o osnivanju pojedinačnih KP domova, kakva je i odluka uložena kao dokaz T-79 o osnivanju KPD „Butmir“ od 30.06.1992. godine, a potom i preduzimanju ostalih radnji radi njihove faktičke uspostave. Vijeće je cijeno razložnim i uvjerljivim tvrdnje odbrane, a što je i svjedok Mandić pojasnio u svom iskazu, da KPD „Butmir“, koji je formiran navedenom odlukom, nije mogao početi sa radom istoga dana po njenom donošenju, nego su morale uslijediti radnje kakve su sistematizacija radnih mjesta, konkursi za prijem radnika, izrada pravilnika, prijem radnika, obezbjeđenje materijalnih uslova što je zasigurno iziskivalo određeno vrijeme.

71. Imajući u vidu sve navedeno, vijeće je zaključilo da je KPD „Butmir“, kao kazneno-popravni zavod pod ingerencijom Ministarstva pravde, nakon rasformiranja 4. aprila 1992. godine, ponovo počeo sa radom krajem jula ili početkom avgusta 1992. godine.

B. FUNKCIJE OPTUŽENIH U INKRIMINISANOM PERIODU

72. Kada je riječ o funkciji upravnika i zamjenika upravnika KPD „Butmir“, nad kojim funkcijama ingerencije ima Ministarstvo pravde, a imajući u vidu zaključak vijeća da je

KPD „Butmir“ ponovo uspostavljen kao institucija u nadležnosti Ministarstva pravde krajem jula ili početkom avgusta 1992. godine, vijeće je preispitalo ulogu optuženih počev od navedenog perioda.

73. S tim u vezi potrebno je istaći da odbrana prvooptuženog nije ni osporavala da je optuženi Lalović od navedenog perioda obnašao funkciju upravnika KPD „Butmir“. Brojni svjedoci, saslušani na glavnom pretresu, a koji su u navedenom periodu bili zatvoreni u KPD „Butmir“ identifikovali su optuženog Lalovića kao upravnika. Osim toga, iz avgusta mjeseca datira i prvi materijalni dokaz potpisan od strane optuženog Lalovića u svojstvu upravnika¹⁰.

74. Međutim, nesporno je da je veći broj na glavnom pretresu saslušanih svjedoka, koji su u prostorije KPD „Butmir“ dovedeni krajem juna ili početkom jula 1992. godine, spomenuli da su u krugu KP doma, u tom periodu, viđali optuženog Lalovića, da je isti bio prisutan prilikom njihovog dovođenja, a pojedini čak i istakli da se predstavio kao upravnik. Prema kazivanju samog optuženog Lalovića, on je od strane ministra Mandića, u periodu juna 1992. godine kada je već bio penzionisan, pozvan kako bi učestvovao u ponovnom uspostavljanju KP doma i to na poslovima organizacije, dok se Mandić više trebao baviti kadrovima. Prema kazivanju optuženog on je period maja i juna mjeseca provodio uglavnom na Ekonomiji KP doma. Po ocjeni ovog vijeća, iz navedenog se može zaključiti da je nakon tog perioda, a imajući u vidu ulogu koju je imao u ponovnoj uspostavi KP doma, počeo više vremena provoditi u krugu istog, uslijed kojih okolnosti je viđan u krugu KP doma od strane svjedoka koji su privođeni u periodu juna i jula 1992. godine, do momenta zvanične primopredaje KP doma Ministarstvu pravosuđa, krajem jula 1992. godine, nakon čega je *de facto* preuzeo ulogu upravnika.

75. Na temelju svega prethodno navedenog može se zaključiti da KPD „Butmir“, kao institucija pod ingerencijom Ministarstva pravosuđa i uprave, čiji je uposlenik bio Radoje Lalović, nesumnjivo nije funkcionisao u periodu maja mjeseca 1992. godine. Nadalje, nijedan od svjedoka, koji je u periodu maja 1992. godine, bio zatvoren u KPD „Butmir“ nije optuženog Lalovića, niti optuženog Škiljevića, viđao u KP domu.

76. Zločini, opisani u tački 1b) optužnice, za koje se terete optuženi Radoje Lalović i Soniboj Škiljević, odigrali su se, kako je to opisano u optužnici „neutvrđenog datuma u mjesecu maju“. Iz iskaza svjedoka Rešada Brdarića, koji je jedini preživjeli iz grupe od 38 lica dovedenih iz Kasindolske ulice, proizilazi da je on, zajedno sa svojim komšijama zarobljen 14. maja 1992. godine. Naime, kako je ovaj svjedok opisao, rano ujutro 14. maja 1992. godine iz pravca kasarne Nedžarići, čula se jaka pucnjava, nešto kasnije je došao transporter u naselje kada su svi Muslimani i Hrvati pozvani da predaju oružje, a nakon predaje oružja kojom prilikom su i popisani, njih 38 je pod prijetnjom oružja povedeno ka Ilidži, a potom i u „Kulu“. Svjedok je u „Kuli“ ostao do 21. maja 1992. godine, kada je izašao sa grupom od 17 ljudi, ali je bio jedini koji je razmijenjen iz grupe od 38 lica sa kojima je zarobljen. Da je grupa iz Kasindolske ulice zarobljena i dovedena u KPD „Butmir“ 14. maja 1992. godine, potvrđuje i dokaz odbrane A-O-1, Knjiga primopredaje dežurstva¹¹.

¹⁰ Potvrda broj 01-227/92 od 18.08.1992. godine

¹¹ Dokaz A-O-1 Knjiga primopredaje dežurstva, str. Označene brojevima 03455990 i 03455991

77. Preostalih 37 lica iz Kasindolske ulice, lišeno je slobode takođe u toku maja mjeseca. Naime, iz dokaza odbrane O-2-6, Čitulja za lica iz Kasindolske ulice iz lista Dnevni avaz od 16.10.2009. godine, proizilazi da su navedena lica ubijena 25.05.1992. godine, dakle takođe u toku maja mjeseca.

78. Iz iskaza svjedoka Brdarića, te navedenih materijalni dokaza, proizilazi da je grupa iz Kasindolske ulice zarobljena i dovedena u Kulu, te iz iste izvedena i navedena lica su lišena života, u maju mjesecu 1992. godine, kada KPD "Butmir", još nije bio pod ingerencijom Ministarstva pravde i kada optuženi u njegovim prostorijama nisu ni boravili, zbog čega su obojica optuženih oslobođeni optužbe za navedenu tačku.

79. Nadalje, u pogledu optuženog Škiljevića, kojeg optužnica tereti da je za period od početka aprila 1992. godine do 16. decembra 1992. godine vršio funkciju zamjenika upravnika, vijeće je isključilo period do početka avgusta 1992. godine, za koji period je zaključilo da KPD nije funkcionisao, te je ograničilo period ispitivanja na period od avgusta do decembra 1992. godine.

80. Savjesnom analizom izvedenih dokaza, vijeće nije van razumne sumnje moglo zaključiti da je optuženi Škiljević u navedenom periodu obavljao funkciju zamjenika, odnosno nije moglo van razumne sumnje zaključiti da je funkcija zamjenika upravnika u navedenom periodu postojala. U nedostatku materijalnih dokaza koji bi potkrijepili iskaze svjedoka koji su i sami neodređeno i neuvjerljivo iznosili svoja saznanja o mogućoj ulozi optuženog Škiljevića i funkciji koju je obnašao u periodu do 16. decembra 1992. godine, vijeće je rukovođeno principom *in dubio pro reo*, oslobodilo ovog optuženog svih inkriminacija za period do 16. decembra 1992. godine, dok se za period poslije tog datuma, kada je optuženi Škiljević, bez sumnje, što ni njegova odbrana nije osporavala, kako *de jure*, tako i *de facto* obnašao funkciju upravnika KPD „Butmir“, bavilo preispitivanjem svih okolnosti od uticaja na utvrđivanje postojanja njegove krivice za inkriminacije koje su mu stavljene na teret.

VI. UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUH VAT (UZP)

A. UOPŠTE O UZP-U

81. Optužnicom Tužilaštva BiH optuženima Radoju Laloviću i Soniboju Škiljeviću, stavljeno je na teret da su u okviru širokog i sistematičnog napada vojnih i policijskih, kao i paravojnih snaga tzv. Srpske republike BiH, a potom Republike Srpske, usmjerenog protiv civilnog nesrpskog stanovništva grada Sarajeva, znajući za taj napad i da njihove radnje čine dio tog napada, svjesno i voljno učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu sa sviješću o postojanju organizovanog sistema zlostavljanja zatočenika nesrpske nacionalnosti, koji su bili zatočeni u KPD "Butmir" i izvršenju zločina nad njima, s ciljem na diskriminatornoj namjeri zasnovanog, **progona** nesrpskog civilnog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, izvršili progon i to: teškim oduzimanjem fizičke slobode i zatvaranjem pod nehumanim uslovima civilnih osoba nesrpske nacionalnosti, namjernim lišavanjem života (ubistva), nečovječna postupanja, nanošenjem povreda tjelesnog integriteta i zdravlja, mučenjem i prisiljavanjem na prinudni rad, a koje radnje su naređivali, činili i podstrekavali, odnosno kao nadređene i odgovorne osobe svjesno propustili da preduzmu nužne i razumne mjere u spriječavanju činjenja navedenih djela i kažnjavanju njihovih počinitelja.

82. Odbrana je tokom cijelog krivičnog postupka, više puta osporavala primjenu koncepta UZP-a, ističući na prvom mjestu da navedeni koncept, koji je razvijen kroz praksu MKSJ-a, nije bio dio važećeg krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini u inkriminisanom periodu, iz kojeg razloga isti, prema tvrdnji odbrane, nije primjenjiv u konkretnom predmetu. I pored toga, odbrana je isticala, da i kada bi se prihvatio koncept UZP-a kao oblika učešća u izvršenju krivičnog djela, Tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje postojanje njegovih bitnih elemenata.

83. Svoju teoriju o krivičnoj odgovornosti optuženih optužnica izvodi iz koncepta odgovornosti prema doktrini udruženog zločinačkog poduhvata. Odbrana je tokom cijelog postupka osporavala ovaj oblik odgovornosti. Međutim, iako UZP nije decidno propisan našim zakonodavstvom, isti je razvijen kroz praksu MKSJ-a, a i u naše zakonodavstvo preuzet kroz sadržaj odredbe člana 180. stav 1. KZ BiH, koja pod određenim uslovima predviđa kažnjavanje osoba koje doprinose ostvarivanju zajedničkog cilja. Zapravo, član 180. KZ BiH propisuje vrstu krivične odgovornosti koju vijeće mora utvrditi da bi određenu osobu osudio za krivična djela konkretno nabrojana u navedenom članu.

84. Član 180. KZ BiH, predstavlja preuzeti član 7. stav 1. statuta MKSJ-a i identičan mu je. Isti je, u domaće zakonodavstvo, kao takav, morao biti preuzet zajedno sa svojim međunarodnim izvorima, tumačenjima i definicijama. U skladu sa navedenim, u domaće zakonodavstvo ugrađena je i doktrina udruženog zločinačkog poduhvata koji je, odredbom člana 7. stav 1. Statuta, definisan kao način saizvršenja kojim se stiče individualna krivična odgovornost. Naime, međunarodno sudsko tumačenje pojma „počinjenje“ iz člana 7. stav 1. Statuta, pruzet u domaći zakon kroz sadržaj odredbe člana 180. stav 1., konkretno propisuje: a) da je UZP oblik saizvršilaštva koji utvrđuje ličnu krivičnu odgovornost; b) da počinjenje, na način kako ga propisuje član 7. stav 1. Statuta, odnosno član 180. stav 1. KZ BiH, podrazumjeva svjesno učešće u UZP-u i c) da su elementi UZP-a utvrđeni u međunarodnom pravu i vrlo prepoznatljivi¹².

85. Učešće u UZP-u samo po sebi ne predstavlja krivično djelo, nego je UZP oblik učešća kojim lice može počinuti ili doprinijeti počinjenju zločina. Žalbeno vijeće MKSJ-a, u predmetu Tadić, utvrdilo je postojanje tri osnovna tipa UZP-a i tri tipa odgovornosti prema istom, a koje oblike je ovaj sud prihvatio. Prvi tip UZP-a je „opšti“ ili „osnovni“, drugi tip je „sistemski“ i treći tip je „prošireni“.

86. Optužnicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine, optuženima Radoju Laloviću i Soniboju Škiljeviću stavljeno je na teret učešće u sistemskom UZP-u, poznatom kao tip II.

87. Sistemski UZP je, u periodu kada su se inkriminisane radnje desile, već bio dio međunarodnog običajnog prava i njegova definicija i elementi su već bili utvrđeni¹³. Nakon definisanja sistemskog udruženog poduhvata u presudi pretresnog vijeća MKSJ-a u predmetu Tadić, došlo je do primjene istog u više predmeta koji su se bavili tematikom zarobljeničkih logora na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine u periodu od 1992. godine do 1995. godine. Shvatanje UZP-a, kao oblika odgovornosti, usavršeno je i upotpunjeno tim

¹² Presuda pretresnog vijeća Suda Bosne i Hercegovine u predmetu X-KR-06/275 Rašević i dr.od 28.02.2008. godine., str.114-115

¹³ Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Tadića* broj IT-94-1 od 07.05.1997, godine, paragraf 669

odlukama, ali nikako promijenjeno. Teorija sistemskog UZP-a, prihvaćena je i u presudama Suda Bosne i Hercegovine¹⁴. Iako presude MKSJ-a, a ni presude Suda BiH, nisu obavezujuće za ovo vijeće, one ipak predstavljaju nesumnjiv autoritet, te ih je vijeće razmatralo prilikom svoje analize. Tako način na koji je sistemski UZP kvalifikovan kroz praksu ovih sudova, način na koji su određeni njegovi *actus reus* i *mens rea*, i po ocjeni ovog vijeća, odražava u cijelosti status kakav isti ima u međunarodnom običajnom pravu od 1992. godine.

B. ACTUS REUS ELEMENTI UZP-A

88. *Actus reus* elementi UZP-a, karakteristični za sva tri tipa istog, jesu:

- i. Više od jedne osobe
- ii. Postojanje zajedničkog cilja
- iii. Učestvovanje optuženog u ostvarenju tog zajedničkog cilja¹⁵.

89. Prema stavu žalbenog vijeća u predmetu Brđanin, kod utvrđivanja da li postoje navedeni elementi, nužno je utvrditi sljedeće: „ da je UZP-u pripadalo više osoba (mada ne mora biti utvrđen identitet svake od njih); precizno definisati zajednički zločinački cilj, kako u smislu namjeravanog kažnjivog cilja, tako i u pogledu njegovog opsega (npr. utvrditi vremenske i geografske okvire tog cilja i opšti identitet namjeravanih žrtava); utvrditi da taj zločinački cilj nije samo isti, nego i zajednički za sve osobe koje su zajedno djelovale u okviru udruženog zločinačkog poduhvata, te tačno okvalifikovati doprinos optuženog tom zajedničkom planu¹⁶.“

90. Iz opisa elemenata UZP-a u presudama Tadić, Brđanin i dr., jasno proizilazi da za oglašavanje krivom određene osobe za učešće u UZP-u, nije nužno da je optuženi u bilo kojem udjelu ostvario *actus reus* izvršenog zločina¹⁷, ali je nužno utvrditi učešće optuženog u ostvarivanju zajedničkog cilja u osnovi UZP-a. Tačnije, nužno je utvrditi da je učešće optuženog znatno doprinijelo provođenju sistema¹⁸. Kako je to utvrdilo žalbeno vijeće u predmetu Brđanin, doprinos optuženog zločinima za koje je potrebno utvrditi postojanje njegove odgovornosti mora biti u najmanju ruku značajan.¹⁹

91. Nadalje, svaki doprinos ostvarivanju zajedničkog cilja, odnosno provođenju sistema, ne predstavlja „značajan doprinos“. Šta se ima smatrati značajnim doprinosom? Prema stavu pretresnog vijeća u predmetu Kvočka²⁰, značajno učešće ili doprinos u poduhvatu,

¹⁴ Presuda pretresnog vijeća Suda BiH u predmetu *Rašević i dr.*, X-KR-06/275 od 28.02.2008. godine i presuda žalbenog vijeća u istom predmetu broj X-KRŽ-05/275 od 06.11.2008. godine

¹⁵ Presuda pretresnog vijeća Suda BiH u predmetu *Rašević i dr.*, X-KR-06/275 od 28.02.2008. godine, str.126

¹⁶ Presuda žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin* broj IT- 99-36-A od 03.04.2007. godine, paragraf 430

¹⁷ Presuda pretresnog vijeća MKSJ-a u predmetu *Brđanin* od 3.aprila 2001. godine, broj IT-99-36-A, paragraf 427

¹⁸ *Tadić*, presuda žalbenog vijeća MKSJ-a u predmetu, paragraf 202

¹⁹ Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Trbić* X-KR-07/386 od 16.10.2009. godine, para 216- pozivanje na presud žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, para 430

²⁰ Presuda pretresnog vijeća MKSJ-a u predmetu *Kvočka broj IT-98-30/1 od 02.10.2009. godine*, paragraf 309

jeste takvo učešće koje djelo ili propust čine efikasnim i djelotvornim, npr. učešće koje omogućava da sistem funkcioniše lakše ili bez ometanja. Nadalje, vijeće zaključuje da doprinos treba cijeliti od slučaja do slučaja.

92. Kako bi sud utvrdio da je zločinački cilj zajednički za sve osobe koje su zajedno djelovale u okviru udruženog zločinačkog poduhvata, vijeće napominje da je žalbeno vijeće Specijalnog suda za Sierra Leone u predmetu *Sesey i dr.* navelo faktore koji proizilaze iz sudske prakse MKSJ-a, a koji su relevantni za to utvrđenje²¹. Ti faktori, između ostalog uključuju u sljedeće: način i stepen interakcije, saradnje i komunikacije (zajedničkog djelovanja) između tih pojedinaca²², način i stepen međusobnog oslanjanja jednih na druge i davanja doprinosa u ostvarenju zločinačkih ciljeva koje ne bi mogli postići sami,²³ postojanje zajedničke strukture odlučivanja,²⁴ stepen i priroda neslaganja; i opseg bilo koje zajedničke radnje u poređenju sa opsegom navodnog zajedničkog zločinačkog cilja.²⁵ Vijeće mora utvrditi da su se lica koja se terete za pripadnost tom pluralitetu lica udružila u svrhu postizanja zajedničkog cilja.²⁶

93. Pod pretpostavkom da su ispunjeni svi ostali uslovi, osoba koja učestvuje u udruženom zločinačkom poduhvatu na bilo koji od sljedećih načina može biti oglašena krivom za počinjeno krivično djelo²⁷:

- (i) neposrednim sudjelovanjem u počinjenju dogovorenog zločina (kao glavni počinilac);
- (ii) prisustvovanjem u vrijeme počinjenja zločina (sa znanjem da će se zločin počiniti ili se čini) namjernim pomaganjem ili ohrabivanjem drugog učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu da počinji taj zločin; ili
- (iii) djelovanjem u potporu nekom konkretnom sistemu u kojem se zločin čini putem položaja vlasti ili funkcije optuženog, sa znanjem o karakteru tog sistema i namjerom da se on realizuje.

94. Ova lista ne mora biti konačna. Žalbeno vijeće MKSJ u predmetu *Vasiljević* je objasnilo da je obično dovoljno da učesnik udruženog zločinačkog poduhvata izvrši djela

²¹ *Trbić, prvostepena presuda* para 217, citat iz presude Tužilac protiv *Sesey-a i dr.*, posebni sud az Sierra Leone, SCSL-04-15-A, od 26.10.2009. godine, („*Sesey i dr.* SCSL žalbena presuda) para 1141

²² *Brđanin*, žalbena presuda, para 410 (stav vijeća bio je da se odluka o tome da li je zločin počinjen u sklopu zajedničkog cilja donosi na osnovu činjenice da je optuženi ili neki drugi učesnik UZP-a usko saradivao sa glavnim izvršiocom kako bi postigao ostvarenje zajedničkog zločinačkog cilja), *Krajišnik*, prvostepene presuda, para 884

²³ *k*, Presuda pretresnog vijeća MKSJ-a u predmetu *Krajišnik*, broj IT-00-39 od 27.09.2006. godine, para 1082.

²⁴ Osobe "ne moraju biti u nekoj vojnoj, političkoj ili administrativnoj organizaciji" pošto zakon ne predviđa da je postojanje ili nepostojanje takve strukture relevantno za dokazivanje. *Vasiljević*, žalbena presuda, para 100; *Tadić*, žalbena presuda, stav para. 227

²⁵ Presuda Žalbenog vijeća MKSJ-a u predmetu *Brđanin*, broj IT-99-36 od 03.04.2007. godine, paragraf 430 (sud mora „precizno definisati zajednički zločinački cilj kako u smislu namjeravanog kažnjivog cilja tako i u pogledu njegovog domašaja (npr. Utvrditi vremenska i geografska ograničenja tog cilja; i opšti identitet namjeravanih žrtava.)“)

²⁶ *Trbić*, prvostepena presuda, para 217, citat iz Tužilac protiv *Martića*, IT-95-11_a, presuda, 08.10.2008, para 172; *Brđanin*, žalbena presuda, para 431.

²⁷ *Trbić*, prvostepena presuda, para 218, citat iz Tužilac protiv *Krnojelca*, IT-97-25-T, presuda, 15.03.2002. para 81.

koja su na ovaj ili onaj način usmjerena ka ostvarenju zajedničkog plana²⁸. Ako dogovoreni zločin počinu jedan od učesnika u tom udruženom zločinačkom poduhvatu, svi učesnici u tom poduhvatu biće krivi za taj zločin bez obzira na ulogu koju je svaki od njih imao u njegovom počinjenju²⁹. Međutim, sve osobe (glavni izvršioци) koje izvrše *actus reus* krivičnog djela ne moraju biti članovi udruženog zločinačkog poduhvata³⁰. U isto vrijeme, nije nužno da optuženi bude prisutan prilikom počinjenja krivičnog djela kako bi bio okrivljen za to krivično djelo kao član UZP-a³¹.

95. Optuženi ili drugi član UZP-a može koristiti glavne počiniоce za izvršenje *actus reusa* zločina³². Međutim, „nužan uslov da se bilo koji optuženi član UZP-a tereti za djela počinjena od strane druge osobe je da predmetno djelo predstavlja dio zajedničkog zločinačkog plana³³.“Navedeno se, između ostalog, može zaključiti iz činjenice da je „optuženi ili bilo koji drugi član UZP-a blisko sarađivao sa glavnim počiniоcem u cilju ostvarenja zajedničkog zločinačkog plana³⁴.

96. Imajući u vidu sve prethodno istaknuto, ovo vijeće je zaključilo da udruženi zločinački poduhvat, kao oblik odgovornosti stavljen optuženima na teret, u optužnici nije opisan na adekvatan način. Naime, da bi osoba bila oglašena krivom za učešće u UZP-u, svi elementi koji čine udruženi zločinački poduhvat, moraju biti činjenično opisani u optužnici³⁵.

97. Međutim, analizom činjeničnog supstrata optužnice, po ocjeni ovog vijeća, ne može se izvesti zaključak o postojanju elemenata UZP-a.

98. Kada je riječ o pluralitetu osoba, kao prvom *actus reus* elementu UZP-a, iz optužnice proizilazi da su optuženi Radoje Lalović i Soniboj Škiljević u UZP-u učestvovali zajedno sa „...tadašnjim ministrom pravde Momčilom Mandićem, kao i osobljem koje je obavljalo stražarske dužnosti u toj kazneno-popravnoj organizaciji, među kojima su bili stražari Neđo Pandurović, Vule Govedarica, Božo Radović i dr., kao i drugim članovima zatvorske osoblja, te sa pripadnicima vojske tzv. Srpske Republike BiH, potom Republike Srpske, posebno sa pripadnicima službe bezbjednosti Sarajevsko –romanijskog korpusa, pripadnicima civilne i vojne policije, srpske teritorijalne odbrane i paravojnih formacija...“³⁶, odnosno da je optuženi Soniboj Škiljević u UZP- učestvovao zajedno sa „ tadašnjim ministrom pravde Jovom Rosićem, te sa Đorđem Faladžićem koji je obavljao funkciju zamjenika upravnika KPD-a i osobljem koje je obavljalo stražarske dužnosti u toj kazneno-

²⁸ Trbić, prvostepena presuda, para 219, citat iz žalbene presude protiv Vasiljevića, para 102.

²⁹ Trbić, prvostepena presuda, para 219, citat iz prvostepena presuda protiv Krnojelca, para 82

³⁰ Trbić, prvostepena presuda, para 219, citat iz žalbene presude protiv Brđanina para 414

³¹ Trbić, prvostepena presuda, para 219, citat iz žalbene presude protiv Krnojelca, para 81

³² Trbić, prvostepena presuda, para 220, citat iz žalbene presude protiv Martića, para 68 citat iz Tužilac protiv Martića, IT-95-11-T, presuda, 12.06.2007, para 438.

³³ Trbić, prvostepena presuda, para 220, citat iz žalbene presude protiv Martića, para 68 citat iz prvostepene presude protiv Martića, para 438; Brđanin, žalbena presuda, para 418.

³⁴ Trbić, prvostepena presuda, para 220, citat iz žalbene presude protiv Martića, para 68 citat iz prvostepene presude protiv Martića, para 410; Brđanin, žalbena presuda, para 410.

³⁵ Presuda apelacionog vijeća Suda BiH broj X-KRŽ-07/419 *Bundalo i dr.* od 28.01.2011. godine, paragraf 256

³⁶ Ovakav činjenični opis sadržan je u dijelu optužnice koji sadrži *chapou* elemente za relevantni period od početka maja 1992. godine, do 16.decembra 1992. godine

popravnoj organizaciji, među kojima su bili stražari Neđo Pandurović, Vule Govedarica, Božo Radović i dr., kao i sa drugim članovima zatvorskog osoblja, te sa pripadnicima vojske Republike Srpske, posebno sa pripadnicima službe bezbjednosti Sarajevsko – romanijskog korpusa, pripadnicima civilne i vojne policije, srpske teritorijalne odbrane i paravojnih formacija...³⁷ Međutim, Tužilaštvo, u toku dokaznog postupka, nije prezentiralo dokaze iz kojih bi proizlazilo učešće navedenih lica u UZP-u, nego je samo iznijelo puku tvrdnju da oni predstavljaju učesnike UZP-a. Dakle, nije moguće proizvoljno odrediti članove UZP-a samo na osnovu pretpostavke da su isti mogli imati zajednički cilj i djelovati u pravcu njegovog ostvarenja, nego je potrebno da navedeno proizilazi iz izvedenih dokaza koji čine dio spisa. Osim toga, intencija UZP-a kao oblika odgovornosti zasigurno nije bila da obuhvati praktično sve pripadnike vojnih, policijskih, paravojnih i drugih formacija i organizacija, ili, kako je to zaključilo pretresno vijeće Suda BiH u predmetu protiv Miloša Stupara i dr., proširiti ga od „najvišeg ešalona vojnog rukovodstva do najnižeg pješadijskog vojnika.“³⁸ Tužilaštvo, kao strana na kojoj leži teret dokazivanja, bilo je u obavezi da na temelju izvedenih dokaza, u okviru navedenih struktura, suzi opseg UZP-a i preciznije identifikuje njegove počiniocce. Iako nije nužno precizirati poimenično učesnike UZP-a, ipak, da bi ovaj element bio ostvaren, postoji obaveza da ti počinioci budu bar određivi, a što u konkretnom predmetu nije slučaj. Stoga, ovo vijeće je zaključilo da prvi *actus reus* element UZP-a nije ostvaren.

99. Nadalje, po ocjeni ovog vijeća, takođe nije pokazano postojanje zajedničke namjere koja podrazumjeva ili uključuje počinjenje djela propisanog Statutom (ili KZ BiH). Zajednička namjera ne mora biti dogovorena ili formulisana prije počinjenja djela u osnovi, i može biti improvizovana na licu mjesta. Ona mora biti opisana u optužnici tako da iz činjeničnog opisa optužnice proizilazi način na koji je više ljudi zajedno djelovalo kako bi sprovelo u djelo zajednički zločinački poduhvat. Međutim, analizom optužnice ovo vijeće nije moglo utvrditi postojanje zajedničkog djelovanja optuženih sa drugim paušalno navedenim kategorijama učesnika. Čak i za lica koja je Tužilaštvo imenovalo kao pripadnike UZP-a, Momčilo Mandić, Neđo Pandurović, Božo Radović (vezano za tačke 1., 1a), 1b), 1c) i 1d) optužnice), odnosno Jovo Rosić i Đorđe Faladžić (vezano za tačke 2., 2a), 2b), 2c) i 2d) optužnice), Tužilaštvo nije dokazalo postojanje veze između navedenih lica i optuženih, a posebno ne da su isti djelovali u pravcu ostvarivanja zajedničkog plana.

100. Na kraju, treći *actus reus* element UZP-a, koji se ogleda u učešću optuženog u zajedničkom planu, koje učešće, kako je prethodno obrazloženo, ne mora obuhvatati izvršenje konkretnog krivičnog djela, ali mora predstavljati značajan doprinos zločinima, vijeće nije našlo ispunjenim. Naime, pošto optuženi u konkretnom predmetu nisu direktni izvršioci bilo kojeg djela u osnovi progona, optužnica je morala jasno navesti na koji način su radnje neposrednih izvršilaca pripisane optuženim, odnosno dokazati da su preduzete radnje predstavljale dio zajedničkog plana. Naime, iako nije nužno da optuženi bude prisutan prilikom počinjenja krivičnog djela da bi bio okrivljen za to krivično djelo kao član UZP-a, i može koristiti jednog ili više glavnih počinitelaca za izvršenje *actus reus-a* zločina; mora takođe biti dokazano da predmetno djelo predstavlja dio zajedničkog zločinačkog

³⁷ Ovakav činjenični opis sadržan je u dijelu optužnice koji sadrži *chapeau* elemente za relevantni period od 16. decembra 1992. godine do sredine mjeseca decembra 1995. godine

³⁸ Presuda pretresnog vijeća Suda BiH u predmetu X-KR-05/24 *Miloš Stupar i dr.* od 29.07.2008. godine, pozivanje na Cassese, Međunarodno krivično pravo, str. 209-210

plana (ovo se, između ostalog, može zaključiti na temelju činjenice da je optuženi ili bilo koji drugi član UZP-a blisko saradivao sa glavnim počiniocem u cilju ostvarenja zajedničkog zločinačkog plana).³⁹

101. Kako takvo zajedničko djelovanje ili učešće u zajedničkom planu nije opisano ni u jednoj tački optužnice, ni ovaj *actus reus* element nije ispunjen.

C. MENS REA ELEMENTI UZP-A

102. Sistemski UZP, predstavlja "varijantu" osnovnog UZP-a⁴⁰, koji se od njega razlikuje po *mens rea* elementu. Element *mens rea* je drugačiji za svaku od tri različite forme odgovornosti⁴¹, i kada je riječ o osnovnom tipu UZP-a *mens rea* element podrazumjeva da optuženi ima namjeru da počini krivično djelo (to je namjera koju dijele svi saizvršioци)⁴² i namjeru da učestvuje u zajedničkom planu sa ciljem počinjenja krivičnog djela⁴³. Međutim, za sistemski UZP, *mens rea* je složeniji. Naime, traženi *mens rea* kod sistemskog udruženog zločinačkog poduhvata podrazumjeva (1) lično znanje o organizovanom sistemu na snazi i njegovom zajedničkom zločinačkom cilju i (2) namjera da se doprinese tom sistemu. Ukoliko zajednički zločinački cilj, uključuje počinjenje krivičnog djela koje zahtijeva posebnu namjeru, npr. progon, tada učesnik mora imati tu istu zločinačku namjeru⁴⁴.

(a) Lično znanje o organizovanom sistemu na snazi i njegovom zajedničkom zločinačkom cilju kao prvi *mens rea* element sistemskog UZP-a

103. Ono što bi se podrazumjevalo pod „organizovanim sistemom“ u svjetlu *mens rea* elemenata sistemskog UZP-a jeste sistem izvršenja zločina opisanih u tačkama 1., 1a), 1b), 1c), 1d), 2, 2a), 2b), 2c), 2d) optužnice, dakle vršenja progona nesrpskog civilnog stanovništva ubistvima, odvođenjem u ropstvo, tačnije odvođenjem na prinudni rad, protivpravnim zatvaranjima, mučenjima i drugim nečovječnim postupanjima. Naime, kroz KPD „Butmir“, u periodu od početka maja 1992. godine do polovine decembra 1995. godine, prošao je veći broj osoba nesrpske nacionalnosti, koji su lišeni slobode bez pravnog osnova, bez pravnog osnova zatvarani u prostorije navedenog KPD-a u tzv. paviljonu 2, u istima boravili različit, duži ili kraći vremenski period u nehumanim, za život neprimjerenim uslovima, bez mogućnosti adekvatnog zadovoljavanja higijenskih potreba, bez adekvatne i pravovremene medicinske pomoći, uz neadekvatnu ishranu uslijed koje su mnogi od njih znatno izgubili na tjelesnoj težini, odakle su izvođeni na radove. Kao

³⁹ *Bundalo* drugostepena presuda, para.268, pozivanje na presudu *Trbić*, para 219 i 220

⁴⁰ *Rašević i Todović*, prvostepena presuda, s. 112, citat iz žalbene presude protiv *Tadića*, para 203.

⁴¹ *Bundalo*, drugostepena presuda para 251. Pozivanje na presudu žalbenu presudu *Tadić*, para 228

⁴² *Trbić*, prvostepena presuda, para 221, *Vasiljević*, žalbena presuda, para 97, 101; *Krnojelac*, žalbena presuda, para 31.

⁴³ *Trbić*, prvostepena presuda, para 221, *Brđanin*, žalbena presuda, para 356; citat iz *Tužilac protiv Kvočke i dr.*, IT-98-30/1-A, presuda, 28.02.2005, para 82 („namjera da se realizuje zajednički cilj-naknadno naglašeno).

⁴⁴ *Trbić*, prvostepena presuda, para 221, pozivanje na presudu pretresnog vijeća MKSJ-a u predmetu *Tužilac protiv Kvočke i dr.*, para 228

rezultat takvih okolnosti kod određenog broja lica nastupjele su tjelesne povrede, a kod nekih smrt. Da bi *mens rea* element UZP-a bio ispunjen, bilo je nužno na prvom mjestu utvrditi da je svaki od optuženih u, za njega relevantnom periodu posmatranom sa aspekta funkcije vlasti u KP domu, imao svijest o postojanju organizovanog sistema na snazi i njegovog zločinačkog cilja.

104. Po ocjeni ovog vijeća neupitno je da su optuženi bili svjesni postojanja organizovanog sistema čiji je cilj bio progon na nacionalnoj osnovi civilnog bošnjačkog stanovništva, a koji progon je vršen pojedinačnim krivičnim djelima opisanim u dispozitivu optužnice. Takav zaključak vijeće je izvelo na temelju savjesne ocjene svih izvedenih dokaza, te analize karakteristika ličnosti optuženih.

105. Naime, u periodima kada su i jedan i drugi optuženi obavljali funkcije upravnika (ili zamjenika upravnika) KPD „Butmir“, u paviljonu 2 navedenog KP doma, bili su smješteni civili nesrpske nacionalnosti. U navedenim periodima civili su kontinuirano dovođeni i zadržavani određeni, duži ili kraći period, uglavnom do razmjene. Isti ti civili izvođeni su, za vrijeme boravka u KP domu i na prinudne radove. Kako su, prema kazivanjima svjedoka koji su u relevantnim periodima boravili u prostorijama KP doma, optuženi bili prisutni u krugu KP doma, u vrijeme njihovog dovođenja i zatvaranja ili su ih u toku boravka viđali u krugu KP doma, u određenim situacijama čak imali priliku s istima i razgovarati, vijeće zaključuje da su se sva dešavanja u kojima su ostvarena obilježja djela Zločina protiv čovječnosti, u periodu od dolaska optuženih u KPD „Butmir“, dešavala dok su optuženi bili tamo. Takvi događaji (a o kojima će u kasnijem tekstu obrazloženja biti detaljno riječi) nisu mogli proći nezapaženo, bilo kojoj osobi prosječnih intelektualnih sposobnosti, a posebno ne optuženima, koji su bili visoko obrazovani sa dugogodišnjim radnim iskustvom u radu u kazneno-popravnim ustanovama, te u skladu s tim upoznati sa pravima i obavezama, kako pritvorenika tako i onih koji su bili nadležni za vršenje nadzora nad istima. Stoga, po ocjeni ovog vijeća, tretman zatvorenika, koji nije predstavljao neko manje odstupanje od važećih pravila i procedura, nego se radilo o seriji teških kršenja njihovih osnovnih ljudskih prava, kao i prava na zaštitu zagaranatovanog Ženevskim konvencijama, a sve u cilju progona tih lica isključivo iz razloga njihovog „nepodobnog“ nacionalnog porijekla i pripadnosti, od optuženih nije mogao proći nezamijećeno. Dakle, po ocjeni ovog vijeća isti su bili svjesni organizovanog sistema koji je za cilj imao progon nesrpskog civilnog stanovništva zasnovanog na diskriminatornoj osnovi. Da se radilo o civilnom stanovništvu, vijeće je utvrdilo na nesumnjiv način, a o čemu će razlozi biti dati u dijelu presude koji govori o bitnim obilježjima krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti.

(b) Namjera da se doprinese sistemu koji je na snazi kao drugi *mens rea* element sistemskog UZP-a

106. Međutim da bi na strani optuženih element *mens rea* bio ispunjen, Tužilaštvo je moralo dokazati da su isti imali namjeru da doprinesu uspješnom funkcionisanju sistema. Obzirom da je u konkretnom slučaju „organizovani sistem“ bio osmišljen za „progon nesrpskog civilnog stanovništva“, to bi namjera održavanja navedenog sistema na snazi podrazumjevala diskriminatornu namjeru, koja čini suštinu, odnosno bitan element krivičnog djela progona na način kako ga propisuje odredba člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH.

107. U vezi sa potrebnom *mens rea* za djelo progona, pretresno vijeće u predmetu Blaškić, zaključilo je: „Progon, kao krivično djelo, u osnovi traži postojanje elementa

namjere iz kojeg proizilazi specifičnost tog djela.... Upravo ta posebna namjera da se naškodi ljudskoj osobi kao pripadniku određene zajednice ili grupe i daje tom krivičnom djelu njegov vlastiti karakter i težinu...Drugim riječima, počinilac progona svoje djelo nije usmjerio prvenstveno protiv pojedinca, nego protiv rasne, vjerske ili političke pripadnosti.⁴⁵ Dakle, za zločin progona potreban je jedan viši stepen *mens rea*, nego za druge zločine protiv čovječnosti. Da bi optuženi posjedovao takav povišen stepen *mens rea*, nužan za zločin progona, mora dijeliti cilj diskriminatorne politike: uklanjanje tih osoba iz društva u kojem žive zajedno sa počinocima, ili čak, na kraju, iz čovječanstva kao takvog⁴⁶.

108. Ovo vijeće, na temelju izvedenih dokaza, nije moglo izvesti zaključak o postojanju diskriminatorne namjere, na strani optuženih, kao ni namjere da daju svoj doprinos održavanju na snazi postojećeg sistema, nego upravo naprotiv.

109. Iz izvedenih dokaza nesporno proizilazi da su u paviljonu 2, KPD „Butmir“, bili zatočeni civili nesrpske nacionalnosti. I sam optuženi Lalović, u svom iskazu rekao je da je znao da su to bili „u suštini civili“. Kada je riječ o nadležnosti optuženih nad tim paviljonom KP doma, vijeće će to pitanje posebno preispitati, a na ovom mjestu će se zadržati isključivo na utvrđivanju postojanja ili nepostojanja potrebne *mens rea*, za sistemski UZP koji im je stavljen na teret, a koji podrazumjeva i postojanje diskriminatorne namjere što predstavlja ključ za *mens rea* progona⁴⁷.

110. Naime, iako su svi saslušani svjedoci svjedočili o lošim uslovima koji su vladali u KPD-u Kula, ishrani koja se sastojala od 2 slaba obroka u toku dana, nedostatku prostora, nemogućnosti adekvatnog zadovoljavanja higijenskih potreba (a što će sve biti predmetom analize ovog vijeća u okviru razmatranja posebnih djela u osnovi zločina protiv čovječnosti), niz svjedoka ukazali su na korektan odnos optuženih prema njima. Tako je svjedok B rekao da ga je optuženi Lalović lično odveo u bolnicu Kasindo radi pružanja medicinske pomoći, svjedok Junuz Harbaš je rekao da je po dolasku na Kulu upravnik Lalović rekao da ih niko neće maltretirati, te da po njegovom saznanju u logoru, za period u kojem je on boravio i nije bilo zlostavljanja, što je potvrdio i Hasib Dželilović rekavši da je Lalović ispunio obećanje da od zatvorenika na Kuli „niko nije dohvaćen“, svjedok Avdo Pizović je izjavio da se u 9 ili 10 mjesecu 1992. godine hrana poboljšala, da im je Lalović jedne prilike donio i cigare, te da su u njegovom prisustvu svi imali neku sigurnost, da se isti suprostavio licima koja su ih vodila na radove rekavši da ih ne smiju maltretirati, svjedok Munib Isić je rekao da su i Lalović i Škiljević skretali pažnju da prema ljudima, zatočenicima ne smije biti maltretiranja. Svjedočkinja Delka Jamaković, u svom iskazu je istakla da je optuženi Škiljević, grupi u kojoj se ona nalazila i koja je dovedena u Kulu donio cigare. Dakle, po ocjeni ovog vijeća, sve navedene radnje i postupci optuženih Lalovića i Škiljevića, ukazuju na pokušaj pomoći i olakšavanja statusa navedenih lica, a nikako postojanje diskriminatorne namjere koja za cilj ima progon navedenih lica.

⁴⁵, Presuda pretresnog vijeća u predmetu MKSJ-a u predmetu *Blaškić*, broj IT-95-14 od 03.03.2000., paragraf 235

⁴⁶ Presuda pretresnog vijeća u predmetu MKSJ-a *Kordić Čerkez*, broj IT-05-14/2 od 26.02.2001. godine, para. 220, pozivanje na prvostepenu presudu *Kupreškić*, par. 634

⁴⁷ Međunarodna krivična praksa, Džon R.V.D.Džouns, Stiven Pauls, 4.2.287, str.214

111. Iz činjenice da su optuženi Lalović i Škiljević u određenim periodima obavljali funkciju upravnika KPD „Butmir“ Tužilaštvo nastoji da izvede postojanje namjere optuženih za održavanje organizovanog sistema. Međutim, po ocjeni ovog vijeća, takvo zaključivanje je preširoko, jer sam status ne predstavlja dokaz postojanja diskriminatorne namjere. Iz izreke optužnice, a ni iz provedenih dokaza ne proizilazi postojanje ovog subjektivnog elementa UZP-a. Naprotiv, izvedeni dokazi, kako je to u prethodnom paragrafu obrazloženo, ukazuju na iskazano protivljenje diskriminaciji civila na nacionalnoj osnovi u okviru politike progona.

D. ODNOS UZP-A I SAIZVRŠILAŠTVA

112. Ovo vijeće naglašava da optužnica Tužilaštva tereti optužene za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu, kao i za saizvršilaštvo. Naime, optuženi se terete da su predmetno krivično djelo počinili kao saizvršioci, u smislu člana 29. KZ BiH, odnosno da su svojim „naređenjima, činjenjem i podstrekavanjem doprinijeli izvršenju zajedničkog plana“, dakle kao saizvršioci učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu.

113. Međutim, po ocjeni ovog vijeća UZP i saizvršilaštvo, na način kako isto propisuje KZ BiH u članu 29., se međusobno isključuju i njihova koegzistencija nije moguća. Naime, članom 29. KZ BiH propisano je: „ako više osoba, učestvovanjem u učinjenju krivičnog djela ili preduzimajući što drugo čime se na **odlučujući način doprinosi** učinjenju krivičnog djela, zajednički učine krivično djelo, svaka od njih kaznit će se kaznom propisanom za to krivično djelo.“ Kada je riječ o zajedničkom djelovanju, saizvršilaštvu, kako ga postavlja naš zakonodavac, potrebno je utvrditi da je više osoba učestvovalo u izvršenju djela ili poduzelo nešto drugo što je imalo odlučujući doprinos za njegovo izvršenje. Dakle, prema definiciji člana 29. KZ BiH, saizvršioci su izvršioci u vlastitom djelu, i da bi se utvrdilo postojanje elemenata saizvršilaštva u radnjama optuženih, nužno je da iz činjeničnog opisa optužnice proizilazi opis radnji svakog saizvršioca ponaosob, a da navedene radnje imaju takvu težinu da bez njih krivično djelo ne bi bilo moguće izvršiti. Nadalje, u skladu sa odredbom člana 32. KZ BiH, saizvršilac je kriv u granicama svog umišljaja ili nehata- on odgovara prema stepenu vlastite krivice. Odgovornost saučesnika je autonomna i ne zavisi od toga da li i u kojoj mjeri odgovaraju drugi učesnici u izvršenju istog krivičnog djela. Da bi se utvrdila krivica svakog od saučesnika nužno je da iz činjeničnog opisa optužnice proizilazi jasan opis radnji svakog od njih, a kojim radnjama su učestvovali u izvršenju djela ili na drugi način znatno doprinijeli njegovom izvršenju. Međutim, po ocjeni ovog vijeća, učešće optuženih u izvršenju pojedinih inkriminacija iz optužnice, ne opisuje se na adekvatan način, zbog čega je bilo nemoguće, na jasan i nedvosmislen način utvrditi krivicu svakog od njih prema ovom obliku odgovornosti.

114. S druge strane, a kako je već prethodno obrazloženo, iz činjeničnog opisa optužnice, a ni izvedenih dokaza, ne može se izvesti zaključak o postojanju kako *actus reus*, tako i *mens rea* elemenata UZP-a, kao oblika izvršenja djela koji se takođe stavlja optuženima na teret. Po ocjeni ovog vijeća, nemoguće je nedostatke raspoloživog dokaznog materijala nadomjestiti konstrukcijom UZP-a kao načina izvršenja djela. Međutim, to ćemo na ovom mjestu ostaviti po strani i pozabaviti se isključivo odnosom UZP-a, kao oblika izvršenja djela koji se izvodi iz odredbe člana 180. stav 1. KZ BiH i saizvršilaštva, koje propisuje član 29. KZ BiH.

115. Iz prethodno datih obrazloženja u paragrafima 91 do 122 ove presude, a naročito kod obrazlaganja *mens rea* elementa sistemskog UZP-a, proizilazi da je za postojanje

UZP-a nužno postojanje „zajedničkog umišljaja“ kod optuženih. Žalbeno vijeće MKSJ-a je zaključilo da učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu mora dijeliti „cilj udruženog zločinačkog poduhvata ... a ne samo znati za njega“.⁴⁸ Takođe, potrebno je utvrditi da su optuženi, kao učesnici UZP-a dali svoj doprinos ostvarenju zajedničkog plana, te da je njihov doprinos značajan. Međutim, značajan doprinos nije isto što i odlučujući doprinos kakav je potreban za djelovanje saučesnika u smislu odredbe člana 29. KZ BiH. Kako je već prethodno istaknuto, da bi optuženi bio oglašen krivim po doktrini UZP-a, on ne mora biti prisutan izvršenju samog djela i djelo za čije izvršenje odgovara po UZP-u, ne mora biti „njegovo djelo“. Nasuprot tome, saizvršiocu su uvijek učesnici u izvršenju vlastitog djela. Nadalje, da bi osoba bila oglašena krivom kao saizvršilac, njene radnje moraju biti takve težine da su na odlučujući način doprinijele izvršenju djela. Bitan element saizvršilaštva jeste taj odlučujući doprinos, doprinos bez kojeg djelo ne bi bilo moguće izvršiti. Kod UZP-a, nasuprot tome, ne radi se o odlučujućem doprinosu, tačnije određeno lice bi moglo biti kvalifikovano kao učesnik u UZP-u iako njegova uloga i doprinos u izvršenju predmetnog djela nisu takve težine da djelo bez tih radnji ne bi bilo moguće.

116. Upravo iz navedenog razloga, UZP i saizvršilaštvo kao oblici odgovornosti međusobno se isključuju. Naime, ako su osobe krive kao saizvršiocu, znači da je utvrđeno da su svojim radnjama dale odlučujući doprinos izvršenju djela, a što je znatno viši stepen učešća od onoga koje je potrebno prema teoriji UZP-a II, koji se takođe navodi u optužnici.

117. Naročito kada je, kao u konkretnom slučaju, riječ o izuzetno kompleksnom predmetu koji obuhvata niz različitih događaja koji su međusobno povezani, veliki broj žrtava i svjedoka, nužno je da optužnica jasno opiše učešće svakog optuženog u izvršenju djela. Prilikom zastupanja UZP-a, neophodno je jasno opisati konkretnu ulogu i prirodu učešća optuženog u UZP-u⁴⁹, a što iz ove optužnice ne proizilazi.

118. Iako postojanje sistemskog UZP-a, i učešće optuženih u istom nije dokazano van razumne sumnje, vijeće se ipak, upustilo u preispitivanje pojedinačnih inkriminacija u osnovi krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, kako bi utvrdilo da li postoji osnov za prekvalifikaciju krivičnog djela koje je stavljeno na teret optuženima.

VII. PRAVNA UTVRĐENJA KOJA SE ODNOSI NA KRIVIČNO DJELO ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI

A. OPŠTI ELEMENTI KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI

119. Optuženima Radoju Laloviću i Soniboju Škiljeviću stavljeno je na teret izvršenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkama a), c), e), f) i k) KZ BiH.

120. Prema članu 172. KZ BiH, krivično djelo Zločin protiv čovječnosti čini onaj „ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva,

⁴⁸ Tužilac protiv *Milana Milutinovića i dr.*, IT-05-87-PT “Odluka o zahtjevu Ojdanića kojim se pobija nadležnost: indirektno saizvršilaštvo”, 22.3.2006. godine, tačka 20.

⁴⁹ *Bundalo i dr.*, drugostepena presuda, para 270

znajući za takav napad, učini koje od ovih djela: a) lišenje druge osobe života (ubistvo);...c) odvođenje u ropstvo; ...e) zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode; f) mučenje; ...h) progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasno, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu, u vezi sa bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim ovim zakonom ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda BiH...k) druga nečovječna djela slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja. Prema tome, pored elemenata konkretnih krivičnih djela, tužilac mora dokazati:

- a. da je postojao široko rasprostranjen ili sistematičan napad usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva
- b. da je optuženi znao za postojanje takvog napada
- c. da je optuženi znao da njegova djela predstavljaju ili bi mogla predstavljati dio tog napada, tačnije da postoji nexus između napada i radnji optuženog

121. Ukoliko tužilac ne može van razumne sumnje utvrditi postojanje bilo kojeg opšteg elementa krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, optuženi ne mogu biti oglašeni krivima ni za pojedinačne inkriminacije u osnovi zločina. Ukoliko pak vijeće zaključi da su opšti elementi ispunjeni, neophodno je utvrditi i postojanje radnji koje predstavljaju povrede iz člana 172. KZ BiH, a koje je počinilac preduzeo kao dio tog napada.

B. OSNOVNA KRIVIČNA DJELA RELEVANTNA ZA KONKRETAN PREDMET

122. U ovom dijelu vijeće će se osvrnuti na pojedinačna krivična djela, koja su optuženima Radoju Laloviću i Soniboju Škiljeviću stavljena na teret kao počinjenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, u okviru kojeg djela su optuženi, kako se terete, počinili progon nesrpskog civilnog stanovništva: protivpravnim zatvaranjem, nečovječnim djelima učinjenim u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke povrede, ubistvima, mučenjem i odvođenjem u ropstvo.

1. Progon

123. Progon jeste namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, na osnovu pripadnosti skupini ljudi ili zajednici. Progon, dakle, podrazumjeva, progon bilo koje grupe ljudi ili zajednice na političkom, rasnom, nacionalnom, etničkom, kulturnom, vjerskom, spolnom ili drugom temelju, koji je opšteprihvaćen kao nedozvoljen po međunarodnom pravu, u vezi bilo kojeg djela iz ovog stava ovog člana, bilo kojeg krivičnog djela propisanog KZ BiH ili bilo kojeg krivičnog djela iz nadležnosti Suda BiH. Za progon je nužno pokazati postojanje diskriminatorne namjere kod počinioaca. Ovo vijeće je u skladu s tim razmotrilo da li su optuženi Radoje Lalović i Soniboj Škiljević imali takvu diskriminatornu namjeru u inkriminisanom periodu.

2. Lišenje druge osobe života- ubistvo

124. Ubistvo jeste lišenje druge osobe života, a ono što podrazumjeva krivično djelo ubistva propisano u članu 172. stav 1. tačka a) KZ BiH, jeste lišenje života druge osobe u okviru širokog i sistematičnog napada protiv civilnog stanovništva, uz svijest i znanje

optuženog o lišenju života. Bitni elementi krivičnog djela ubistva jesu: a) smrt žrtve; b) smrt koja je posljedica činjenja ili nečinjenja optuženog ili njegovog podređenog; c) pri čemu je optuženi ili njegov podređeni imao namjeru da žrtvu liši života ili da nanese tešku povredu njenom fizičkom integritetu, a za koju je razumno mogao pretpostaviti da će izazvati smrt.

3. Odvođenje u ropstvo-prisilni rad

125. Odvođenje u ropstvo jeste vršenje nad osobom bilo kojeg ili svih ovlašćenja inače vezanih za pravo svojine, uključujući i vršenje takvog ovlašćenja pri trgovanju ljudima, posebno ženama i djecom⁵⁰. Kako je to definisalo pretresno vijeće u predmetu Krnojelac⁵¹, *actus reus* porobljavanja je vršenje tih ovlašćenja, a pripadna *mens rea* je namjerno vršenje tih ovlašćenja.

4. Protivpravno zatvaranje

126. Protivpravno zatvaranje, kao radnja izvršenja krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti, podrazumjeva zatvaranje kojim se krše pravila međunarodnog prava. MKSJ je opisao obilježja krivičnog djela protivpravnog zatvaranja kao zločina protiv čovječnosti na sljedeći način: „osoba je lišena slobode; lišenje je izvršeno samovoljno, tj. ne postoji pravni osnov za lišenje slobode; činjenje ili nečinjenje kojim se osoba lišava slobode djelo je optuženog ili osobe, tj. osoba za koje optuženi snosi krivičnu odgovornost sa namjerom da osobu samovoljno liši slobode ili znajući da njegovo činjenje ili nečinjenje može dovesti do samovoljnog lišenja slobode.“⁵²

5. Mučenje

127. U skladu sa definicijom koja je propisana članom 172. stav 2. tačka e) KZ BiH, „mučenje jest namjerno nanošenje snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje osobi zadržanoj od strane počinioca ili pod nadzorom počinioca, izuzimajući bol ili patnju koja je posljedica isključivo izvršenja zakonitih sankcija“. Dakle, da bi se radilo o mučenju, u radnjama počinioca moraju se ostvariti slijedeća bitna obilježja: a) da su radnjom ili propustom, žrtvi naneseni teške tjelesni ili duševne boli ili patnje; b) da je djelo počinjeno prema osobi zadržanoj od strane počinioca ili pod nadzorom počinioca; c) da su radnja ili propust namjerno izvršeni; d) da djelo nije posljedica izvršenja zakonitih sankcija. Dakle, u vezi sa bitnim obilježjem (d), potrebno je da su ta radnja ili propust učinjeni s jednim od ciljeva opisanih u žalbenoj presudi u predmetu Furundžija: radi dobijanja informacija ili priznanja, kažnjavanja, zastrašivanja ili prisiljavanja žrtve ili treće osobe, ili diskriminacije žrtve ili treće osobe po bilo kojoj osnovi.⁵³ Iz navedenog proizilazi da mučenje, kao radnja

⁵⁰ Definicija “odvođenja u ropstvo” data na navedeni način u članu 172. KZ BiH, u cijelosti odgovara definiciji “porobljavanja” koje je obuhvaćeno članom 5. Statuta MKSJ-a, a što je, kako je to zaključilo pretresno vijeće u predmetu *Kunarac* (prvostepena presuda, para.523) identično djelo krivičnom djelu ropstva iz člana 3. Statuta MKSJ

⁵¹ Presuda pretresnog vijeća u predmetu MKSJ-a *Krncjelac* IT-97-25 od 15.03.1992. godine, para.350, pozivanje na presudu MKSJ-a u predmetu *Kunarac*, presuda pretresnog vijeća para.540

⁵² Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Mandić*, broj X-KR-05/58, str. 128, pozivanje na presudu *Krncjelac*, presuda pretresnog vijeća, par 115

⁵³ Prsuda žalbenog vijeća u predmetu MKSJ *Anto Furundžija*, IT-95-17/1-A od 21.07.2008. godine, para.153

izvršenja krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti, uvijek ima određeni cilj ili svrhu bez čijeg navođenja se ni teško nanošenje boli ne može kvalifikovati kao mučenje⁵⁴.

6. Druga nečovječna djela slične prirode

128. Druga nečovječna djela slične prirode jesu krivična djela koja su učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja. To su djela za koja je potrebno dokazati postojanje radnje ili propusta slične težine, kao i za druga djela koja su propisana u članu 172. KZ BiH. Iako je fraza „druga nečovječna djela slične prirode“, prilično neprecizna, odabrana je upravo zato da nijedan počinilac ne izbjegne kažnjavanje za sve vrste nečovječnih djela, uključujući i ona koja ne bi bila taksativno nabrojana u zakonu. Kako je vijeće MKSJ-a utvrdilo u predmetu Kupreškić, iscrpno nabrojanje šta se to ima smatrati nečovječnim djelima, odnosno „iscrpna kategorizacija bi naprosto stvorila mogućnost za izbjegavanje slova zabrane.“

C. UTVRĐIVANJE BITNIH OBILJEŽJA DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI U KONKRETNOM PREDMETU

129. Kada je riječ o bitnim obilježjima djela Zločini protiv čovječnosti, ovo vijeće smatra dokazanim van svake razumne sumnje da je na području grada Sarajeva, a i šire, u inkriminisanom periodu postojao široki ili sistematični napad, usmjeren protiv nesrpskog civilnog stanovništva, kao i da su optuženi takvog napada bili svjesni.

1. Postojanje širokog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog nesrpskog stanovništva

(a) Napad je bio širok

130. Naime, na temelju u toku glavnog pretresa izvedenih dokaza, vijeće smatra utvrđenim van svake razumne sumnje da je u inkriminisanom periodu, na širem području grada Sarajeva, postojao napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, koji se periodično odvijao paralelno sa borbenim dejstvima i napadima na vojne ciljeve. Takav zaključak vijeće je izvelo kako na temelju u prvostepenom postupku prihvaćenih utvrđenih činjenica iz presuda MKSJ u predmetima Tužilac protiv Stanislava Galića, broj IT-98-29-T, presuda pretresnog vijeća od 05.12.2005. godine i Tužilac protiv Momčila Krajišnika, broj IT-00-39-T, presuda pretresnog vijeća od 27.09.2006. godine tako i savjesne analize iskaza velikog broja, u toku postupka saslušanih svjedoka, iz čijih iskaza proizilazi nesumnjiv zaključak da se u inkriminisanom periodu odvijao napad na šire područje grada Sarajeva i okoline i to na civilne ciljeve.

131. Iz utvrđenih činjenica proizilazi da je grad bio granatiran i pod vatrom u toku cijelog inkriminisanog perioda⁵⁵, koja činjenica je potvrđena iskazima većine saslušanih svjedoka koji su svjedočili o pucnjavi, ulascima transportera i tenkova u naselja u kojima su živjeli, te upadima naoružanih vojnika u naselja i stanove.

⁵⁴ Presuda žalbenog vijeća MKSJ-a u predmetu IT-96-23; IT-96-23/1-1 *Kunarac*, par.153

⁵⁵ Utvrđene činjenice 8., 9, 10, 11,12,13,14, 15,16,17,28, 38, 41,43

132. Tako iz iskaza svjedoka A proizilazi da se prije njegovog zarobljavanja, a što se desilo 12-13. maja 1992. godine, u noćnim satima čula pucnjava u okolini, uslijed čega nisu mogli spavati. Na dan njegovog zarobljavanja, nakon pucnjave koja se čula u popodnevnim satima, kada su pod prijetnjom da će biti na njih bačena bomba, izašli iz skloništa u podrumu, vidjeli su da je na vrata lupao i prijetio automatskom puškom naoružani vojnik u SMB uniformi, dok je transporter bio postavljen na vrhu ulice sa cijevima okrenutim prema njima.

133. Svjedok Suvad Korjenić, prije početka oružanih sukoba živio je na Dobrinji III, i u svom iskazu je rekao da se na dan njegovog zarobljavanja, 10/11 maja 1992. godine, čula „velika pucnjava“, te da je vidio da su u njegovo naselje ušli tenkovi i transporteri na tri mjesta i četvoricu ljudi u zelenim unifomama, koji su bacali bombe pred zgrade onih koji nisu htjeli da otvore i izađu.

134. Svjedok Rešad Brdarić, koji je do 14. maja 1992. godine, živio u svom stanu, u Ul. Kasindolska do broja 62., navodi da su iza 1. maja 1992. godine, počele pucnjave, te da je 14. maja u njegovo naselje došao transporter, sa kojeg su megafonom muslimani i Hrvati pozvani da predaju oružje. Nakon tih dešavanja su zarobljeni i odvedeni u Kulu.

135. Svjedokinja Alisa Muratčauš, opisala je početak oružanog sukoba u sarajevskom Aerodromskom naselju, gdje je bila nastanjena. Svjedokinja navodi da su 17. juna 1992. godine, u ranim jutarnjim satima u naselje ušle srpske snage sa transporterima i tenkovima, da su provaljivali kroz armirana stakla na ulaznim vratima u zgrade i stanove, zatečene ljude pitali za imena, kako bi poslije toga sve nesrpsko stanovništvo odveli u logor. Svjedok Aladin Badžić, koji je živio u istom naselju, takođe je istakao da je navedenog dana, došla dobro opremljena srpska vojska, kada je on i zarobljen i odveden na Kulu. Opisao je i prethodni (odbijeni) napad „četnika“, dojučerašnjih komšija. Sjeća se da su sa transporterom došli iz pravca Nedžarića 5. maja 1992. godine, ali da je njihov napad bio odbijen.

136. Svjedok Junuz Harbaš je istakao da je na prostoru Hadžića sukob počeo oko 10. maja 1992. godine, tačnije da su 22-23. maja 1992. godine u njegov stan ušla tri-četiri vojnika, koji su stan pretresli, a njega izveli pred zgradu gdje su njega i druge na isti način izvedene komšije maltretirali. I ostali svjedoci sa područja Hadžića i Binježeva⁵⁶ su na gotovo istovjetan način opisali početak sukoba u svojim mjestima - upade vojnika, odvođenja i maltretiranja, koja su se sva odigrala u približno isto vrijeme u maju –juni 1992. godine. Svjedok Dželilović je u svom iskazu opisao i ulazak srpske vojske sa transporterima u selo 13. maja i odvođenje većeg broja mještana muslimanske nacionalnosti u sportsku dvoranu u Hadžićima.

137. Iz iskaza svjedoka Mehmeda Agića, koji je usljed granatiranja Rogatice u junu 1992. godine morao napustiti svoje mjesto proizilazi da su se napadi na područja naseljena nesrpskim stanovništvom desili na istovjetan način i u ostalim dijelovima Bosne i Hercegovine. To je očigledno i iz iskaza svjedoka Mevlida Hadžića i Muharema Kurdića, koji opisuju napade na svoje selo, Grapsku kod Doboja, koji su počeli oko 10. maja 1992.godine, na način što je prvo počelo granatiranje, a potom je ušla vojska u selo i

⁵⁶ Munib Isić, Hasan Šunji, Mušan Šunji, Suno Dupovac, Senaid Stupar, Almin Dželilović, Fadil Vlajčić, Mujo Kalkan

mještani su izvedeni iz sela, žene i djeca su razdvojeni i odvedeni na slobodnu teritoriju, dok su i muškarci zarobljeni. To potvrđuju i iskazi svjedoka „D“ i „E“ koji su zarobljeni i odvedeni iz svojih kuća u Vojkovićima, pri čemu je svjedok „D“ bio i maloljetan.

138. S obzirom da je napad bio usmjeren na područja naseljena civilnim stanovništvom (sam centar grada Sarajeva i okolna naselja - Hadžići, Ilidža, Kotorac, Semizovac), ovo Vijeće nalazi da je isti bio širok i usmjeren protiv civilnog stanovništva.

(b) Napad je bio sistematičan

139. Zaključak da se radilo i o sistematičnom napadu, vijeće je izvelo na temelju utvrđene činjenice 32. iz koje proizilazi da su napadi na pojedina naselja pripremani duži vremenski period, te iskaza svjedoka, naročito zaštićenog svjedoka A, Rešada Brdarića, Salke Zolja, Alise Muratčauš, Aladina Badžića, Junuza Harbaša, Avde Pizovića, Hasana Šunja i drugih, koji su se u vrijeme početka rata zatekli u svojim stanovima u različitim područjima grada Sarajeva i okoline. Njihovi iskazi ukazuju da je postojao jedinstven obrazac ponašanja prema civilima, odnosno da su napadi na ta različita naselja vršeni na jednak ili vrlo sličan način- prvo je stanovnicima nesrpske nacionalnosti davan ultimatum da se predaju i predaju oružje, potom bi često slijedio artiljerijski napad, a onda pješadija ulazila u naselja, odvodila stanovnike nesrpske nacionalnosti u različite zatočeničke objekte gdje su premlaćivani, držani u nehumanim uslovima, a nerijetko i lišavani života, često vršena odvajanja muškaraca od žena i djece i sl., a jedini osnov za takva postupanja sa civilnim stanovništvom je bila njihova nacionalna pripadnost. Na sistematičnost napada posebno ukazuje iskaz svjedoka Edine Ceribašić-Begović. Ova svjedokinja je izjavila da je u periodu oko 18. juna 1992. godine živjela sa porodicom u stanu na Dobrinji, da su mogli pratiti kako je svaki dan pražnjen ulaz po ulaz njihove zgrade, pa su i oni sami znali kada će doći na red na njih, što se i desilo 18. juna kada su u stan upali uniformisani vojnici i odveli ih u kasarnu u Lukavicu.

(c) Napad je bio usmjeren protiv civilnog stanovništva

140. Suprotno tvrdnjama odbrane, vijeće smatra van svake razumne sumnje dokazanim da je široki i sistematični napad, koji je u inkriminisanom periodu postojao na području grada Sarajeva i okoline, bio usmjeren protiv civilnog nesrpskog stanovništva. Ovaj zaključak potvrđuju utvrđene činjenice iz kojih proizilazi da su meta napada bili uglavnom civilni ciljevi. Iz iskaza svjedoka takođe proizilazi da je jedini kriterij razlikovanja onih koji su bili u obavezi da na poziv vojske predaju oružje, za razliku od onih koji to nisu morali, bio nacionalna pripadnost, odnosno činjenica da su pripadali nesrpskom stanovništvu, uglavnom Bošnjacima. Nadalje, iz iskaza svjedoka proizilazi da je jedini kriterij i osnov zarobljavanja, bila njihova nacionalna pripadnost.

141. Vijeće je odbacilo tvrdnje odbrane da zatvorenici paviljona 2 KPD „Butmir“ nisu imali status civila, jer su, kako je branilac Rašević isticao i u završnoj riječi, navedena lica bila zatvarana od strane vojske, prolazila bezbjednosnu trijažu i bila evidentirana kao ratni zarobljenici, zbog čega su po mišljenju odbrane taj status i imali⁵⁷.

142. Kako je to propisano članom 50. stav 1. Dopunskog protokola I uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba

⁵⁷ Vidjeti paragraf 42 ove presude

(Protokol I) „ Civil je svaka osoba koja ne pripada jednoj od kategorija osoba navedenih u članu 4A (1), (2),(3) i (6) Treće konvencije i članu 43. ovog Protokola. U slučaju sumnje da li je neka osoba civil, ta osoba smatrat će se za civila“. Tumačenjem navedene odredbe, u vezi sa članom 4A Treće konvencije, proizlazi da status civila nemaju: 1) pripadnici oružanih snaga jedne strane u sukobu, pripadnici milicija i dobrovoljačkih jedinica koji ulaze u sastav tih oružanih snaga; 2) pripadnici ostalih milicija i pripadnici ostalih dobrovoljačkih jedinica, podrazumijevajući tu i pripadnike organiziranih pokreta otpora koji pripadaju jednoj strani u sukobu i koji djeluju izvan ili u okviru svoje vlastite teritorije, čak i ako je ta teritorija okupirana, pod uvjetom da te milicije ili dobrovoljačke jedinice, podrazumijevajući tu i ove organizirane pokrete otpora, ispunjavaju slijedeće uvjete: (a) da na čelu imaju lice odgovorno za svoje potčinjene; (b) da imaju određen znak za razlikovanje i koji se može uočiti na odstojanju; (c) da otvoreno nose oružje; (d) da se pri svojim djelovanjima pridržavaju ratnih zakona i običaja; 3) Pripadnici redovnih oružanih snaga koji izjavljuju da pripadaju jednoj vladi ili vlasti koju nije priznala sila pod čijom se vlašću nalaze....; 6) Stanovništvo neokupirane teritorije koje se usljed približavanja neprijatelja dobrovoljno diže na oružje da bi pružilo otpor neprijateljskoj najezdi, a koje nije imalo vremena da se organizira kao redovna oružana sila, ako ono otvoreno nosi oružje i ako poštuje ratne zakone i običaje.“ ,dok tumačenjem iste u vezi sa članom 43. Protokola I proizilazi da status civila nemaju pripadnici „...organizovanih oružanih snaga, grupa i jedinica stavljenih pod komandu koja je odgovorna toj strani za rukovođenje svojim potčinjenima čak kada je ta strana zastupljena vladom ili nekom vlašću koju protivnička strana ne priznaje...“

143. Iz iskaza svjedoka, koji su u inkriminisanom periodu bili zatvoreni u prostorijama KPD „Butmir“, proizilazi da se ne mogu svrstati ni u jednu od prethodno opisanih kategorija, te su isti nesumnjivo predstavljali civile. Naime, u kontekstu utvrđivanja statusa ovih lica, vijeće je cijenilo iskaze niza svjedoka, između ostalih Junuza Harbaš, Muniba Isića, Avde Pizovića, Hasana Šunj, Mušana Šunj, Sune Dupovca, svjedoka „C“, Senaida Stupar, svjedoka „E“, Almina Dželilovića, Hasiba Dželilovića, Halida Arukovića i Džemala Arnautovića. Svi ovi svjedoci su bili zatvoreni u KPD „Butmir“ u relevantnom periodu, i bez izuzetka su svjedočili da su lišeni slobode kod svojih kuća, da u vrijeme lišenja slobode nisu bili naoružani, uniformisani, niti su pružali bilo kakav otpor, niti su u momentu zarobljavanja bili pripadnici bilo koje oružane formacije. Jedini mogući zaključak je da su isti imali karakter civila. Nadalje, civilni status lica zatočenih u paviljonu KPD „Butmir“ proizilazi iz činjenice, potvrđene i iskazima niza saslušanih svjedoka, da je u prostorijama KPD „Butmir“ bilo zatočenih žena i djece. Delka Jamaković i Edina Ceribašić su svjedočile da su provele određeno vrijeme u KPD „Kula“, a svjedoci „C“ i „D“, da su u vrijeme kada su bili zatvoreni u KPD „Butmir“ bili maloljetni.

144. Vijeće ne isključuje mogućnost da su u paviljonu 2 KPD „Butmir“, u određenom broju, bila zatvorena lica koja nisu imala status civila. Tako npr., na glavnom pretresu saslušani svjedok Mehmed Agić, u svom iskazu je rekao da je u momentu zarobljavanja bio pripadnik Teritorijalne odbrane (TO), te da je na sebi imao vojničke hlače i bio naoružan pištoljem „šorpion“. Takođe, svjedok Šemso Jašarević, koji je u relevantnom periodu proveo 34 dana zatvoren u KPD „Butmir“, u svom iskazu je istakao da je bio pripadnik Patriotske lige, 101 Brigade A R BiH u vrijeme zarobljavanja. Navedena lica, po ocjeni ovog vijeća, nesumnjivo nisu bili civili. Takođe, prema iskazu svjedoka Edina Hidića, kada je počeo napad na selo Grapska kod Doboja, u kojem je on živio, mještani su pružili otpor. Iako on nije bio u grupi koja je na dan zarobljavanja pružala otpor, ovo vijeće smatra da je upitno da li ovaj svjedok pripada kategoriji lica koja prema članu 4A (6) Treće

konvencije, imaju status ratnih zarobljenika, a ne civila. Međutim, s obzirom da je vijeće zaključilo da su zatvorena lica u KPD „Butmir“, većinom nesumnjivo imala status civila, vijeće je odlučilo da nije potrebno utvrđivati status nekolicine pojedinaca koji je upitan. Naime, u skladu sa stavovima pretresnog i žalbenog vijeća u predmetu Blaškić⁵⁸, kao i stavu žalbenog vijeća u predmetu Kordić-Čerkez⁵⁹ „prisustvo pripadnika grupa otpora ili bivših boraca koji su položili oružje među stanovništvom ne mijenja civilne karakteristike tog stanovništva“. U skladu s tim, ovo Vijeće nalazi da prisustvo nekolicine pojedinaca u zatočeničkom objektu KPD „Butmir“, koji nisu u inkriminisanom periodu imali status civila, u velikoj grupi lica za koje je van razumne sumnje utvrđeno da su imali karakter civila, suštinski ne mijenja civilni karakter zatočenika.

145. Dakle, na temelju svega navedenog vijeće je van svake razumne sumnje utvrdilo da je u inkriminisanom periodu na području grada Sarajeva, postojao širok ili sistematičan napad, usmjeren protiv nesrpskog civilnog stanovništva kao i da su civili, zatočeni u paviljonu 2 KPD „Butmir“ imali karakter civila.

2. Svijest optuženih o postojanju široko rasprostranjenog ili sistematičnog napada

146. Prilikom utvrđivanja ovog bitnog elementa krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti, vijeće je cijeno kvalifikacije i lične okolnosti obojice optuženih, ali i druge dokaze koje bi mogli biti od uticaja na postojanje ovog bitnog elementa. Naročito su od značaja bili iskazi koje su obojica optuženih dali na glavnom pretresu, a iz čije savjesne analize proizilazi nedvojben zaključak da su oni napada morali biti svjesni.

147. Naime obojica optuženih su svjedočili da su bili svjesni loše bezbjednosne situacije, te sveukupne atmosfere napetosti, kakva je u proljeće 1992. godine vladala u Sarajevu i okolini, a što su bili i razlozi zbog kojih su oni, napustili svoj grad. Optuženi Lalović je istakao, kako se nadao, vjerovao u poboljšanje situacije, optuženi Škiljević svoj odlazak iz Sarajeva planirao duži vremenski period, ali obojica su u konačnici odlazak iz Sarajeva realizovali.

148. Da je postojala svijest optuženog Lalovića o aktuelnim nemirima u proljeće 1992. godine, proizilazi i iz njegove svijesti o značaju „Kule“. Objasnio je da je predstavljala „važno čvorište“ u kome su se okupljali srpski kadrovi, te da mu je čak i tadašnji ministar pravosuđa Momčilo Mandić rekao da će organizovati KDP ako nemiri potraju.

149. Sam optuženi Lalović komunicirao je sa zatočenim licima. Niz svjedoka su ga okarakterisali kao korektnog u odnosu prema njima. Sam optuženi Lalović je rekao da je znao da su lica, za koja je znao da su „u suštini civili“ dovožena u velikom broju, a cijeneći naročito njegovo prijeratno zanimanje, zasigurno je morao biti svjestan da zatvaranja tih civila nemaju svoj pravni osnov i da zapravo, predstavljaju dio napada na civilno stanovništvo

⁵⁸ Drugostepenu presudu u predmetu *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, broj IT-95-14-A od 29. Jula 2004. godine, paragraf 113

⁵⁹ Drugostepena presude *Dario Kordić-Mario Čerkez*, broj IT-95-14/2 od 17.12.1994. godine, para 50

150. Štaviše, obojica optuženih su visoko obrazovane osobe (Lalović sa višom, a Škiljević sa visokom stručnom spremom), i intelektualci koji su prije i u toku rata radili u kazneno-popravnoj oblasti. Zbog toga ovo vijeće zaključuje van razumne sumnje da su obojica optuženih morali biti svjesni političke i bezbjedonosne situacije i stanja u zemlji, pa tako i široko rasprostranjenog i sistematičnog napada protiv civilnog stanovništva. Taj napad njima nije mogao proći neopaženo, odnosno isti su morali imati znanje i svijest o takvom napadu.

3. Da je optuženi znao da njegova djela predstavljaju ili bi mogla predstavljati dio tog napada, tačnije da postoji nexus između napada i radnji optuženog

151. Ono što vijeće nije našlo dokazanim van svake razumne sumnje, jeste to da su optuženi, prema svojstvima koja su im optužnicom data, počinili pojedinačne inkriminacije koje su im stavljene na teret, niti da postoji *nexus* između njihovih radnji i napada. Vijeće će detaljno analizirati dokaze koji su rezultirali navedenim zaključkom da optuženi Radoje Lalović i Soniboj Škiljević, sa svojstvima koje im optužnica daje, nisu počinili krivična djela koja su im stavljena na teret, zbog čega ih i jeste, rukovođeno principom *in dubio pro reo*, oslobodilo od optužbi.

VIII. INKRIMINACIJE PO POJEDINIM TAČKAMA OPTUŽENJA

D. TAČKA 1 I 2 OPTUŽNICE- ZATVARANJE ILI DRUGO TEŠKO ODUZIMANJE FIZIČKE SLOBODE SUPROTNO OSNOVNIM PRAVILIMA MEĐUNARODNOG PRAVA

152. Tačkama 1. i 2. optužnice, optuženim Radoju Laloviću i Soniboju Škiljeviću stavljeno je na teret nezakonito zatvaranje civila nesrpske nacionalnosti u prostorijama KPD "Butmir". Kako je vijeće već prethodno utvrdilo, u odnosu na svakog od optuženih, u vezi sa inkriminacijama koje su im stavljene na teret, može se preispitivati period u kojem su obavljali funkcije upravnika u KPD "Butmir", dakle u odnosu na Radoja Lalovića, period od kraja jula ili početka augusta do 16. decembra 1992. godine, a u odnosu na Soniboja Škiljevića period od 16. decembra 1992. do sredine decembra 1995. godine, te na temelju izvedenih dokaza utvrditi da li je u navedenim vremenskim periodima bilo nezakonitog zatvaranja u prostorijama KPD "Butmir" i ukoliko jeste, da li se može utvrditi krivica optuženih, koji su obavljali funkcije upravnika u relevantnim periodima, za takva zatvaranja.

153. Kada je riječ o zatvaranjima civila, ovo vijeće konstatuje da takva zatvaranja, u situaciji oružanog sukoba, mogu biti opravdana ukoliko se ista vrše u skladu sa odredbama članova 42. i 43. IV ženevske konvencije. Međutim, kako je to konstatovalo i žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići*⁶⁰, zatočenje civila je protivpravno u sljedećim okolnostima: „kada se civil ili civili zatvaraju suprotno članu 42. Ženevske konvencije IV, odnosno ako su zatočeni mada ne postoji osnovana sumnja da je to apsolutno nužno radi bezbjednosti sile koja ih drži i kada procesne garancije koje propisuje član 43. Ženevske konvencije IV nisu ispoštovane u odnosu na zatočene civile, čak i ako je njihovo prvobitno

⁶⁰ Presuda žalbenog vijeća u predmetu *Čelebići*, para 322

zatvaranje bilo opravdano...“Analiza dokaza ukazuje da je zatočenjem civila u KPD „Butmir“ došlo do povrede članova 42. i 43 IV Ženevske konvencije .

154. Naime, na okolnost takvog nezakonitog zatvaranja civila izveden je veliki broj dokaza i saslušan veliki broj svjedoka. Za relevantni period od početka avgusta 1992. godine, do sredine decembra 1995. godine, od naročitog su značaja iskazi svjedoka Junuza Harbaša, Muniba Isića, Avde Pizovića, Hasana Šunja, Mušana Šunja, Sune Dupovca, Senaida Stupara, svjedoka “C”, svjedoka “E”, Almina Dželilovića, Hasiba Dželilovića, Mehmeda Agića, Halida Arukovića, Džemala Arnautovića, Mevlida Hadžića i Muhameda Hurtića.

155. Odbrana nije sporila da je određen broj civila nesrpske nacionalnosti držan zatvoren u prostorijama KPD “Butmir”, ali je osporavala vezu optuženih sa takvim nezakonitim zatvaranjima, te dovodila u pitanje i samu nezakonitost takvog čina.

156. Vijeće nije našlo dokaze koji bi potvrdili tezu odbrane da su civili zatvarani u prostorije KPD “Butmir” radi njihove vlastite bezbjednosti. Upravo nasuprot tome, cijeneći iskaze svjedoka Junuza Harbaša, Avde Pizovića, Hasana Šunja, Mušana Šunja, Sune Dupovca, da su oni odvedeni iz svojih kuća i zatvoreni iz prostorija KPD “Kula”, dok su njihove supruge i djeca ostali kućama, vijeće zaključuje da to odvođenje i zatvaranje nije imalo za cilj obezbjeđenje navedenih lica jer bi u tom slučaju nesumnjivo prioritet imale žene, djeca i starci. Činjenicu da bezbjednost navedenih lica nije bila motivirajući faktor za njihovo odvođenje iz domova, te činjenicu da je njihovo zatvaranje vršeno s ciljem progona iz isključivog razloga njihove nacionalne pripadnosti, potvrđuje i iskaz svjedokinje Edine Ceribašić Begović, koja je istakla da su prilikom sistematskog iseljavanja njene zgrade, u ulazu u kojem je živjela, ostali samo “dedo bez noge i jedna nana”, a koja lica bi, da su poštovane odredbe međunarodnog prava o zaštiti civilnih osoba za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije, nesumnjivo imale prioritet pri evakuaciji izvršenoj u cilju obezbjeđenja njihove sigurnosti.

157. Vijeće je takođe odbacilo tezu odbrane da se radilo o ratnim zarobljenicima koji su zatvarani u prostorije paviljona 2 KPD “Butmir”. Naime, kako je to već prethodno konstatovano⁶¹, vijeće je zaključilo van svake razumne sumnje da su lica, zatočena u inkriminisanom periodu u paviljonu 2 KP doma, imala status civila. Vijeće nalazi nepotrebnim da u ovom dijelu ponavlja razloge za takvo utvrđenje.

158. Na kraju, vijeće zaključuje da zarobljeni civili, koji su boravili u relevantnom periodu u prostorijama KPD “Butmir” nisu predstavljali opasnost za “silu koja ih drži”. Naime, iz iskaza svakog saslušanog svjedoka proizilazi da je svaki od njih lišen slobode kod svoje kuće, odakle su sprovedeni u Kulu gdje su i zadržani. Štaviše, većina uhapšenih lica nije imala oružje, a pojedinci koji su oružje imali, prethodno su ga predali ili im je oduzeto. Prema tome, uhapšena lica nisu mogla predstavljati bilo kakvu opasnost, a posebno ne opasnost za naoružanu vojsku i naoružanu policiju koje su privođenja vršile. Nadalje, iz iskaza svjedoka proizilazi da je u Kuli kroz cijeli inkriminisani period boravio određen broj žena, djece i staraca, koji nesumnjivo nisu mogli predstavljati takvu opasnost kakvu, kao osnov da bi lišenje slobode bilo zakonito, predviđa član 42. IV ženevske konvencije. Osim

⁶¹ Vidjeti paragrafe 140-145 presude

toga, iz iskaza svih saslušanih svjedoka proizilazi da im nikada nije saopšten osnov lišenja slobode i zatvaranja, nisu izvedeni pred sud, niti su dobili odluku suda ili administrativnog tijela, koja bi potvrđivala takvo lišenje slobode, a kakva obaveza postoji u smislu odredbe člana 43. Ženevske konvencije IV. Na temelju svega navedenog, po ocjeni ovog vijeća, nema sumnje da se radilo o nezakonitom zatvaranju tih lica.

159. Kod ovakvog zaključka, vijeće nadalje mora preispitati da li je postojala veza između optuženih Radoja Lalovića i Soniboja Škiljevića i takvih zatvaranja, odnosno da li su oni, kako je odbrana to tvrdila tokom dokaznog postupka, samo obavljali svoje funkcije upravnika u skladu s kojima su bili nadležni za dio KP doma u kojem su bila smještena lica na izdržavanju kazne po presudama redovnih sudova, te da nisu imali bilo kakvu nadležnost nad licima zatvorenim u paviljonu 2 KPD "Butmir", koji su bili u isključivoj nadležnosti VRS i policije. Odbrana je tvrdila da je konkretno paviljon 2 KPD "Butmir" bio samo "uslužni servis" vojske i policije na način da je pružao usluge smještaja za navedena lica, te da je to i bila svrha ovog KP doma.

160. Za utvrđivanje navedene činjenice od najvećeg značaja su iskazi svjedoka koji su proveli izvjestan period zatočeni u prostorijama KPD "Butmir", ali i određen broj materijalnih dokaza kako tužilaštva, tako i odbrane.

161. Naime, svi saslušani svjedoci su na detaljan i slikovit način opisali početke oružanih sukoba u mjestima u kojima su živjeli, te njihovo lišenje slobode i put koji su prošli da bi se u konačnici obreli u KPD "Kula". Ono što je zajedničko za sve njih jeste tvrdnja da su lica, koja su ih lišavala slobode i zarobljavala bili pripadnici vojske i policije, te da su ih ta ista lica dovodila i predavala u prostorije KPD "Butmir", gdje su smješteni u prostorije paviljona 2 istog i tamo ostajali određeni vremenski period.

162. Da su vojska i policija imali određene ingerencije u KPD "Butmir", i nakon njegovog preuzimanja, te formalnog početka funkcionisanja u nadležnosti Ministarstva pravosuđa i uprave, a što se odigralo krajem jula ili početkom avgusta 1992. godine, proizilazi iz iskaza svjedoka Vuleta Govedarice, Momčila Mandića, Neđe Pandurevića, te Neđe Draškovića i dr.

163. Vule Govedarica, koji je u periodu početka ratnih sukoba, od strane kriznog štaba, kao rezervni policajac bio raspoređen na poslove policajca stanice milicije Kula, a nakon što je KPD "Butmir" preuzet od strane Ministarstva pravosuđa i uprave, krajem jula 1992. godine, prešao na poslove stražara u KPD "Kula", u svom iskazu od 19.11. 2009. godine istakao je da je u periodu od aprila do jula 1992. godine, sjedište Stanice milicije "Kula" bilo u zgradi zatvora "Kula", te da su Vujčić i Tepavčević⁶², u upravnoj zgradi imali svoje kancelarije. Po preuzimanju KP doma od strane Ministarstva pravde, policija prelazi u drugu zgradu. Uprava zatvora, kako proizilazi iz njegovog iskaza, bila je nadležna za lica osuđena po presudama redovnih sudova i lica koja su bila pod istragom, i kao takva imala presude, rješenja ili naredbe o provođenju istrage. Međutim, zarobljenici nesrpske nacionalnosti, bili su posebna kategorija, za koja on, kao stražar zatvora i uposlenik Ministarstva pravde, nije imao saznanja da li su imali rješenja ili pravni osnov zatvaranja. Ta lica je, kako je on istakao u svom iskazu, dovodila vojska ili policija, a uposlenici KP

⁶² Radenko Vujčić, komandir stanice policije „Kula“, Milenko Tepavčević, načelnik stanice policije-vidjeti iskaz svjedoka Miodraga Lalovića u predmetu X-KRŽ-05/59 od 02.06.2011. godine

doma su bez obzira što nisu imali nadležnost nad tim licima, obzirom da su ista boravila u prostorijama KPD "Butmir", bili u obavezi ista evidentirati, kako prilikom dolaska i odlaska, tako i prilikom izvođenja u bolnicu, odvođenja na rad od strane vojske i sl. Kako je istakao uprava KPD Butmir je u svakom trenutku morala imati brojno stanje lica koja su boravila u prostorijama KP doma, te znati, u svakom trenutku, gdje se koje od tih lica nalazi. U pogledu razmjena lica nesrpske nacionalnosti, ovaj svjedok je istakao da je isključivu nadležnost imala Komisija za razmjenu formirana na državnom nivou, na čijem čelu je bio Dragan Bulajić, a da ni rukovodstvo KP doma, niti stražari, nisu mogli izvršiti bilo kakvu razmjenu.

164. Svjedok Neđo Pandurević, koji je, prema vlastitom kazivanju, u periodu početka sukoba bio pripadnik policije SM "Kula", a kasnije stražar KPD "Butmir", takođe je svjedočio da je nadležnost nad "ratnim zarobljenicima" zatvorenim u KPD "Butmir" imala isključivo vojska, da ih je vojska privodila, a i odvodila, odnosno da je državna komisija za razmjenu, na čelu sa Draganom Bulajićem, bila isključivo nadležna za ta lica, te a niko nije mogao ni predložiti, ni izdati, ni razmijeniti lice bez njihove naredbe. Svjedok je istakao da je ministar pravde Jovo Rosić⁶³, dolazio da obilazi zatvorena lica u KPD "Butmir", ali je obilazio samo ona koja su bila u nadležnosti uprave ovog KP doma, osuđena lica i lica u istražnom postupku, dok je za lica nesrpske nacionalnosti u KPD "Butmir", jednostavno rekao "ja sa tim licima nemam ništa, to nisu lica pod našom nadležnošću."⁶⁴

165. Svjedok Neđo Drašković je u svom iskazu od 04.03.2010. godine naveo da je u svojstvu predsjednika Okružnog suda u Istočnom Sarajevu u inkriminisanom periodu sve do svog imenovanja za sudiju Vrhovnog suda RS obilazio zatvorenike u Kuli, ali samo one koji su bili pritvoreni ili osuđeni od strane redovnih sudova. Kako je istakao, u Kuli je bio određen broj zatvorenih lica koji su bili u nadležnosti vojnih sudova, koja lica je u prostorije ovog KP doma dovodila i iz istih odvodila vojska, a koje nije obilazio iz isključivog razloga što oni nisu potpadali pod nadležnost Ministarstva pravde.

166. Tužilaštvo je nastojalo osporiti kredibilitet svjedoka Vuleta Govedarice i Neđe Pandurevića, dovodeći u pitanje istinitost njihovih iskaza da su u periodu početka sukoba obavljali dužnost policajaca u SM "Kula". Tužilac se pozvao na Rješenje o rasporedu na radnu obavezu broj 03-16/93 od 17.07.1993. godine, ističući da iz navedenog rješenja proizilazi da je svjedok Govedarica raspoređen na radnu obavezu stražara u KPD "Butmir" počev od 27. aprila 1992. godine. Uvidom u navedeni dokument (dokaz O-1-3) vijeće je utvrdilo da je datum rasporeda na radnu obavezu stražara za navedenog svjedoka, 24.07.1992. godine, što potvrđuje njegov iskaz, a takođe i platne liste rezervnog sastava milicije SM "Kula" za mjesec maj i juli 1992. godine (dokazi T-247a i T-247b) na kojima se takođe nalazi ime svjedoka Govedarice. U pogledu kredibiliteta svjedoka Neđe Pandurevića, Tužilaštvo je isti nastojalo osporiti prezentirajući mu dokaz T-250 (Rješenje Ministarstva odbrane, Odsjek Ilidža, Odjeljenje na Kuli br. 06-80-279/94 od 18.05.1995. g.) iz kojeg proizilazi da je Neđo Pandurević od 01.05.1992. godine obavljao dužnost komandira straže KPD "Butmir". Međutim, vijeće je zaključilo da u tom periodu KPD "Butmir" nije funkcionisao kao KPD pod ingerencijom Ministarstva pravosuđa i uprave, a koju činjenicu potvrđuje i samo prezentirano rješenje koje je izdalo Ministarstvo odbrane

⁶³ Izabran na funkciju ministra pravde Republike Srpske poslije Momčila Mandića, 1993. godine

⁶⁴ Transkript u predmetu X-KRŽ-05/59 od 16.05.2011. godine, svjedočenje Neđe Pandurevića, strana 35.

(dokaz T-79 da je KPD ustanovljen dana 30.07.1992.g.). Da li je navedeni svjedok zaista bio pripadnik policije ili vojske, s obzirom da zasigurno nije bio stražar KPD "Butmir", nije činjenica od značaja za utvrđivanje odgovornosti optuženih Lalovića i Škiljevića.

167. Svjedok Momčilo Mandić je, imajući u vidu funkciju ministra pravde koju je u inkriminisanom periodu obavljao, nesumnjivo morao biti upoznat sa statusom lica zatvorenim u KPD "Butmir", kao i u čijoj nadležnosti su ista bila. On je u svom iskazu istakao da je nakon preuzimanja KPD "Butmir" od strane Ministarstva pravde, u avgustu 1992. godine, Ministarstvo pravde unutar doma formiralo istražno odjeljenje, u koje su, po tada važećem ZKP-u, smještana lica koja su imala rješenje istražnog sudije, te drugo odjeljenje, u koje su smještana lica koja su se, po pravosnažnim sudskim presudama, nalazila na izdržavanju kazni. Osim ove dvije kategorije lica, u vrijeme preuzimanja KP doma od strane Ministarstva pravde, u njegovim prostorijama zatečena je grupa lica, za koja, ovaj svjedok u svom iskazu koristi termin "ratni zarobljenici"⁶⁵, a koji su bili smješteni u objektu D-2 KPD "Butmir", i koji su bili u "ingerenciji vojske, odnosno vojnog pravosuđa, vojnih bezbjednosti i komisije za razmjenu"⁶⁶. Dalje u svom iskazu, svjedok pojašnjava da je privođenje te kategorije lica, u prostorije KPD "Butmir", vršila vojska, odnosno da je komandant korpusa imao isključivu vlast nad ovim licima. Izlazak ovih lica iz KP doma, također je bio pod ingerencijom vojnih vlasti, jer su oni razmjenjivani na nivou međuentitetskih komisija za razmjenu, formiranih na nivou vlade, na koje razmjene je zatočenike također vodila vojska. Uposlenici Ministarstva pravde, stražari i osoblje KPD "Butmir", vršili su čuvanje tih ljudi unutar doma, vodili računa da im se šta ne dogodi, da ih neko ne maltretira, ali su oni bili pod isključivom ingerencijom vojske.

168. Svjedok Đorđe Faladžić, koji je u periodu od 16. decembra 1992. godine bio zamjenik upravnika Soniboja Škiljevića, u KPD "Butmir", takođe govori o tri kategorije lica u KPD "Butmir", od kojih su jednu grupu činili ratni zarobljenici, koje je dovođila vojska i vojna policija, da je vojna bezbjednost, Sarajevsko-Romanijski korpus, bio isključivo nadležan za ta lica, dok su on i Soniboj Škiljević, kao pripadnici civilne strukture, bili upozoreni da moraju biti u službi tih organa s obzirom na postojeće ratno stanje,.

169. Svjedok Fadil Kreho, posljednji predratni upravnik KPD „Butmir“, čiji iskaz je vijeće cijeno kao objektivno, iskreno i uvjerljivo, opisao je situaciju kakva je postojala u Centralnom zatvoru „Sarajevo“, u koji je on, nakon što po izbijanju sukoba nije mogao da se vrati na staro radno mjesto upravnika KPD „Butmir“, krajem 1992. godine, postavljen za upravnika. Iako Centralni zatvor nesumnjivo nije predmet optužbi protiv optuženih Lalovića i Škiljevića, i riječ je o KPZ-u na strani koju je u inkriminisanom periodu držala Armija R BiH, vijeće iskaz svjedoka Fadila Krehe nalazi relevantnim za utvrđivanje jednog opšteg

⁶⁵ U unakrsnom ispitivanju svjedok je pojasnio šta on smatra ratnim zarobljenicima: "... lica nad kojima su ingerenciju imale samo vojne vlasti." Navedeno tumačenje zasigurno ne odgovara pojmu ratnog zarobljenika na način koji je taj pojam definisan Ženevskim konvencijama i međunarodnim pravom. Međutim, svjedok nije ni pozvan, niti ima potrebnu stručnost i znanja, da bi se bavio analizom šta se to ima smatrati ratnim zarobljenikom, nego je iznosio svoja znanja o događajima u KPD „Butmir“, pa sam termin „ratni zarobljenik“ koji je on koristio, ne znači da je vijeće prihvatilo takvu kategorizaciju za lica zatočena u paviljonu D2 KP doma. Nasuprot tome, vijeće se već decidno odredilo da su zatočena lica imala karakter civila. Iskaz svjedoka Mandića, međutim, cijenen je kao relevantan za utvrđivanje koja vlast, civilna ili vojna, je bila nadležna za postupanje sa grupom zatočenih lica u paviljonu D-2 KPD „Butmir“, a koje pitanje je od odlučujućeg značaja za utvrđivanje odgovornosti optuženih

⁶⁶ Transkript u predmetu X-KRŽ-05/59 od 23.05.2011. godine, svjedočenje Momčila Mandića, strana 14.

konteksta formiranja kazneno popravnih ustanova na teritoriji BiH, koji su nesumnjivo bili veoma slični na obje zaraćene strane. Naime, ovaj svjedok je, opisujući vlastita iskustva u Centralnom zatvoru Sarajevo, istakao da su tamo, kao što je slučaj i sa KPD „Butmir“ bila smještena lica na izdržavanju kazni i pritvorenici u istrazi, ali zadnji sprat KPZ-a, je bio ustupljen vojsci i policiji koja je tamo držala svoje zatvorenike, sa kojima uprava Centralnog zatvora nije imala ništa, niti su pripadnici vojske i policije imali bilo kakve ingerencije nad ostalim zatvorenicima, izuzev tog zadnjeg sprata Centralnog zatvora.

170. Da je u prostorije KPD „Butmir“, bila smještena kategorija lica koja nisu bila pod ingerencijom uprave istog, govori i Naredba komande Sarajevsko-Romanijskog Korpusa broj 01/2-243/92 od 16.12.1992. godine (dokaz O1-28), kojom je naređeno zaposlenim i oblasnim radnicima kazneno popravnih organizacija u čijim prostorijama su smješteni na čuvanju ratni zarobljenici, da se njihova razmjena ne može izvršiti bez saglasnosti nadležnog predsjednika višeg suda i komande nadležnog korpusa. Da se sadržaj navedene naredbe odnosio i na KPD „Butmir“, nesumnjivo se može zaključiti, jer u samoj naredbi stoji da se ista ima proslijediti KPD „Butmir“.

171. Dokazi T-206 do T-210 pokazuju da su saglasnost, za izvođenje na radove zarobljenika iz KPD „Butmir“ radi obavljanja radova na utvrđivanju linija odbrane⁶⁷, fortifikacijskih objekata za borbena dejstva i drugih radova u dnevnoj smjeni⁶⁸, uređenje borbenog položaja, izrade objekata i kopanje tranšeja po dubini⁶⁹, izgradnji rovova i saobraćajnica⁷⁰, rad u 3. Pb⁷¹, davali isključivo pripadnici vojnih vlasti - general Stanislav Galić, pukovnik Marko Lugonja, potpukovnik Veljko Stojanović⁷², te da su takvi zahtjevi sa već datom saglasnošću, samo dostavljani upravi KPD „Butmir“.

172. Iskazi većine saslušanih svjedoka potvrđuju sljedeće činjenice: (1) da su ih u prostorije KPD „Butmir“ dovodili pripadnici vojske i policije, (2) da su ih na radove vodili takođe pripadnici vojske, a stražari KP doma eventualno do kapije istog, (3) da ih nije posjećivao niko od civilnih vlasti, ali u nekoliko navrata jeste MKCK⁷³, (4) da su razmjenjene na kojima su razmijenjeni bile pod supervizijom UNPROFOR-a⁷⁴, te (5) da su evidentirani na spiskovima MKCK kao ratni zarobljenici. Tako je vijeće dobilo potvrdu za iskaze svjedoka Govedarice, Pandurevića, Mandića, te optuženih Lalovića i Škiljevića, te im je moglo pokloniti vjeru.

173. Na kraju, imajući u vidu sve navedeno, vijeće je standarde, koje je postavilo pretresno vijeće u predmetu „Čelebići“, na osnovu kojih se može procijeniti da li postoji odgovornost lica za protivpravno zatvaranje civila, primjenilo na konkretan predmet. Naime, da bi neko mogao biti oglašen krivim za protivpravno zatočenje, kako je utvrđeno u navedenom predmetu, potrebno je da postoji nešto više od svjesnog učešća u općem sistemu ili operaciji na osnovu koje su lica zatočena. Prema stavu pretresnog vijeća u

⁶⁷ Dokaz- T-2016

⁶⁸ Dokaz T-207

⁶⁹ Dokaz T-208

⁷⁰ Dokaz T-209

⁷¹ Dokaz T-210

⁷² O navedenom će biti više riječi u vezi sa tačkama optužnice 1d i 2d

⁷³ Vidjeti npr. iskaze svjedoka Edina Hidića i Mirsada Plećana

⁷⁴ Vidjeti npr. iskaze svjedoka Mušana Šunja, Delke Jamaković, svjedoka „C“, Fikreta Sirće

predmetu Čelebići, odgovornost za direktno počinjenje djela protivpravnog zatočenja se ispravno pripisuje licu koje (1) u stvari smješta lica u logor iako nema osnova za sumnju da zatočeno lice predstavlja bezbjedonosni rizik; ili, (2) ima ovlašćenja u objektu zatočenja da prihvati lice bez bilo kakvog osnova za sumnju da lice predstavlja bezbjedonosni rizik; ili, (3) ima moć da oslobodi lice, ali to ne učini iako zna da nema osnova za dalje zatočenje lica⁷⁵.

174. Međutim, na temelju savjesne ocjene izvedenih dokaza, vijeće nije moglo van razumne sumnje utvrditi da su optuženi Lalović i Škiljević, svaki u periodu kada je obavljao dužnost upravnika KP doma, bili odgovorni za smještanje lica u prostorije paviljona 2 KPD „Butmir“, za njihov prihvata u navedene objekte, niti da su imali moć da ih oslobode ali su to propustili učiniti, upravo iz razloga što postoji visok stepen izvjesnosti da su isključivu nadležnost nad tim licima imale vojne vlasti. Iz navedenog razloga, temeljem principa *in dubio pro reo*, vijeće je obojicu optuženih oslobodilo optužbe za radnje nezakonitog zatvaranja opisane u tačkama 1. i 2. optužnice.

E. TAČKA 1A I 2A OPTUŽNICE- DRUGA NEČOVJEČNA DJELA SLIČNE PRIRODE, UČINJENA U NAMJERI NANOŠENJA VELIKE PATNJE ILI OZBILJNE FIZIČKE ILI PSIHIČKE POVREDE ILI NARUŠENJA ZDRAVLJA

175. Kroz inkriminacije opisane u tačkama 1a) i 2a) optuženja, Tužilaštvo je pokušalo dokazati da civili, protivpravno zatvoreni u prostorijama KPD „Butmir“, nisu imali odgovarajuće uslove smještaja, higijenske uslove, da im nije pružana adekvatna i pravovremena medicinska pomoć, koji sve uslovi, u svojoj ukupnosti, se mogu kvalifikovati kao krivično djelo iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkom k) KZ BiH, te da je postojala krivica optuženih Lalovića i Škiljevića za držanje civila u takvim uslovima, koji su za posljedicu imali pogoršanje zdravstvenog stanja i smrt određenih lica.

176. U pogledu tih tačaka optužnice, Tužilaštvo je saslušalo veliki broj svjedoka i izvelo niz materijalnih dokaza.

177. Odbrana oba optužena, pak, kroz svoje dokaze, nastojala je djelimično osporiti tvrdnje Tužilaštva, te dokazati da iako uslovi smještaja i ishrane nisu bili zadovoljavajući, za takve uslove, kada su u pitanju zatvorena lica nesrpske nacionalnosti, je bila nadležna vojska, dok su optuženi, u vrijeme kada je svaki od njih obavljao funkciju upravnika KPD „Butmir“, u mjeri u kojoj su za to imali mogućnosti, nastojali te uslove učiniti podnošljivijim.

178. Vijeće je preispitalo kakvi su uslovi zaista vladali u KPD „Butmir“, da li su prostorije, kako je to opisano optužnicom, bile prenatrpne, bez grijanja u toku zime, da li su zatočena lica bila izgladnjivana, lišena mogućnosti obavljanja higijenskih potreba, te da li je onim licima koja su imala potrebe za medicinskom pomoći i njegom, ista pružana.

179. Na navedene okolnosti i Tužilaštvo i odbrana su izveli niz svjedoka i brojne materijalne dokaze koji su svi cijenjeni od strane ovog vijeća.

180. Na osnovu analize iskaza svih saslušanih svjedoka, koji su u, za optužnicu relevantnom periodu, bili zatočeni u prostorijama KPD „Butmir“ i čiji iskazi su samim tim,

⁷⁵ Vidjeti: predmet Čelebići, presuda Apelacionog vijeća MKSJ, paragraf 342.

po ocjeni ovog vijeća, od najvećeg značaja za utvrđivanje navedenih okolnosti, vijeće zaključuje da uslovi zatočenja nisu ispunjavali minimum uslova koji su propisani odredbom člana 85. Ženevske konvencije IV.

181. U vezi sa inkriminacijama iz tačke 1a) optužnice, a u odnosu na, prema utvrđenjima ovog vijeća relevantni period od kraja jula ili početka avgusta 1992. godine, vijeće cijeni da su od značaja za utvrđivanje uslova koji su vladali u KPD „Butmir“ iskazi svjedoka Junuza Harbaša (bio zatočen od kraja juna/početka jula do 16.12.1992. godine), Muniba Isića (bio zatočen od 21./22. 06. do 8. 02.1993. godine), Avde Pizovića (bio zatočen od 26/27. 06. do 11.12.1992. godine), Hasana Šunja (bio zatočen od 24.06. do 08.02.1993. godine), Mušana Šunja (bio zatočen od 23./24.06. do 09.02.1993. godine), Sune Dupovca (bio zatočen od 24./25.06. do decembra 1992. godine), Senaida Stupara (bio zatočen od 26.06. do 29.08.1992. godine), Almina Dželilovića (bio zatočen 24.06. do 22.11.1992. godine), Mehmeda Agića (bio zatočen od 10.08.1992. do 15.06.1993. godine), Halida Arukovića (bio zatočen od 29.11.1992. do avgusta 1993. godine), Hajrudina Karića (bio zatočen od 11.07.do 28.08.1992. godine), te dokazi Tužilaštva T-100 i T-101.

182. Iako se čini da su svjedoci Mehmed Agić i Halid Aruković bili ratni zarobljenici, vijeće je njihove iskaze cijeno u kontekstu utvrđivanja opštih uslova u KPD “Butmir”, iz razloga što su isti boravili u istom paviljonu KP doma, gdje i zatočeni civili nesrpske nacionalnosti.

183. Iskazi nekih od svjedoka čiji se boravak u zatočeništvu u KPD “Kula” protegao i na period poslije 16. decembra 1992. godine⁷⁶, te svjedoka Edina Hidića, Izudina Husakovića, Mevlida Hadžića, Muharema Hurtića, Fadila Vlajčića, Fikreta Sirće, Hazima Hadžihasanovića, svjedoka F, Almira Garaplije i Marijana Maleševića, relevantni su za utvrđivanje uslova u KPD “Butmir” u periodu relevantnom za tačku 2b) optužnice.

(a) Uslovi smještaja, higijene i ishrane u periodu od kraja jula/početka avgusta 1992. godine do 16. decembra 1992. godine

184. Svjedok Junuz Harbaš je naveo da su u vrijeme kada je on doveden u KPD “Kula”, krajem juna ili početkom jula 1992. godine, u kojem periodu je isti bio pod punom ingerencijom vojske i policije, prostorije u koje su bili smješteni zarobljenici nesrpske nacionalnosti bile prenatrpane, da je bilo preko 50 osoba u jednoj prostoriji, te da su spavali na pločicama. Odbrana je tvrdnju ovog svjedoka (da su zatočena lica spavala na pločicama) osporavala tokom cijelog suđenja ističući da su sve prostorije u kojima su zatočeni civili boravili imale parket. Međutim, i svjedoci Mušan Šunj, te svjedoci “D” i “E”, takođe su opisali prostoriju u koju su smješteni po dolasku na Kulu, kao prostoriju obloženu pločicama. Vijeće nije našlo razloga da sumnja u iskrenost ovih svjedoka, iako je navedeno bilo suprotno ostalim izvedenim dokazima. Ipak, razložno obrazloženje za tvrdnje da su zaista postojale prostorije obložene pločicama, u koje su po dolasku u KPD

⁷⁶ Munib Isić, Hasan Šunj, Mušan Šunj, Mehmed Agić, Halid Aruković

"Butmir" smješteni civili, proizilazi iz iskaza svjedoka Harbaša iz istrage.⁷⁷ Svjedok je istakao da je prostorija, u kojoj su po dovođenju u Kulu bili smješteni, služila kao trpezarija. Vijeće konstatuje da navedena činjenica nema nikakvog značaja za pravilnost utvrđivanja činjeničnog stanja, ali da je uzeta u obzir kada je vijeće cijenilo kredibilnost navedenih svjedoka, a čije iskaze smatra iskrenim, objektivnim i uvjerljivim, ne našavši ni jedan razlog zbog kojeg svjedoci ne bi htjeli ili željeli da govore istinu. U tom pogledu, vijeće konstatuje da je boravak u navedenoj prostoriji nalik na trpezariju bio očigledno vezan za period kada optuženi Lalović još nije bio upravnik. Prema iskazu svjedoka Harbaša, uslovi su se kasnije popravili, premješteni su u prostoriju u kojoj ih je bilo oko 20, u kojoj su imali nekoliko madraca i par vojničkih deka pa su mogli leći, a kada bi ih stražari pustili u toalet, mogli su se malo i oprati. Hrana se sastojala od jednog obroka, čorbe i kriške hljeba. Međutim, po ocjeni ovog vijeća, iako poboljšani, navedeni uslovi nisu adekvatni uslovima smještaja za internirana lica i lica lišena slobode prema Ženevskim konvencijama.

185. Svjedok Avdo Pizović je na sličan način opisao uslove boravka u Kuli, ističući da su zatočnici bili smješteni u prostorije koje su bile prenatrpane (u njegovoj ih je bilo 51), koje su imale brodski pod, nedovoljan broj kreveta, usljed čega su na jednom krevetu spavali po četvorica, da su higijenski uslovi bili loši i 7 mjeseci se nije okupao, a za vršenje nužde su dobili kantu, te da je hrana bila takva da su dobili dizenteriju. Ovaj svjedok je bio zatočen u istom periodu kada i preminuli Izet Ramić, za kojeg je rekao da je "umro od trovanja i sav bio pozelenio."

186. Iz iskaza svjedoka Muniba Isića, takođe proizilazi da su uslovi smještaja bili loši, ali su se u odnosu na uslove koji su vladali na početku zatočenja, kasnije popravili. Tako je i ovaj svjedok istakao da se hrana, u periodu novembra, decembra, januara popravila, da su u zimskom periodu imali mogućnost da se umiju i operu ruke, a ljeti i češće, da su mogli koristiti WC. Unatoč navedenim poboljšanjima vijeće, na osnovu svjedočenja ovog svjedoka, zaključuje da higijenski uslovi nikada nisu bili na zadovoljavajućem nivou. Ovaj svjedok, obzirom na period koji je proveo u zatočenju u KPD "Butmir", bio je prisutan i u vrijeme smrti Izeta Ramića i Bahrudina Bećirevića⁷⁸, i iznio je svoja saznanja da su se obojica otrovali hranom i preminuli.

187. Iskazi svjedoka Hasana Šunja, Mušana Šunja, te Sune Dupovca koji su, kao i prethodno pomenuti svjedok Avdo Pizović, u KPD "Butmir" dovedeni sa grupom muškaraca iz Hadžića krajem juna 1992. godine, saglasni su sa prethodno obrazloženim iskazima svjedoka o neuslovnosti boravka u prostorijama ovog KP doma. Naime, svjedok Hasan Šunj, opisuje svoj boravak u zatočenju ističući da je soba, u koju je smješteno njih 26, bila prazna, a sutradan po njihovom dolasku ubačene su strunjače i ćebad. Iako su imali pristup vodi i mogli na brzinu otići u WC, za kupanje nije bilo uslova, dok je hrana, po njegovim riječima, bila loša, ali ipak bolja nego u sportskom centru u Hadžićima gdje je prvobitno bio zatočen. Iz iskaza svjedoka Mušana Šunja, proizilazi da je u praznoj prostoriji, bez kreveta, deka, pa čak i bez svjetla, smješteno u prvi mah između 100-120 ljudi, međutim nakon što su poslije 6-7 dana stariji pušteni, ostalo ih je 50-ak te su uslovi bili lakši. Hrana se sastojala od jednog obroka dnevno, dok je večera, iako ne obilna,

⁷⁷ Dokaz T-9 Zaisnik o saslušanju svjedoka Junuza Harbaša broj KT-RZ-42/05 i KT-RZ-33/05 od 09.03.2006. godine

⁷⁸ Vezano za tačku 2a optužnice

uvedena kasnije. Svjedok Suno Dupovac, je doveden u Kulu takođe u grupi od preko 200 civila iz Hadžića. I on je, kako ističe, prvobitno smješten, zajedno sa još 70-80 lica, u praznu prostoriju u kojoj su spavali na podu i nisu se ničim mogli pokriti. Kasnije je premješten u drugu prostoriju, u kojoj je ostao do decembra 1992. godine, u kojoj ih je bilo 10-12, gotovo svi su imali krevete sa madracem, a iako u prvim mjesecima po dovođenju nisu mogli koristiti WC, to im je omogućeno poslije nekih dva mjeseca.

188. Svjedok Almin Dželilović, istakao je da su za vrijeme njegovog boravka u Kuli uslovi bili loši, da nije bilo grijanja, u toku 5 mjeseci zatočenja se okupao samo jednom, da je hrana bila loša i sastojala se od dva slaba obroka u toku dana. Jedino poboljšanje uslova ogledalo se u smanjenom broju lica u spavaoni, nakon razmjene, te činjenici da im je nakon tri mjeseca omogućeno korištenje WC-a. Ovaj svjedok je bio zatočen u isto vrijeme kada i preminuli Izet Ramić, za kojeg je rekao da je umro od gladi i dehidracije.

189. Hajrudin Karić, takođe je opisao loše uslove koji su vladali u Kuli. On je, kako je istakao, bio smješten u prostoriju koja je imala nedovoljan broj kreveta, pa su spavali po dvojica na jednom. Puštali su ih u WC sobu po sobu. Hrana je bila loša, iako se neznatno poboljšala krajem jula 1992.godine, a sastojala se od dva slaba obroka u toku dana.

190. Materijalni dokazi Tužilaštva T-100 i T-101 koji predstavljaju spiskove zatvorenih civila po pojedinim prostorijama (koji, nemaju datum, ali nesumnjivo potiču iz perioda na koji se odnosi optuženje), potvrđuju činjenicu da su prostorije u zatvoru bile pretrpane. Vijeće napominje da je određen broj lica koja se pojavljuju na spiskovima saslušan u svojstvu svjedoka. Navedeni spiskovi takođe pokazuju da je u prostorijama boravilo između 20 i 30 civila.

191. Na temelju svega navedenog, vijeće je, van svake razumne sumnje, utvrdilo da uslovi u KDP "Butmir" od kraja jula-početka avgusta 1992. godine, do 16. decembra 1992. godine nisu ispunjavali minimalne standarde čije poštivanje je imperativ u skladu sa odredbom člana 85. Ženevske konvencije IV.

(b) Uslovi smještaja, higijene i ishrane u periodu od 16.decembra 1992. godine do sredine decembra 1995. godine

192. Vijeće je takođe preispitalo optužbe protiv Škiljević Soniboja koji je obnašao funkciju upravnika KPD "Butmir" u periodu od 16. decembra 1992.godine do sredine decembra 1995. godine.

193. Najveća grupa zatvorenih lica nesrpske nacionalnosti, koja je u prostorijama navedenog KP doma boravila u ovom periodu, bila je grupa lica iz naselja Grapska kod Doboja, koji su, nakon lišenja slobode u maju 1992. godine, proveli nekoliko mjeseci u logoru Manjača i Batković, da bi potom bili prebačeni u KPD "Butmir". Osim navedene grupe, u ovom periodu u KPD "Butmir" bio je zatočen određen broj lica sa Sokoca i Pala, te sa nekih drugih lokaliteta, te je vijeće cijeno da su oni, kao neposrednih očevici i pri tome žrtve predmetnih zločina, najpozvaniji i najmjerodavniji da opišu stanje kakvo je vladalo u KDP "Butmir".

194. Iskazi navedenih svjedoka, ne razlikuju se u bitnom od iskaza svjedoka koji su u periodu avgust-decembar 1992. godine bili zatočeni u KPD "Butmir". Naime, tako svjedoci Izudin Husaković, Mevlid Hadžić, Muharem Hurtić, koji su pripadali grupi dovedenoj iz

logora Manjača, te Fadil Vlajčić, Fikret Sirčo, Safet Gagula, Hazim Hadžihasanović, svjedok "F" i drugi, u svojim iskazima, kao najupečatljivije iz perioda zatočeništva koji su proveli u KDP "Butmir" ističu pretrpane prostorije, u kojima su uglavnom bili madraci ili ćebad na kojima su spavali, lošu ishranu koja se sastojala od uglavnom dva obroka, loše higijenske uslove, ali uz mogućnost korištenja WC-a, mokrog čvora, a kako su neki od saslušanih svjedoka isticali i mogućnosti da se okupaju, iako hladnom vodom, nedostatak grijanja u zimskom periodu, koji uslovi, nesumnjivo nisu bili zadovoljavajući. Međutim, kako je istakao svjedok Safet Gagula, i takvi uslovi bili su bolji od uslova u prethodna tri logora u kojima je boravio, dok su po riječima svjedoka Edina Hidića uslovi bili podnošljivi.

(c) Pružanje medicinske pomoći zatočenim civilima u periodu od kraja jula/početka avgusta 1992. godine, do sredine decembra 1995. godine

195. Kada je u pitanju pružanje medicinske pomoći, Tužilaštvo je zastupalo tezu da zatočena lica nisu imala medicinsku pomoć i zaštitu, ili da, u najmanju ruku, ista nije bila adekvatna.

196. Svi saslušani svjedoci, a koji su određeni period proveli u zatočenju u KPD "Butmir", su se izjašnjavali i na navedene okolnosti, ali vijeće, analizom i ocjenom njihovih iskaza i izvedenih materijalnih dokaza, nije moglo, van razumne sumnje, izvesti zaključak koji bi potvrđivao tezu Tužilaštva.

197. Upravo suprotno navedenom, iz iskaza svjedoka Junuza Harbaša i Muniba Isića, koji su za vrijeme boravka u KPD "Butmir" bili ranjeni, proizilazi da su nakon ranjavanja bili odvedeni u bolnicu Kasindo, gdje su medicinski zbrinuti.

198. Svjedok Senaid Stupar, istakao je da je za vrijeme njegovog boravka na Kuli, medicinska pomoć bila slaba, ali da je dolazio par puta neki čovjek koji se predstavljao kao doktor, iako su zarobljenici čuli da je on veterinar. Ipak, on im je donosio neke lijekove. Svjedok je bio prisutan kada je doveden Izet Ramić, koji je ranije u Hadžićima premlaćivan i žalio se na bolove, te je kasnije preminuo. Svjedok se ne sjeća da je oštećeni Ramić vođen u bolnicu, ali je istakao da su mu davani lijekovi u Kuli.

199. Svjedok "E" je takođe imao određena saznanja o ljekaru zv. Trapara, za kojeg se pričalo da je bio veterinar, ali kako je istakao, on je davao lijekove i njemu su slani zatvorenici kada im je bila potrebna medicinska pomoć. O ljekaru po imenu Trapara, koji je pregledao zatvorenike i davao lijekove, u svojim iskazima su govorili svjedoci Džemal Arnautović, Mehmed Agić i Mevlid Hadžić. Svjedoci Arnautović i Hadžić su mu se lično obraćali za medicinsku pomoć koju su dobili. Navode da je veterinar obavljao dužnost ljekara iznijeli su u svom iskazu i svjedoci Safet Gagula i Muhamed Hurtić. Svjedoka Muju Kalkana su, prema njegovom iskazu, jedne prilike, kada mu je pao pritisak, nosili u bolnicu Kasindo gdje su mu dali lijekove.

200. Iako se iz iskaza ovih svjedoka ne može izvesti zaključak da je medicinska njega bila adekvatna, posebno ako se imaju u vidu njihove sumnje da je lice koje se predstavljalo kao ljekar zapravo bio veterinar, ipak se ne može zanemariti da je određen vid medicinske pomoći svjedocima pružan, te da su im lijekovi, koje su dobijali, u određenim slučajevima bili od pomoći.

201. Kod utvrđivanja ove činjenice, sud je posebno cijenio dokaze odbrane O-2-44b, O-2-44c i O-2-44d (Podaci o pruženoj medicinskoj pomoći za optužnicom obuhvaćeni period, dostavljeni od Kliničkog centra Istočno Sarajevo), iz kojeg je vidljivo da je većem broju lica, koja su u inkriminisanom periodu bila zatočena u KDP „Butmir“, u više navrata pružana medicinska pomoć. U dokazu O-2-44b tako se spominju oštećeni Bahrudin Bećirević, koji je u toku 1993. godine, kako proizilazi iz navedenog dokumenta, četiri puta vođen u bolnicu Kasindo, a svjedok Mihrudin Begović, u toku 1994. godine, tri puta.

202. Iz iskaza svjedoka Senaida Stupara proizilazi da su Izetu Ramiću davani određeni lijekovi, te da je on u „Kulu“ došao sa bolovima od prethodnih premlaćivanja. Svjedok Mušan Šunj je za svjedoka Bahrudina Bećirevića istakao da je u „Kulu“ došao sa ranama na rukama, te da je smrt vjerovatno nastupila kao posljedica infekcije i trovanja krvi.

203. U pogledu svjedoka Izeta Ramića, Bahrudina Bećirevića i Mihrudina Begovića, vijeće je našlo van razumne sumnje dokazanim, a što ni odbrana nije sporila, da je kod njih nastupila smrt za vrijeme boravka u KPD „Butmir“. Međutim, uzrok smrti, ni za jednog od oštećenih nije utvrđen, te se nije, van razumne sumnje moglo utvrditi da je ista posljedica uslova koji su vladali u KPD „Butmir“. Posebno, na temelju savjesne ocjene izvedenih dokaza, nije se mogla prihvatiti tvrdnja Tužilaštva da navedenim, a i drugim zatočenim licima, nije pružana medicinska pomoć.

204. U pogledu oštećenog Mirsada Zečevića, vijeće nije moglo utvrditi van razumne sumnje, ni da je on u ovom KP domu u inkriminisanom periodu boravio. Naime, jedini svjedok koji spominje oštećenog Zečevića, kao osobu koja se razboljela, bolovala 10-ak dana, te u konačnici preminula, je svjedok Muhamed Hurtić. Međutim, s obzirom da ne postoji bilo koji drugi dokaz koji bi potvrđivao bilo prisustvo, bilo smrt navedenog lica, vijeće nije navedenu činjenicu našlo dokazanom van razumne sumnje.

(d) Zaključak

205. Pošto vijeće nije moglo van razumne sumnje zaključiti da su optuženi Lalović i Škiljević imali ingerencije nad dijelom KP doma u kojem su bili zatočeni civili nesrpske nacionalnosti, optuženima se za to nije mogla pripisati krivica uprkos činjenici da je vijeće utvrdilo da su zatočeni civili držani u nehumanim uslovima. Generalan zaključak koji vijeće izvlači na temelju sadržajne analize iskaza saslušanih svjedoka koji su lišeni slobode, te dovedeni u KPD „Butmir“, za vrijeme dok je ingerencije nad istim imala vojska i policija, ali su ostali u zatočenju u paviljonu 2 doma, i nakon preuzimanja KPD „Butmir“, krajem jula ili početkom avgusta od strane Ministarstva pravde, te iskaza svjedoka koji su dovođeni u KDP „Butmir“ iz drugih logora (Manjače, Batkovića) od kraja 1992. godine pa nadalje, jeste taj da je u navedenom periodu, došlo do određenog poboljšanja uslova, makar se navedeno ogledalo u omogućavanju korištenja toaleta, smanjenju broja lica u spavaoni, dodavanju obroka ili poboljšanju kvaliteta postojećeg obroka. Međutim, vijeće naglašava i to da su obroci i dalje bili nezadovoljavajući, i po količini i kvalitetu, usljed čega su zatočenici, u zavisnosti od perioda provedenog u zatočenju izgubili u prosjeku 10 do 40 kilograma. Ipak, upravo činjenica da je niz svjedoka, prije dovođenja u Kulu određen period proveo u drugim zatočeničkim objektima, bilo da se radilo o sportskim dvoranama u Hadžićima ili na Palama, bilo o drugim logorima poput Manjače ili Batkovića, a u kojima su, u čemu su iskazi svih saslušanih svjedoka saglasni, uslovi bili lošiji nego u KPD „Kula“, taj znatan gubitak na tjelesnoj težini ne može se, niti smije, pripisati isključivo uslovima

boravka u ovom zatočeničkom objektu. Takođe, kako je prethodno obrazloženo, u pogledu smrtnih posljedica koje su nastupile kod određenih, u optužnici navedenih lica, vijeće nije moglo van razumne sumnje, utvrditi da su iste nastale kao rezultat uslova koji su egzistirali u KPD "Butmir". Navedeni uslovi, a kako je to prethodno istaknuto, ni po ocjeni ovog vijeća, ni uz učinjena poboljšanja, nisu bili uslovi adekvatni onima koje bi jedan zatočenički centar morao da ispunjava, ali su optuženi, nesumnjivo preduzimali određene mjere, koje su bile u njihovoj moći, da na temelju ovlasti koje im je davala funkcija upravnika KP doma, iako bez nadležnosti nad zatočenim civilima u paviljonu D-2 KDP "Butmir", svoja ovlaštenja iskoriste u mjeri u kojoj im je to bilo moguće, da makar i neznatno poboljšaju položaj navedenih lica, a što, od strane zatočenika, nije ostalo nezamijećeno. U tom smislu svjedok Avdo Pizović je za optuženog Lalovića, a Delka Jamaković za Škiljevića rekao da su im isti donijeli cigare, dok iz iskaza više saslušanih svjedoka proizilazi da su u prisustvu optuženih osjećali sigurnost i zaštitu.

206. Dakle, iako je vijeće, van razumne sumnje utvrdilo da uslovi, koji su vladali u KDP "Butmir", nisu ispunjavali uslove koje u smislu člana 85. IV Ženevske konvencije jedan zatočenički objekat mora da ispunjava, s obzirom da nije našlo dokazanom van razumne sumnje odgovornost optuženih za postojeće uslove u njemu, iste je, uz primjenu principa *in dubio pro reo*, oslobodio optužbe za inkriminacije opisane u tačkama 1a) i 2a) optužnice.

F. TAČKA 1B I 2B OPTUŽNICE- LIŠENJE DRUGE OSOBE ŽIVOTA (UBISTVO)

207. Tačkom 1b) optužnice, optuženim Radoju Laloviću i Soniboju Škiljeviću stavljeno je na teret ubistvo 38 lica iz Kasindolske ulice, koji su u maju mjesecu 1992. godine, dovedeni u prostorije KDP "Butmir", gdje su proveli nekoliko dana, da bi, tačno neutvrđenog datuma istog mjeseca, od strane nepoznatog lica, bili iz istog izvedeni i na nepoznatoj lokaciji lišeni života.

208. Za konkretnu inkriminaciju od značaja je utvrđenje ovog vijeća o periodu u kojem je KPD "Butmir" funkcionisao u nadležnosti Ministarstva pravosuđa i uprave, odnosno u kojem su optuženi obavljali funkciju upravnika, a što je detaljno obrazloženo u paragrafima 56. do 80. ove presude. Imajući u vidu navedena utvrđenja, i činjenicu da KPD "Butmir" u periodu maja 1992. godine, nije funkcionisao u nadležnosti Ministarstva pravde, te da optuženi u to vrijeme nisu vršili ni dužnost upravnika, niti zamjenika upravnika, optuženi su oslobođeni optužbe za radnje opisane pod tačkom 1b) optužnice.

209. U vezi sa navedenim, vijeće nalazi potrebnim samo osvrnuti se na dokaze iz kojih proizilazi da se navedeni događaj, zarobljavanje i lišenje života lica iz Kasindolske ulice, odigrao upravo u maju 1992. godine. S tim u vezi, vijeće je prije svega cijenilo iskaz svjedoka Rešada Brdarića, jedinog preživjelog iz grupe od 38 lica lišenih slobode u Kasindolskoj ulici. Iz njegovog iskaza proizilazi da je zajedno sa svojim komšijama iz Kasindolske ulice, lišen slobode 14. maja 1992. godine, te su svi zajedno, u grupi od 38 lica, muškaraca, sprovedeni u KPD "Butmir". On je u KPD "Butmir" ostao do 21.05.1992. godine, kada je razmijenjen, dok su u tom trenutku, prema njegovim saznanjima, ostalih 37 lica su bili još uvijek živi i zdravi kada je on izašao.

210. Njegov iskaz, potvrđuje knjiga primopredaje dežurstva KPD "Butmir" (dokaz A-O-1) iz koje proizilazi da su na dan 14.05.1992. godine, u prostorije SJB "Kula", koja je bila

smještena u krugu predratnog KPD "Butmir" sprovedeno 38 poimenično navedenih lica, upravo onih koji su lišeni slobode u Kasindolskoj ulici, te dokaz T-104⁷⁹ iz kojeg proizilazi da su lica iz Kasindolske ulice 14.05.1992. godine, dovedena u KPD "Butmir" gdje su boravili određeno vrijeme.

211. Iz dokaza odbrane O-2-6, strana 77. Lista Dnevni avaz od 16.10. 2009. godine - umrlice objavljene za lica iz Kasindolske ulice, proizilazi da su navedena lica ubijena 25.05.1992. godine. Navedeni podatak potkrijepljen je iskazima svjedoka Bože Radovića, Milenka Tepavčevića, Neđe Pandurevića, te samog optuženog Soniboja Škiljevića, koji potvrđuju da su se svi događaji u vezi sa licima iz Kasindolske ulice, kako njihovo lišenje slobode, tako i izvođenje iz KPD "Butmir", nakon čega su lišeni života, desilo u maju mjesecu 1992. godine.

212. Na temelju ovakvog stanja dokaza u spisu, vijeće nije našlo dokazanim krivicu optuženih za navedene radnje.

213. U pogledu inkriminacija iz tačke 2b) optužnice, vijeće zaključuje da je u najmanju ruku, da bi se uopšte moglo razmatrati pitanje krivice optuženog Soniboja Škiljevića za lišenje života civila Kasima Hurtića i Munevera Hidića, bilo nužno dokazati da je on znao da se nezakonito zatvoreni civili izvode iz KPD "Butmir", te da se isti izvode radi ubijanja, što po ocjeni ovog vijeća Tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje.

214. Naime, iz iskaza svjedoka Izudina Husakovića, Mevlida Hadžića, Edina Hidića, te Muhameda Hurtića, proizilazi da je Kasim Hurtić, koji je u istom periodu kada i oni bio zatvoren u prostorijama KPD "Butmir", smrtno stradao. Međutim, najdecidniji u svom iskazu povodom ovog događaja je svjedok Muhamed Hurtić, koji je opisao da je Kasima Hurtića ubio vojnik prilikom obavljanja radova u kasarni Slaviša Vajner Čiča iz pištolja, i to nakon što je pitao "ko se od vas ne boji smrti". Dakle, na temelju iskaza ovog svjedoka, a koji je, prvenstveno zbog načina na koji je predmetni događaj opisao, detalja koji su mu ostali urezani u pamćenje poput riječi koje je vojnik izgovorio, vijeće cijeni kao uvjerljiv, izveden je zaključak da oštećeni Kasim Hurtić nije izveden iz KPD "Butmir" kako bi bio ubijen, nego na obavljanje radova. Stoga, optuženi Soniboj Škiljević, koji navedenom događaju nije prisustvovao, niti se na bilo koji način može dovesti u vezu sa vojnikom koji je počinio ubistvo, po ocjeni ovog vijeća, ne može smatrati krivim za navedeni zločin. Tačnije, po ocjeni ovog vijeća, Tužilaštvo nije dokazalo da je optuženi Soniboj Škiljević znao da je oštećeni Hurtić izveden radi ubijanja.

215. U pogledu smrti Munevera Hidića, za kojeg je nesumnjivo utvrđeno da je lišen života za vrijeme njegovog boravka u KPD "Butmir", a u vezi sa okolnostima takve posljedice, vijeće je relevantnim cijeni saglasne iskaze svjedoka Mirsada Plećana i Mevludina Hadžića. Naime, ovi svjedoci su u svojim iskazima, kojima je vijeće poklonilo vjeru, istakli da je Munever Hidić lišen života na Mojmilu, prilikom pokušaja bjekstva. Iz navedenog proizilazi nesumnjiv zaključak da ni Munever Hidić nije izveden iz KPD "Butmir" radi ubistva, a u kojim okolnostima bi se vijeće dalje upuštalo u razmatranje krivice optuženog Soniboja Škiljevića za navedeni događaj.

216. Obzirom na sve navedeno, u nedostatku dokaza da je optuženi Soniboj Škiljević

⁷⁹ Dopis Udruženja „Žene Kasindolske 92“, od 29. maja 2005. godine

imao znanje ili je imao razloga znati da su oštećeni Kasim Hurtić i Munever Hidić izvedeni iz KPD "Butmir" u cilju lišenja života, vijeće je ovog optuženog oslobodilo krivice za inkriminacije opisane u tački 2b) optužnice.

G. TAČKA 1C I 2C OPTUŽNICE- MUČENJE

217. U okviru radnji opisanih u tačkama 1c) i 2c) optužnice, Tužilaštvo je dokazivalo da su civili, nezakonito zatočeni u KPD "Butmir" u inkriminisanom periodu, premlaćivani i zlostavljani od strane stražara, pripadnika policije i vojske, koja zlostavljanja su dosegla nivo mučenja, kao oblika izvršenja krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, te nadalje, krivicu optuženih za preduzete radnje.

218. Sud zaključuje da su civili nesrpske nacionalnosti zatočeni u prostorijama KPD "Butmir" u periodu od 01.05.1992. godine do sredine decembra 1995. godine, bili premlaćivani i zlostavljani, međutim, kako to proizilazi iz iskaza saslušanih svjedoka, ta premlaćivanja i zlostavljanja su bila najvećeg intenziteta u periodu kada KPD "Butmir" nije funkcionisao u nadležnosti Ministarstva pravosuđa, u kojem smislu vijeće nije ni moglo utvrditi krivicu optuženih za navedene radnje prije njihovog preuzimanja dužnosti. Tako, kada je riječ o premlaćivanju svjedoka "A", Salke Zolja, Džafera Turkovića, Huseina Ramovića, Derve Bihorca, Alije Durića, Mirsada Čerkeza, Aladina Badžića, Dubravka Smolčića i Ahme Fake, Sud konstatuje da su se ista desila u periodu kada optuženi Lalović nije bio upravnik KPD "Butmir".

219. Naime, oštećeni svjedok "A", Salko Zolj i Aladin Badžić su neposredno saslušani u svojstvu svjedoka i iz njihovih iskaza proizilazi da su svjedok "A" i Salko Zolj, u KPD "Butmir" dovedeni 12./13. maja i tu ostali desetak dana, dok je svjedok Aladin Badžić u istom KP domu proveo period od 17. do 23. juna 1992. godine. Dakle, prema iskazima ovih svjedoka oštećenih, zlostavljanja koja su pretrpjeli vezana su za period u kojem nijedan od njih dvojice nije bio upravnik KP doma. Svjedok Aladin Badžić svjedočio je o premlaćivanju Mirsada Čerkeza, što znači da se isto takođe odigralo u periodu kada je ovaj svjedok bio u zatočenju u KPD "Butmir". Nadalje, iz iskaza svjedoka Rešada Brdarića, a koji je u KPD "Butmir" proveo period od 14. maja do 21. juna 1992. godine, proizilazi da su u periodu u kojem je on bio zatočen premlaćivani Džafer Turković, Dervo Bihorac, Husko Ramović i Alija Durić, dok iz iskaza svjedoka Suvada Korjenića, koji je u zatočenju u KPD "Butmir" bio 21 dan u toku maja 1992. godine proizilazi da je za vrijeme njegovog boravka u istom premlaćivan Dubravko Smolčić, koji je, prema njegovom kazivanju, zadobio najviše batina. Iz iskaza svjedoka Ahme Fake proizilazi da je on u KPD "Butmir" proveo period od 17.06. do 01.07.1992. godine, te je u tom periodu premlaćivan.

220. Vijeće konstatuje da iskazi nekih saslušanih svjedoka ukazuju da se određen broj premlaćivanja oštećenih odigrao ili mogao odigrati i u periodu kraja jula-početka avgusta 1992. godine do 16.12.1992. godine, kao periodu relevantnom za utvrđivanje krivice optuženog Radoja Lalovića u okviru inkriminacija obuhvaćenih tačkom 1c) optužnice.

221. Svjedok Nezir Huruz, koji je bio zatočen od 08.07.1992. godine i ostao u KPD "Kula" 2 mjeseca, je posvjedočio da su za vrijeme njegovog boravka u zatočeništvu

izvođeni Zlata Čaušević i njen suprug Adil na ispitivanje⁸⁰, da su nakon povratka u prostoriju na njima bile vidljive povrede od premlaćivanja, te da su se, prema njegovim riječima, "samo preturili na krevet", a Zlata Čaušević je bila modra.

222. Iako se navedeno premlaćivanje moglo odigrati u periodu kada je optuženi Lalović bio upravnik KP doma, ne postoje dokazi koji bi to potvrđivali van svake razumne sumnje. Naprotiv, navedena inkriminacija temelji se na iskazu svjedoka Nezira Huruza, koji je u KPD "Butmir" proveo gotovo mjesec dana prije nego što je optuženi Lalović preuzeo funkciju upravnika, a Tužilaštvo, tokom njegovog ispitivanja, nije preciziralo period u kojem se navedeno premlaćivanje odigralo, zbog čega vijeće ne može van razumne sumnje utvrditi da se premlaćivanje Zlate i Adila Čauševića desilo u periodu kada je optuženi Lalović obavljao funkciju upravnika. Imajući u vidu da su se ostala premlaćivanja opisana u tački 1c) odigrala nesumnjivo u periodu prije nego što je optuženi Lalović počeo obavljati funkciju upravnika, vijeće je, bez detaljnijeg upuštanja u razmatranje elemenata krivičnog djela i postojanja krivice optuženog, istog oslobodilo optužbe za radnje opisane u ovoj tački optužnice, dok je optuženi Soniboj Škiljević krivice za navedene radnje svakako oslobođen, s obzirom da, kako je vijeće to prethodno utvrdilo, funkcija zamjenika upravnika u periodu 1992. godine nije postojala.

223. Kada je riječ o radnjama opisanim u tački 2c) optužnice, a koje radnje su relevantne po pitanju krivice optuženog Škiljevića, ključni dokazi na kojima se temelje navedene inkriminacije su iskazi svjedoka Josipa Sogovića, Marijana Malešića, Mirsada Plećana, Muhameda Hurtića i Šemsudina Jašarevića.

224. Gore navedeni svjedoci su potvrdili činjenicu da su zatvorenici nesrpske nacionalnosti bili premlaćivani i u periodu 1994. godine. Svjedok Muhamed Hurtić je istakao da premlaćivanja nisu bila svakodnevna, ali da su se periodično ponavljala. Njemu su ostali u sjećanju stražari Milinković i Gvozden Šarac, te izvjesni Lala koji su ih jedne prilike 2 sata tukli. Svjedok Šemsudin Jašarević, koji je proveo 34 dana zatočen na Kuli, a lišen je slobode kao pripadnik ArmijeR BiH, takođe se sjeća premlaćivanja koja je pretrpio, a koja se, ako se njegov iskaz dovede u vezu sa iskazom svjedoka Marijana Malešića, mogu vremenski uklopiti u period između avgusta i oktobra 1994. godine, usljed kojih jedne prilike, kako je istakao, je mislio da neće preživjeti. Osobe koje su ih tukle, prema njegovom iskazu, nosile su crne uniforme, a najviše se sjeća izvjesnog Crnog Legije. Josip Sogović je potvrdio navode ovog svjedoka, istakavši u svom iskazu da je Šemso Jašarević najviše tučen. Nadalje, svjedok Josip Sogović je opisao i premlaćivanja koja je sam pretrpio, istakavši da su tukli policija, isljednici, da se dešavalo "da uđu pojedini i tuku", te da ga je jedne prilike tukla grupa pijanih vojnika, među kojima je bio i neki karatista od čijeg udarca se onesvijestio, te da je prilikom jednog odlaska u WC pretučen od izvjesnog Govedarice. Za pripadnike policije rekao je da su nosili plave uniforme i imali akreditacije sa imenom, na koji način mu je i poznato ime osobe koja je njega tukla u WC-u. Iako je u navedenom periodu⁸¹ Vule Govedarica bio stražar u KPD "Butmir", s obzirom na činjenicu da navedeno prezime nije rijetko na području Istočnog Sarajeva, vijeće nije moglo sa sigurnošću utvrditi da se radilo upravo o njemu, kao osobi koja je pretukla svjedoka Sogovića, a posebno s obzirom da navedeni svjedok govori o policajcu, a ne stražaru iz

⁸⁰ Premlaćivanje Zlate Čaušević i Adila Čauševića je relevantno za tačku 1c) optužnice

⁸¹ Dokaz T-168

zatvora. Nekolicina svjedoka, među kojima i Halid Aruković, istakli su pak da su ih tukli i stražari, a kako je istakao Halid Aruković, Neđo Pandurović je bio najgori i volio je udariti. Da su i stražari vršili premlaćivanja zatočenika, u svom iskazu istakao je i Mehmed Agić.

225. Dakle, vijeće ne spori da su se određena premlaćivanja dešavala i u periodu relevantnom za tačku 2c) optužnice. Međutim, da bi se mogla utvrditi krivica optuženog Soniboja Škiljevića za navedene radnje, Tužilaštvo je moralo, obzirom da optuženog nije ni teretilo kao direktnog počinioca navedenih zlostavljanja, dokazati ko su počinioci istih, da bi se eventualno mogao utvrđivati *nexus* između radnji optuženog i tih premlaćivanja. Nadalje, Tužilaštvo je, po ocjeni ovog vijeća propustilo dokazati da je optuženi znao za navedena premlaćivanja. Naime, temeljiti zaključak da je optuženi Škiljević znao da su premlaćivanja vršili stražari KP doma, kojima je bio nadređeni, isključivo na činjenici što je on u inkriminisanom periodu bio upravnik, je po ocjeni ovog vijeća paušalno i bez utemeljenja na dokazima. Obzirom da je riječ o krivičnom djelu koje može biti počinjeno isključivo sa umišljajem, Tužilaštvo je navedenu svjesnu komponentu počinjenja djela bilo dužno dokazati van razumne sumnje, na temelju izvedenih dokaza, a ne samo takvo navodno znanje navesti u optužnici. Tačnije, Tužilaštvo je bilo dužno dokazati da je premlaćivanje i drugi vidovi zlostavljanja, kao *actus reus* mučenja, bilo obuhvaćeno *mens rea*-om optuženog Škiljevića. Takav zaključak međutim ne proizilazi iz izvedenih dokaza, posebno ako se ima u vidu da od strane Tužilaštva, kroz dokazni postupak, nisu identifikovani počinioci navedenih zločina, a iz iskaza samih oštećenih (Josip Sogović, Džemal Arnautović) proizilazi da se Škiljeviću, ni na njegov direktan upit, nisu žalili na povrede, cijeneći doduše da je iste mogao primjetiti zbog njihovog opšteg stanja. Navedeno, međutim, predstavlja subjektivni stav i mišljenje ovih svjedoka, a što nije dovoljno za zaključak u stepenu izvan razumne sumnje, da je optuženi Škiljević znao da su premlaćivani i tim više, da su ta premlaćivanja eventualno mogla biti počinjena od stražara KP doma, kojima je bio nadređen, na temelju koje činjenice bi se mogla razmatrati njegova krivica. Osim toga, Tužilaštvo je bilo u obavezi da dokaže vrstu, stepen i težinu povreda kod oštećenih, a u cilju dokazivanja da su premlaćivanja i zlostavljanja dosegla nivo mučenja, ali je to propustilo učiniti.

226. Iz navedenih razloga, uslijed nedostatka dokaza, vijeće je optuženog Škiljevića oslobodilo krivice za radnje opisane u tački 2c) optužnice.

H. TAČKA 1D I 2D OPTUŽNICE- ODVOĐENJE U ROPSTVO (PRISILNI RAD)

227. Tačkama 1d) i 2 d) optužnice, opisani su događaji okarakterisani kao prisilni rad, a koji, u skladu sa praksom MKSJ-a⁸², u kombinaciji sa drugim okolnostima, može predstavljati "odvođenje u ropstvo" kao radnju izvršenja u osnovi krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti. Naime, "eksploatacija, primoravanje na obavljanje prisilnog ili

⁸² Presude pretresnih vijeća u predmetima Simić, Tadić i Zarić

obaveznog rada, odnosno usluga”, kako to proizilazi iz jurisprudencije MKSJ-a, predstavlja “faktor koji valja uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li je počinjeno porobljavanje.”⁸³

228. Međunarodno humanitarno pravo ne zabranjuje svako upućivanje na rad zaštićenih osoba u oružanim sukobima⁸⁴. Zabrana se odnosi na prisilni ili nedobrovoljni rad⁸⁵.

229. Osim toga, prema međunarodnoj pravnoj praksi⁸⁶, ni prisilni rad nije uvijek nedopustiv u vrijeme oružanog sukoba ili okupacije. Prema stavu žalbenog vijeća u predmetu Blaškić, okupaciona sila, zapravo može, zaštićene osobe poslati na prisilni rad, ako su starije od osamnaest godina i pod još nekim uslovima definisanim, Ženevskim konvencijama. “Zaštićene osobe” ne smiju biti prisiljavane na vrstu rada koji bi uključivao njihovo prisiljavanje da učestvuju u vojnim dejstvima, a obavezni rad ni u kojem slučaju ne smije dovesti do mobilizacije radne snage u neku vojnu ili poluvojnu organizaciju.⁸⁷ Takav rad, dakle ne smije biti povezan sa ratnim operacijama, niti biti vojnog karaktera ili namjene. Međutim, da bi se utvrdilo da li je odvođenje na takav prisilni rad bilo protivpravno, kako je to utvrđeno u presudi žalbenog vijeća u predmetu Blaškić, nužno je prije svega utvrditi da li to odvođenje na prinudni rad ima karakter „okrutnog postupanja“, čija zabrana je propisana članom 3. Statuta MKSJ, ali i zajedničkim članom 3. (1) Ženevskih konvencija. Kod definisanja pojma okrutnog postupanja, žalbeno vijeće u predmetu Blaškić, prihvata definiciju istog iz drugog predmeta MKSJ-a, Čelebići⁸⁸, prema kojem shvatanju „okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, je: a. namjerna radnja ili propust [...] koja nanosi tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, ili predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo, b) počinjena nad osobom koja ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima. U tom smislu, žalbeno vijeće zaključuje, da korištenje osoba koje ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima za izgradnju vojnih utvrđenja...predstavlja težak napad na ljudsko dostojanstvo..., a sukladno tome i svako naređenje kojim se zaštićene osobe prisiljavaju na kopanje rovova ili na pripremanje drugih vrsta vojnih objekata, naročito kada je takvim osobama naređeno da to čine protiv vlastitih snaga u oružanom sukobu, predstavlja okrutno postupanje“.

230. Angažovanje civila nesrpske nacionalnosti, u inkriminisanom periodu zatočenih u paviljonu D-2 KPD “Butmir”, na obavljanju radova, nesporno je potvrđeno iskazima svjedoka, te materijalnim dokazima, kako Tužilaštva tako i odbrane. Naime, većina saslušanih svjedoka, potvrdili su da je odvođenje na radove u periodu od kraja jula-početka avgusta 1992. godine⁸⁹ do sredine decembra 1995. godine bilo uobičajena i

⁸³ Presuda pretresnog vijeća u predmetu IT-97-25-T Krnojelac, par. 965, pozivanje na prvostepenu presudu u predmetu Kunarac, para.359

⁸⁴ Presuda pretresnog vijeća u predmetu IT-97-25-T Krnojelac, par. 965, pozivanje na prvostepenu presudu u predmetu Kunarac, para.542

⁸⁵ Presuda pretresnog vijeća u predmetu IT-97-25-T Krnojelac, par. 359

⁸⁶ Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu Blagoje Simić i dr., par.88 i presuda žalbenog vijeća u predmetu

⁸⁷ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu Tužilac protiv Tihomira Blaškića IT-95-14-A, od 29.07.2004. paragraf 593

⁸⁸ Vidjeti presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu Blaškić, paragraf 595, pozivanje na presudu Čelebići, paragrafe 424-426

⁸⁹ Odvođenja na radove dešavala su se i u ranijem periodu, ali s obzirom da KDP „Butmir“ nije funkcionisao pod ingerencijama Ministarstva pravde, iskaze svjedoka koji su se odnosili na period prije njegovog ponovnog početka funkcionisanja, vijeće nije cijenilo kao relevantne za utvrđivanje krivice optuženih

redovna pojava, a mali broj je onih koji su isticali da su na radove odlazili dobrovoljno. Čak i kada je riječ o svjedocima koji su isticali da su se dobrovoljno javljali da idu na radove, imajući u vidu da je motiv za takav, "dobrovoljni" odlazak na radove, to što su svjedoci na taj način imali priliku dobiti bolje obroke i izaći iz prostorija u kojima su bili zatočeni, ne umanjuje prisilni karakter navedenog rada, a s obzirom da su se radovi uglavnom odnosili na kopanje rovova, tranšeja, bunkera, na prvim borbenim linijama, prisilnog rada koji ispunjava obilježja okrutnog postupanja.

231. Svjedok Junuz Harbaš⁹⁰, istakao je da je 5-6 dana po dovođenju u KPD "Butmir", počeo ići na radove, te da iako on nije nikada bio dobrovoljac, pa ni kod odlazaka na radove, bilo je i onih koji su se na radove javljali dobrovoljno, iz razloga što "iako tim prilikama pretrpe štošta", dobijali su bolju hranu. Na radove su vođeni vojnim autom, a procedura izbora je bila takva da lica koja bi došla po zatvorenike da ih vode na radove, sa stražarom bi dolazila do prostorije u kojoj su oni bili smješteni i ti koji su došli bi odabrali ko će ići. Prilikom obavljanja radova, jedne prilike na rejonu Zlatišta je ranjen, a bio je i na drugim lokacijama koje su se nalazile na liniji razgraničenja, poput Famosa i samim tim bile opasne po život. Osim radova na koje ih je izvodila vojska, bilo je i situacija da su radili na Ekonomiji doma, i na te radove su ih pješice vodili stražari.

232. Svjedok Avdo Pizović⁹¹, istakao je da je vođen na kopanje tranšeja, kojom prilikom je 9 zatočenika ranjeno, između ostalih i on. Tada su poginuli Vahid Gačanović, Ševal Čamavdić, Hasib Šahović, Ramiz Smajčić i Mehmed Isić. Od rođaka je čuo da je Neđo Pandurević vodio neke zatvorenike da kopaju rupe za električne stubove za struju prema Palama.

233. Da su prilikom odvođenja na radove poginuli Vahid Gačanović, Mehmed Isić i Smajčić, potvrdio je u svom iskazu svjedok Munib Isić⁹², koji je i sam prilikom obavljanja radova ranjen.

234. Pogibiju Mehmeda Isića, Smajčića i trećeg zatočenika čijeg se imena nije mogao sjetiti, za vrijeme obavljanja radova, potvrdio je u svom iskazu i Hasan Šunjić⁹³, koji se i sam dobrovoljno javljao za odlaske na obavljanje radova, jer je na taj način dobijao bolju hranu i mogao pojesti nešto od voća.

235. Iz iskaza svjedoka Sune Dupovca⁹⁴, proizilazi da su zatočeni dobrovoljno išli na radove radi bolje hrane, ali da su se dešavala ranjavanja i pogibije, pa je tako Vahid Gačanović poginuo od snajperskog hica, a Zido Isić i Ramiz Smajčić od granate na Ekonomiji. Kako je istakao, čuvari su prozivali ko će ići na rad, a vodio ih je onaj ko ih uzme da rade. Na lokalitet Grbavice vodio ih je izvjesni Željko Glimar. Svjedok Senaid Stupar⁹⁵ je istakao da se on nije javljao dobrovoljno da ide raditi, ali je čuo da je bilo onih koji su to činili radi bolje hrane. Stražari, nekada čak i sami optuženi Lalović i Škiljević, su ih predavali Željku Glimaru, koji ih je sa uniformisanim vojnikom vodio kamionom na

⁹⁰ U KDP „Butmir“ bio zatočen u periodu kraj juna/početak jula 1992. godine do 16.12.1992. godine

⁹¹ U KDP „Butmir“ bio zatočen u periodu 26/27 juni do 11.12.1992. godine

⁹² U KDP „Butmir“ bio zatočen od 21/22 juna 1992. godine do 8. februara 1993. godine

⁹³ U KDP „Butmir“ bio zatočen od 24.06. do 08.09.1992. godine

⁹⁴ U KDP „Butmir“ bio zatočen od 24/25 juna 1992. godine do decembra 1992. godine

⁹⁵ U KDP „Butmir“ bio zatočen od 26. juna do 29. avgusta 1992. godine

lokalitet na kojem su se radovi obavljali (Grbavica-oko Šopinga i Željinog stadiona, Milinkladanska ulica, Ozrenska ulica), a na tim mjestima su predavani vojsci. Da su mjesta na kojima su obavljali radove bila opasna, govori činjenica da su Vahid Gačanović i Ramiz Smajović poginuli, dok su Nedžad Salihović i Isić ranjeni.

236. Iz iskaza svjedoka "C"⁹⁶ koji je u vrijeme zatočenja u "Kuli" bio maloljetan, proizilazi da je njegov otac vođen na radove, a procedura odlaska je bila takva da ih stražari izvedu, a naoružana lica vode u koloni dalje.

237. Svjedok Almin Dželilović⁹⁷ je prilikom obavljanja radova u fabrici "Famos" ranjen, a poznato mu je da je u Ozrenskoj ranjen Rešidović, dok su Ramiz Smajić, Muhamed Nlzić, Vahid Gačanović, Hasib Šahović, prilikom obavljanja radova poginuli.

238. Svjedok Halid Aruković⁹⁸ u svom iskazu je opisao proceduru izvođenja na radove, koja se odvijala na način da stražar iz prostorije u kojoj su boravili prstom odredi ko će ići, a potom, na taj način odabrane zatvorenike preda onom ko ih vodi na radove. I on je potvrdio da su radovi obavljani na lokalitetima opasnim po život, uslijed čega je Harbaš ranjen od snajpera, a neke od zatvorenika je ubio izvjesni Nebojša.

239. Svjedok Mehmed Agić⁹⁹, opisao je da je obavljao razne vrste radove na različitim lokacijama, počev od Ekonomije, preko kopanja tranšeja u blizini "Kule" i na Donjem Kotorcu, sahranjivanja mrtvih na Vranješju, sječe šume na Mladicama i Pavlovcu, da je zajedno sa još trojicom zatvorenika izvođen u živi štit u fabrici "Famos", te da je bilo još situacija opasnih po život, kao rezultat čega je i on sam je jedne prilike ranjen.

240. Svjedok Džemal Arnautović¹⁰⁰, takođe je opisao radove na koje je vođen za vrijeme zatočenja, istakavši da niko nije garantovao da nećeš biti ubijen ili ranjen, jer su vođeni, kako proizilazi iz njegovog daljeg iskaza na kopanje tranšeja i rovova na borbenim linijama. Procedura izbora zatvorenika odvijala se na način da ih ujutro postroje u hodnik, dođu 3-4 naoružana čovjeka sa vojnim kamionima, od stražara traže "10-15 balija", stražari ih popišu, a vojni kamioni odvezu. Prilikom obavljanja radova bilo je i fizičkog i psihičkog maltretiranja od strane vojnika.

241. Na sličan način odvođenje na radove opisao je i svjedok Edin Hidić¹⁰¹, koji je istakao da ih je Neđo Pandurević prozivao, a vojni kamioni odvozili na radove. Iz iskaza svjedoka proizilazi da nisu mogli odbiti da rade, iako su im životi bili u opasnosti, jer su se radovi odnosili vrlo često na kopanje tranšeja i rovova na borbenim linijama (Dobrinja 4, Igman, Grbavica), on je čistio put na Igmanu kada se pucalo po njima i sl.

242. Iz iskaza svjedoka Izudina Husakovića¹⁰², Nusreta Kepeš¹⁰³ i drugih, proizilazi da

⁹⁶ U KDP "Butmir" doveden tokom jula 1992 godine i ostao mjesec dana

⁹⁷ U KDP „Butmir“ bio zatočen od 24.06.1992. godine do 22.11.1992. godine

⁹⁸ U KDP „Butmir“ doveden 29.11.1992. godine gdje je ostao 8 mjeseci i 10 dana (dakle do avgusta 1993.godine)

⁹⁹ U KDP „Butmir“ bio zatočen od 10.08. 1992. godine do 15.06. 1993. godine

¹⁰⁰ U KDP „Butmir“ doveden u novembru 1992. godine do 09.03.1993. godine

¹⁰¹ Svjedok se ne sjeća kada tačno je doveden u KDP „Butmir“, ali zna da je to bilo u decembru mjesecu, a ostao do 20.08.1993. godine

¹⁰² U KDP „Butmir“ doveden u decembru 1992. godine i ostao 17,5 mjeseci

se praksa izvođenja zatočenika na rad nastavila i tokom 1993, 1994 godine, te da je procedura izvođenja i odvođenja na radove bila nepromijenjena.

243. Naime, svjedok Izudin Husaković istakao je da su u početku stražari birali lica koja će ići da rade, ali, obzirom da je hrana bila bolja kada se išlo na radove, kasnije je bilo dovoljno dobrovoljaca, pa za tim nije više bilo potrebe. Navedeno je potvrdio i u istom periodu zatočeni svjedok Mevlid Hadžić¹⁰⁴. Radovi su se, prema iskazu svjedoka Husakovića odvijali i noću, a zatvorenici su, kako su obojica istakli vođeni na prve borbene linije da kopaju rovove i tranšeje, te je svjedok Hadžić jedne prilike i ranjen.

244. Iz iskaza svjedoka Nusreta Kepeš proizilazi da je on najviše radio na dalekovodu, ali su ostali nezakonito zatvoreni civili obavljali različite poslove, uključujući i radove na prvim borbenim linijama, te da je bilo više ranjenih.

245. Dakle, iskazi svih prethodno nabrojanih svjedoka, potvrđuju da su civili nesrpske nacionalnosti, nezakonito zatočeni u KPD "Butmir", izvođeni na prisilni rad koji je imao karakteristike "okrutnog postupanja", te kao takav bio nedozvoljen.

246. I niz materijalnih dokaza potvrđuje da su zatočena lica izvođena na radove, kojom prilikom su bili izloženi opasnosti po vlastiti život, a uslijed čega je veći broj njih, kako je to opisano i tačkama 1d) i 2d) optužnice, ubijen ili ranjen.

247. Tako iz dokaza Tužilaštva T-55 (Knjga radilišta za 1993. godinu) i T-56 (Spisak radilišta za 1994. godinu), na kojima se nalaze imena lica koja su saslušana kao svjedoci na glavnom pretresu, potvrđuju da su vođeni na radove, dok se na temelju dokaza T-57 može zaključiti da je u KPD "Butmir" vođena precizna evidencija broja lica koja su izvođena na radove, te lokaliteta na koje su izvođeni (Ekonomija, Grbavica, Zlatište, Vojkovići, kasarna Slaviša Vajner Čiča), a u okviru koje evidencije su zabilježeni i podaci o ranjavanjima i smrtnim stradanjima pojedinih zatočenika nesrpske nacionalnosti. Nadalje, iz dokaza T-58 knjige, proizilazi da su zatvorena lica nesrpske nacionalnosti na radovima na različitim lokacijama bila angažovana svakodnevno.

248. Vijeće zaključuje da su prilikom obavljanja prinudnih radova smrtno stradali Vahid Gačanović, Zulfo Vatrić, Mehmed Isić, Ramiz Smajić, Hasib Šahović, Hasan Šabović, Ismet Hidić, Safet Bešić, Denis Ahmić, Suad Hasančević, Senad Hasančević, Izudin Hodžić, Samir Hidić, Mustafa Hurtić, Osmo Škiljan, Salih Hurtić, Rasim Čamdžić, Ševal Čamavdžić, Alen Kure, Šemsudin Smajić, Senji Lajoš, Fadil Osmanović, Kasim Hurtić i Munever Hidić na osnovu iskaza svjedoka: Junuza Harbaša, Muniba Isića, Avde Pizovića, Mušana Šunja, Sune Dupovca, Senaida Stupara, Almina Dželilovića, Hasiba Dželilovića, Hasana Šunja, Edina Hidića, Izudina Husakovića, Muhameda Hurtića, Mevlida Hadžića, Halida Arukovića, te materijalnih dokaza: T-93 (spisak nezakonito zatočenih), T120 (presjek AID-a), T131 (rješenje Osnovnog suda II u Sarajevu od 13.09.1994. godine), T-94, T-98, T-100, T-188 (spiskovi zatvorenih/zarobljenih), T-97 (spisak Saveza logoraša), T-132 (rješenje Kantonalnog suda u Sarajevu od 16.08.2000. godine), T-234 (dopis Federalne komisije za nestale osobe), T-93 (spisak nezakonito zatvorenih), T-138 (izvod iz matične knjige umrlih općine Hadžići), T-55 (knjiga radilišta), T-119 (sveska radilišta), T-

¹⁰³ U KDP „Butmir“ proveo od 30.04. do 06.10.1994. godine

¹⁰⁴ U KDP „Butmir“ bio zatočen od decembra 1992. godine do 01.04.1994.. godine

184 (spisak zatvorenih), T-223 (izvod iz matične knjige umrlih), 239 (sveska radilišta za 1993. godinu), T-224 (izvod iz matične knjige umrlih), T-66 (izvještaj dežurnog Doma za 13./14. 06.1993. godine), T-225 (izvod iz matične knjige umrlih), T-235 (podaci o traženim licima Centralne komisije za razmjenu zarobljenika i civila RS), T-232 (zabilješka komandira 2. čete Kasindolskog bataljona), T-66 (izvještaj dežurnog Doma za 06.01.1994. godine), T-58 (sveska radilišta za 1994. godinu), O2-35 (fotodokumentacija CJB od 10.11.1995. godine).

249. Nadalje, Vijeće zaključuje da su prilikom obavljanja prinudnih radova ranjeni Munib Isić, Nusret Šunjić, Adem Balić, Nedžad Salihović, Dževad Smajić, Muharem Rešidović, Avdo Pizović, Junuz Harbaš, Mehmed Agić, Almin Dželilović, Husein Hurtić, Jasmin Husaković, Vahidin Hasančević, Hasan Hurtić, Sead-Sejo Škiljan, Muhamed Hurtić, Omer Hidić, Rifet Husaković, Osman Hurtić, Fadil Šabanović, Vehid Alić, Refik Hodžić, Sadržmir Husaković, Mujo Škiljan, Haris Jesenković, Senad Hurtić, Mevlid Hadžić, Zenun Morina, Esad Klačar, Šaćir Čagalj, Nihad Mehmedović, Nedim Alić, Safić Čosić, Rasim Huskić, Ferid Hasančević, Asim Husaković i Rasim Selimović na osnovu iskaza svjedoka: Mevlid Hadžić, Muhamed Hurtić, Elfid Husaković, Izudin Husaković, Munib Isić, Junuz Harbaš, Senaid Stupar, Almin Đelilović, Avdo Pizović, Mehmed Agić i Halid Aruković, te materijalnih dokaza: T-119 (sveska radilišta), T-66 (Izvještaj dežurnog Doma na dan 16.05.1993.godine), T-236 (evidencija KPD Butmir), T-57 (brojeno stanje iz 12.mjeseca 1993.godine), T-93 (spisak zatočenih), T-120 (presjek AID-a), T-239 (sveska radilišta iz 1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 04.11.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 06.01.1994.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 06.02.1994.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 20.08.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 04/05.07.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 30.05.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 18.05.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 09.04.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 17.04.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 04.11.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 21.04.1993.godine), T-36 (otpusno pismo Gradske bolnice od 21.03.1993.godine), T-57 (brojno stanje za 04.11.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 22.05.1993.godine), T-66 (izvještaj dežurnog Doma na dan 25/26.07.1993.godine).

250. Iz navedenih dokaza, ovo vijeće je zaključilo da su tokom cjelokupnog inkriminisanog perioda, zatočeni civili nesrpske nacionalnosti izvođeni na radove, kao i da su ti radovi imali karakter okrutnog postupanja, jer su prilikom istih bili izloženi opasnostima po vlastiti život, radeći na prvim borbenim linijama, a čak i u situacijama kada su se zatočeni javljali da na rad idu dobrovoljno, motiv za navedeno je bila činjenica je to bio jedini način da dobiju nešto bolje obroke nego prilikom zatočenja, pa su se svjesno izlagali riziku da budu ranjeni ili lišeni života. Vijeće konstatuje da optuženima Laloviću i Škiljeviću nije ni stavljeno na teret ubistvo ili ranjavanje navedenih lica, nego su takva stradanja nezakonito zatočenih civila, opisana u cilju dokazivanja da je prisilni rad, koji su obavljali zatvorenici, po svojoj prirodi bili opasan i zabranjen.

251. Međutim, iako ovo vijeće smatra van razumne sumnje dokazanim da su nezakonito zatvoreni civili odvođeni na prisilne radove, koji su bili nedozvoljenog karaktera, da bi se optuženi oglasili krivim za radnje opisane u tačkama 1d) i 2d) optužnice, vijeće bi trebalo utvrditi vezu optuženih sa navedenim radnjama, odnosno Tužilaštvo je bilo u obavezi dokazati da su optuženi znali i bili odgovorni za izvođenje nezakonito zatvorenih civila na takve radove, odnosno dokazati da su takvu praksu mogli spriječiti, ali joj se nisu

usprotivili.

252. Da su optuženi znali za izvođenje na radove nezakonito zatvorenih civila, po ocjeni ovog vijeća je dokazano van svake razumne sumnje. Naime, ako se pođe od njihove funkcije upravnika KPD "Butmir" te činjenice da su u istom boravili (za konkretne inkriminacije relevantno je njihovo prisustvo u KP domu u periodu kada je svaki od njih obnašao funkciju upravnika), a naročito imajući u vidu već pomenute dokaze Tužilaštva T-56 do T-58 (evidencije ovog KP doma u kojima je evidentirano izvođenje zatvorenih civila na radove, te dokaze Tužilaštva T-206 do T-210 iz kojih proizilazi da su zahtjevi za obezbjeđenje lica za obavljanje radova, te saglasnosti za ista) bili dostavljani upravi KPD "Butmir", nesumnjivo je da su oni znali za izvođenje na radove nezakonito zatvorenih civila. Osim toga, iz iskaza samih svjedoka saslušanih na glavnom pretresu, proizilazi da su optuženi u pojedinim prilikama, bili prisutni kada su oni od strane stražara predavani vojnicima koji su ih vodili na obavljanje radova. Tako iz iskaza svjedoka Mušana Šunja, proizilazi da je optužene Lalovića i Škiljevića viđao prilikom odlaska na rad, te da je jedne prilike čak čuo optuženog Škiljevića kako kaže licu koje ih vodi "da ima 10-15 zarobljenika za obavljanje radova". Da su Lalović i Škiljević bili prisutni kada su u jutarnjim satima vođeni na radove, u svom iskazu istakao je i svjedok Suno Dupovac, dok je svjedok Senaid Stupar rekao da su s njima razgovarala lica koja su ih vodila na radove.

253. Međutim, vijeće nije uvjereno da su optuženi Lalović i Škiljević odobravali odvođenje nezakonito zatočenih civila na rad, te da su isto mogli spriječiti.

254. Naime, iz iskaza svjedoka Avde Pizovića proizilazi da su se zatvorenici požalili Laloviću, koji se svo vrijeme zatočenja korektno ponašao prema njima, da ih lica koja ih vode na radove maltretiraju, te je on tim licima rekao da neće dozvoliti da zatvorenici više idu na posao. Imajući u vidu već prethodno istaknuta utvrđenja ovog vijeća da optuženi Lalović i Škiljević nisu bili nadležni za grupu nezakonito zatočenih civila u paviljonu D-2 KPD "Butmir", vijeće zaključuje da optuženi nije mogao spriječiti odvođenje nezakonito zatvorenih civila na radove, ali da je njegovo protivljenje istom bilo samo retoričko suprotstavljanje činjenici da se zatočenici odvođe na rad. Optuženi nije nikako podržavao sistem niti odobravao takve postupke, kako je to optužnicom Tužilaštva istom stavljeno na teret.

255. Zaključak da uprava KPD "Butmir", pa time ni optuženi Škiljević, nisu bili nadležni nad zatočenim licima nesrpske nacionalnosti, proizilazi i iz dokaza O-2-21 zahtjeva Komande 1. Romanijske pješadijske brigade i odobrenja Komande sarajevsko-romanijskog korpusa za izvođenje zatvorenika na rad, na kojima je optuženi Škiljević svojom rukom napisao da ta lica nisu u njegovoj nadležnosti. Isto je potvrdio i pred ovim vijećem,.

256. Da su vojne vlasti, a ne uprava KPD "Butmir" bili nadležni za davanje saglasnosti za izvođenje zatočenih civila na radove proizilazi iz dokaza T-206 do T-210.

257. Naime, iz dokaza T-206 proizilazi da je u potpisu Zahtjeva za izuzimanje zatvorenika iz zatvora "Kula" radi izvođenja radova na rejonu Krtelji ime komandanta, potpukovnika Milorada Šehovca, dok je saglasnost za navedenu radnju potpisao Komandant SRK-a, general-major Stanislav Galić.

258. Nadalje, kao dokaz T-207, Tužilaštvo je uložilo tri primjerka zahtjeva za izvođenje

prিতvorenika za obavljanje radova i to: (1) zahtjev za angažovanje fizičke radne snage na uređenju fortifikacija, pov.br. 2-173 od 01.02.1003. godine, (2) zahtjev za angažovanje fizičke radne snage na uređenju fortifikacija pov.br. 2-194 od 04.02.1993. godine, radi dovršavanja radova na uređenja fortifikacijskih objekata za borbena dejstva i zaštitu, te produženje navedenog angažovanja jer radovi u planiranom roku nisu okončani i za obezbjeđenje dodatnog broja ljudstva (15-20 zarobljenika) za dovršenje navedenih objekata, koje zahtjeve je potpisao komandant potpukovnik Veljko Stojanović, a saglasnost za navedeno dao načelnik OBO SRK Marko Lugonja. Uz to, zahtjev za ustupanje 15 zatvorenika za rad u dnevnoj smjeni pov.br. 2440/93 od 16.01.1993. godine potpisao je komandant 3. bataljona Kap.lk Petrović R. Aleksandar, a saglasnost za isto dao pukovnik Marko Lugonja.

259. Nadalje, iz dokaza T-209 proizilazi da je za potrebe Kasindolskog bataljona u periodu od 08.02. do 16.02.1993. godine, potraživano 15 zarobljenika koji bi bili angažovani na izgradnji rovova i saobraćajnica u Donjem Kotorcu, koji zahtjev je potpisao komandant p.puk. Veljko Stojanović, a saglasnost za isto dao Bukva Milorad.

260. Dokaz T-210 je gotovo identične sadržine sa prethodnim, a predstavlja Zahtjev načelnika štaba Majora Dušana Savčića za obezbjeđenje 15. zatvorenika za rad u 3. Pb, za šta je saglasnost dao pukovnik Marko Lugonja.

261. Dakle, iz navedenih dokaza, proizilazi da su saglasnost za izvođenje zatvorenika na rad davali pripadnici vojnih vlasti, pukovnik Marko Lugonja i Milorad Bukva. Dovođenjem u vezu navedenih materijalnih dokaza sa iskazima svjedoka koji su potvrdili da su ih na radove vodili pripadnici vojske, a stražari KP doma samo do ulaza gdje su ih predavali vojnicima, te da su u određenim slučajevima, vojnici koji bi došli u KP dom da ih vode na radove, sami i vršili odabir zatočenika koji će ići na radove, vijeće zaključuje da optuženi Lalović i Škiljević, kao upravnici KPD "Butmir", te u tom svojstvu uposlenici Ministarstva pravde i predstavnici civilne vlasti, u situaciji oružanog sukoba, nisu imali mogućnosti da se suprostave takvim zahtjevima, na koje su već bile izdate saglasnosti vojnih vlasti.

262. Vijeće zaključuje da iako su optuženi Lalović i Škiljević, svaki u vrijeme kada je bio upravnik KPD "Butmir", bili svjesni izvođenja nezakonto zatvorenih civila na prisilne radove, ne postoje dokazi da su oni takva odvođenja odobravali, bili saglasni sa istima, niti da su davali svoj doprinos takvom postupanju sa zarobljenicima nesrpske nacionalnosti. Takođe, Tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da su optuženi takve postupke mogli spriječiti, a da to nisu učinili.

263. Iz svih navedenih razloga i na temelju principa *in dubio pro reo*, vijeće je optužene Lalovića i Škiljevića oslobodilo krivice za radnje odvođenja u ropstvo opisane u tački 1d) i 2 d) optužnice.

VIII. ODLUKA O TROŠKOVIMA KRIVIČNOG POSTUPKA

264. S obzirom da je Sud u ovom predmetu donio oslobađajuću presudu, na osnovu člana 189. stav 1. ZKP BiH, odlučeno je da troškovi krivičnog postupka iz člana 185. stav 2. tačke a) do f) ovog zakona, kao i nužni izdaci i nagrada branilaca padaju na teret budžetskih sredstava suda.

IX. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNIM ZAHTJEVIMA

265. U skladu sa odredbom člana 198. stav 3. ZKP BiH, odlučeno je da se oštećeni sa svojim imovinsko pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

ZAPISNIČAR

Nevena Aličehajić

PREDSJEDNIK VIJEĆA

SUDIJA

Senadin Begtašević

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude žalba nije dozvoljena

X. ANEX

A. DOKAZI TUŽILAŠTVA

266. Apelaciono vijeće je nakon razmatranja saglasnog prijedloga stranaka, rukovodeći se odredbom člana 317. stav 2. ZKP BiH, utvrdilo da nije potrebno ponovo izvesti sve, već izvedene dokaze u prvostepenom postupku, i subjektivnog i objektivnog karaktera, pa ih je prihvatilo bez njihovog ponovnog čitanja ili reproduciranja. Skupa sa ostalim provedenim dokazima u ovom apelacionom postupku, svi dokazi su tretirani kao jedinstvena dokazna građa i ravnopravno cijenjeni, kako pojedinačno, tako i u međusobnoj vezi.

267. Na taj način prihvaćeni su subjektivni dokazi Tužilaštva, izvedeni tokom prvostepenog postupka i to iskazi svjedoka:

1. Zaštićeni svjedok A,
2. zaštićeni svjedok B,
3. Ahmo Fako, Suvad Korjenić,
4. Rešad Brdarić, Salko Zolj,
5. Alisa Muratčauš,
6. Aladin Badžić,
7. Junuz Harbaš,
8. Avdo Pizović,
9. Munib Isić,
10. Hasan Šunj,
11. Mušan Šunj,
12. Suno Dupovac,
13. Delka Jamaković,
14. Senaid Stupar,
15. zaštićeni svjedok C,
16. zaštićeni svjedok D,
17. zaštićeni svjedok E,
18. Almin Dželilović,
19. Hajrudin Karić,

20. Šučro Džihanić,
21. Milenko Tepavčević,
22. Edina Ceribašić-Begović,
23. Vojislav Gojković,
24. Hasib Dželilović,
25. Fadil Vlajčić, Mujo Kalkan,
26. Safet Gagula, Fikret Sirčo,
27. Halid Aruković,
28. Džemal Arnautović,
29. Mehmed Agić,
30. Mevlid Hadžić,
31. Muhamed Hurtić,
32. Nusret Kepeš,
33. Šemso Jašarević,
34. Izudin Husaković,
35. Hazim Hadžihasanović,
36. Mirsad Plećan,
37. Edin Hidić,
38. Josip Sogović,
39. Marijan Malešić,
40. zaštićeni svjedok F,
41. Almir Garaplija,
42. Azra Zahiragić,
43. Šaban Zahiragić,
44. Goran Bojić,
45. Nezir Huruz i
46. Miodrag Lalović,

te vještaka dr Hamze Žuje.

268. Nadalje, vijeće je prihvatilo materijalne dokaze Tužilaštva izvedene tokom prvostepenog postupka i to:

T1-Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-33/05 od 03.07.2007 o saslušanju svjedoka A

T2- Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-33/05 od 12.04.2007 o saslušanju svjedoka B

T3- Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-33/05 od 19.02.2007 o saslušanju svjedoka Ahmo Fako

T4- Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-33/05 od 05.06.2007 o saslušanju svjedoka Suvada Korjenića

T5- Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ- 33/05 od 05.01.2006 o saslušanju svjedoka Rešada Brdarića

T6-Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-42/05 i 33/05 od 22.02.2006 o saslušanju svjedoka Salke Zolja

T7-Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-42/05 i 33/05 od 23. 02.2006 o saslušanju svjedoka Alise Muratčauš

T8-Zapisnik Tužilaštva BiH od 10.04.2007 br. KT-RZ-33/05 o saslušanju svjedoka Aladina Badžića

T9-Zapisnik Tužilaštva BiH od 09.03.2006 br. KT-RZ-42/05 i 33/05 o saslušanju svjedoka Junuza Harbaša

T10- Zapisnik Tužilaštva BiH od 10.03.2006. br. KT-RZ: 42/05 I KT-RZ: 33/05 o saslušanju svjedoka Pizović Avde

T-11- Zapisnik Tužilaštva BiH od 09.03.2006. br. KT-RZ: 42/05 I KT-RZ: 33/05 o saslušanju svjedoka Muniba Isića

T-12 – Zapisnik Tužilaštva BiH od 13.04.2006. godine broj: KT-RZ: 42/05 I KT-RZ: 33/05 o saslušanju svjedoka Šunj Hasana

T-13 – Zapisnik Tužilaštva BiH od 23.02.2006. godine broj: KT-RZ: 42/05 I KT-RZ: 33/05 o saslušanju svjedoka Šunj Mušana

T-14- Zapisnik Tužilaštva BiH od 13.06.2007. godine broj: KT-RZ-33/05 o saslušanju svjedoka Dupovac Sune

T-15- Zapisnik Tužilaštva BiH od 30.03.2007. godine broj: KT-RZ-33/05 o saslušanju svjedoka Jamaković Delke

T-16 – Zapisnik Tužilaštva BiH od 12.04.2007. godine broj: KT-RZ-33/05 o saslušanju zaštićenog svjedoka C

T-17 – Zapisnik Tužilaštva BiH od 17.12.2008. godine broj: KT-RZ-33/05 o saslušanju svjedoka Senaida Stupara

T-18 - Zapisnik Tužilaštva BiH od 10.04.2007. godine broj: KT-RZ-33/05 o saslušanju zaštićenog svjedoka D

T-19 - Zapisnik Tužilaštva BiH od 12.04.2007. godine broj: KT-RZ-33/05 o saslušanju zaštićenog svjedoka E

T20- Zapisnik o saslušanju svjedoka Dželilović Almina od 15.12.2008 br. KT-RZ-33/05.

T21-Zapisnik o saslušanju svjedoka Karić Hajrudina od 08.02.2006 br. KT-RZ-42/05 i 33/05.

T22- Zapisnik o saslušanju svjedoka Džihanić Šučre od 20.02.2007 br. KT-RZ-33/05

T23- Zapisnik o saslušanju svjedoka Tepavčević Milenka od 19.04.2007 br. KT-RZ-33/05

T24-Akt br. 5/92 od 20.05.1992

T25-Akt br. 10/92 od 25.05.1992

T26-Zapisnik o saslušanju svjedoka Ceribašić-Begovac Edine od 05.06.2007 br. KT-RZ-33/05

T27-Zapisnik o saslušanju svjedoka Gojković Vojislava od 02.12.2008 br. KT-RZ-33/05

T28-Zapisnik o saslušanju svjedoka Dželilović Hasiba od 23.02.2006 br. KT-RZ-42/05 i 33/05

T29-Zapisnik o saslušanju svjedoka Vlajčić Fadila od 10.12.2008 br. KT-RZ 33/05

T30- Zapisnik o saslušanju svjedoka Kalkan Muje od 05.06.2007. br. KT-RZ-33/05

T31-Zapisnik o saslušanju svjedoka Gagula Safeta od 26.04.2006 br. KT-RZ-33/05.

T32-Zapisnik o saslušanju svjedoka Sirčo Fikreta od 15.02.2006 br. KT-RZ 42/05, 33/05 i 39/05

T33-Zapisnik o saslušanju svjedoka Aruković Halida od 30.03.2007 br. KT-RZ-33/05

T34-Zapisnik o saslušanju svjedoka Arnautović Džemala od 26.12.2006 br. KT-RZ-24/06 i 33/05

T35-Zapisnik o saslušanju svjedoka Agić Mehmeda od 19.02.2007 br. KT-RZ-33/05

T36-Otpusno pismo „Gradska bolnica Sarajevo-Kasindo “ na ime svjedoka Hadžić Mevlida

T37- Zapisnik o saslušanju svjedoka Hadžić Mevlida od 12.06.2007 br. KT-RZ-33/05

T38-Zapisnik o saslušanju svjedoka Hurtić Muhameda od 07.02.2009 br. KT-RZ-33/05

T39 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Kepeš Nusreta od 12.06.2007. godine br. KT-RZ-33/05

- T40 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Jašarević Šemse od 07.03.2007. godine br. KT-RZ-33/05
- T41 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Husaković Izudina od 04.10.2006. godine, br. KT-RZ-33/05
- T42 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Hadžihasanović Hazima od 20.02.2007. godine, br. KT-RZ-33/05
- T43– Zapisnik o saslušanju svjedoka Mirsada Plećana od 15.02.2006 godine, br. KT-RZ-42/05 i 33/05
- T44– Zapisnik o saslušanju svjedoka Hidić Edina od 08.02.2006 godine, br. KT-RZ-42/05 i 33/05
- T45-Zapisnik o saslušanju svjedoka Josipa Sogovića od 19.02.2007 br. KT-RZ-33/05
- T46-Zapisnik o saslušanju svjedoka Marijana Malešića od 07.03.2007 br. KT-RZ-33/05
- T47-Zapisnik o saslušanju svjedoka F od 16.06.2006 br. KT-RZ-42/05 i 33/05
- T48-Zapisnik o saslušanju svjedoka Almira Garaplije od 14.06.2007 br. KT-RZ-33/05
- T49-Zapisnik o saslušanju svjedoka Azre Zahiragić od 13.06.2007 godine br. KT-RZ-33/05.
- T50- Zapisnik o saslušanju svjedoka Šabana Zahiragića od 13.06.2009 godine br.KT-RZ-33/05
- T51- Zapisnik o saslušanju svjedoka Gorana Bojića od 23.01.2009 godine br. KT-RZ-34/06 i KT –RZ – 33/05
- T52-Zapisnik o saslušanju svjedoka Huruz Nezira od 29.12.2005 br. KT-RZ-42/05 i 33/05
- T53- Spisak prebjeglih lica hrvatske nacionalnosti
- T54- Raspored rada radnika straže (različiti datumi-91 dokument)
- T55- Spisak lica (u naslovu Knjiga radilišta za 1993)
- T56- Spisak radilišta za 1994
- T57- Brojno stanje u KPD Butmir od 20.04.; 21.04.; 02.05.; 06.05.; 04.11.; 12.mjesec 1993; 04.01.1994 i 05.01.1994
- T58-Sveska radilišta za 1994
- T59- Spisak radno sposobnih Muslimana
- T60-Spisak zatočenika sa naznakom lokaliteta gdje se obavljaju radovi
- T61-Spisak radilišta

- T62- Spisak radilišta od 10.08.1994. godine
- T63-Raspored pritvorenika na radilištima od 27.09.1994.godine
- T64-Pregled utrošenih dnevnica i radnih sati po radilištima za mjesec januar 1994. i oktobar 1994. godine
- T65-Potvrda od 22.06.1994; od 30.11.1993; od 26.11.1993; od 19.08.1993 i od 31.01.1994
- T66-Izvještaji dežurnog KPD Butmir od 22/23.03.1993 zaključno sa 16,17,18,19.04.1995. godine
- T67-Izvještaji o radu službe policije za maj 1994, april 1994 (2x), septembar 1994, decembar 1994, novembar 1994, februar 1994, mart 1994
- T68-Zapisnik o saslušanju svjedoka Lalović Miodraga od 03.12.2008 br. KT-RZ-33/05
- T69-Zapisnik o primopredaji DNA uzoraka od 14.06.2007
- T70-Obdukcioni zapisnici (-različiti datumi-38 zapisnika)
- T71- Zapisnici o utvrđivanju identiteta i Izvještaji o analizi leševa
- T72-Nalaz i mišljenje o ekshumaciji i pregledu-dr. Hamza Žujo od 12.09.2000 i 04.10.2000. godine
- T73- Nalaz i mišljenje o ekshumaciji i pregledu-dr. Hamza Žujo od 30.06.2000.godine
- T74-Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda od 26.11.1993.godine
- T75-Odluka od 01.05.1992.godine
- T76-Odluka o osnivanju KPZ org. na teritoriji srpske republike BiH od 01.05.1992. godine
- T77-Odluka o osnivanju KPZ org. na teritoriji srpske republike BiH od 12-17.05.1992. godine
- T78- Izvod iz sl.glasnika br.5 od 09.05.1992. sa Zakonom o ministarstvima
- T79-Izvod iz Sl.glasnika br. 10 od 30.06.1992. sa Odlukom o osnivanju KPZ Butmir
- T80-Obavijest Min. pravde RS od 22.01.2007 sa Rješenjem od 16.12.1992. o postavljenju Škiljević Soniboja i rješenjem o postavljenju Faladžić Đorđa
- T81-Potvrda KPD Butmir od 18.08.1992. godine
- T82-Potvrda KPD Butmir od 14.09.1992. godine
- T83-Spisak zaposlenih radnika u KPD Butmir od 30.09.1992. godine
- T84-Spisak radnika Min. pravde od 18.05.1992. godine

T85-Dopis Min.pravde od 31.08.1992. sa Rekapitulacijom uplata i isplata sredstava

T86-Spisak radnika KPD Butmir koji su primili lični dohodak za mjesec oktobar 1992

T87-Dopis KPD Butmir od 17.11.1992. godine

T88-Rješenje Min. pravosuđa i uprave od 16.12.1992. o postavljenju Radoja Lalovića

T89-Rješenje Min.pravde i uprave od 16.12.1992. o rasporedu na radnu obavezu za Radoja Lalovića

T90-Potvrda Generalnog konzulata R Srbije od 24.02.2006. i Rješenje MUP-a R Srbije o prijemu u državljanstvo R Srbije od 27.06.2006. godine

T91-Spisak osoba sa radnim stažom u KPD Butmir

T92-Uvjerenje Min.pravde RS od 03.01.2007. godine

T93- Spisak identifikovanih civila u logoru Kula i kasarni S.V.Čiča

T94-Spisak zarobljenih lica u zatvoru Kula

T95-Spisak zarobljenih lica iz 1992. godine

T96-Spisak Saveza logoraša BiH -logoraša logora Kula od 15.02.2006. godine

T97-Spisak Saveza logoraša BiH-logoraša logora Lukavica-Kula od 10.04.2006. godine

T98-Spisak TO R BiH- zarobljenih lica

T99-Spisak Min. pravde -zatvorenih lica u KPD Butmir od 02.09.1992. godine

T100-Spiskovi zatočenika-soba 1, 3, 4, 5 i 6-Hadžići

T101-2 spiska zatočenika-sobe br. 1-7 u KPD Butmir i soba br. 5 Pale

T102-Dopis Min. pravde od 23.06.1992. godine

T103- Dopis MUP-a od 30.08.1992; Dopis od 08.09.1992; Odluka o razmjeni zarobljenih lica od 02.12.1992. godine

T104-Spisak nestalih osoba u Kasindolskoj ulici od 29.05.2005. godine

T105-Zahtjev za ekshumaciju od 17.5.2008. godine

T106-Zahtjev za ekshumaciju od 17.05.2007. godine

T107-Naredba Kant.suda u Sarajevu za ekshumaciju od 18.05.2007. godine

T108- Naredba za ekshumaciju od 22.05.2007. godine

T109-Zapisnik o ekshumaciji od 23.05.2007. godine

T110-Zapisnik o ekshumaciji od 25.05.2007.godine
T111-Sl.zabilješka od 25.05.2007.godine
T112-Sl.zabilješka od 13.06.2007.godine
T113-Zapisnik o primopredaji predmeta od 15.06.2007. godine
T114-Naredba Kant.tužilaštva Sarajevo od 20.09.2007. godine
T115- Naredba Kant.tužilaštva Sarajevo od 25.09.2007. godine
T116- Naredba Kant.tužilaštva Sarajevo od 27.09.2007. godine
T117-Zapisnik o identifikaciji od 24.09.2007. godine
T118-Sl.zabilješka od 05.10.2007. godine
T119-Sveska radilišta KPD Butmir od septembra do decembra 1992.godine
T120-Presjek dešavanja u logoru Kula
T121-Rješenje Osnovnog suda II u Sarajevo od 23.10.1996. godine
T122-Rješenje Kant. suda Sarajevo od 27.04.1999. godine
T123-Zapisnik o uviđaju od 03.05.1999. godine
T124-Expertno-forenzički nalaz i mišljenje od 24.03.2000. godine
T125-Fotodokumentacija od 03.05.1999. godine
T126-Sl.zabilješka od 24.03.2000. godine
T127-Zapisnik o utvrđivanju identiteta od 26.02.2000. godine
T128-Izvod iz MKU za umrlog Ramić Izeta od 03.03.2006. godine
T129-Prijemni list od 05.05.1992; Dozvola za sahranu od 21.05.1999; Sprovodnica za prenošenje umrlog lica od 24.05.1999; Potvrda o smrti od 21.05.1999. godine
T130- Izvod iz MKU za umrlog Gačanović Vahida od 06.03.2006. godine
T131-Rješenje Osnovnog suda II u Sarajevu od 13.09.1994. godine
T132-Rješenje Kant.suda u Sarajevu od 16.08.2000. godine
T133-Zapisnik o ekshumaciji od 12.09.2000. godine
T134-Izveštaj od 12.09.2000 i Zapisnik o utvrđivanju identiteta od 25.10.2000. godine
T135- Fotodokumentacija od 25.10.2000. godine

T136- Prijemni list od 12.09.2000; Dozvola za sahranu od 04.10.200; Sprovodnica za prenošenje umrlog lica od 07.10.2000. godine

T137- Izvod iz MKU za umrlog Isić Mehmeda od 26.02.2008. godine

T138- Izvod iz MKU za umrlog Smajić Ramiza od 26.02.2008. godine

T139-Dopis Min.pravde od 03.09.1992. godine

T140-Spisak lica muslimanske nacionalnosti

T141-Dopis Min.pravde od 22.09.1992. godine

T142-Zapisnik od 10.06.1992. godine

T143- Rješenje od 09.08.1992. godine

T144-Zapisnik od 09.08.1992. godine

T145-Zapisnik od 17.11.1992. godine

T146-Informacija od 22.10.1990. godine

T147-Zaključak od 06.08.1992. godine

T148-Dopis Predsjedništva RS od 22.10.1992. godine

T149-Dopis Min. pravosuđa i uprave od 22.10.1992. godine

T150- 1 CD-Audio snimak presretnutog razgovora Grković Radivoja i Momčila Mandića i Transkript razgovora

T151- Odluka od 05.06.1990; Odluka i Zakon o osnovama sistema državne bezbjednosti od aprila 1984. godine

T152- Zahtjev za dodjelu novčanih sredstava od 28.08.1992

T153-Naredba Min. pravosuđa i uprave RS od 16.12.1992 i Dopis Komande SRK od 21.12.1992. godine

T154-Naredba Komisije za razmjenu

T155- Zahtjev Min. pravde od 21.11.1992 i Zahtjev Komisije za razmjenu od 29.11.1992. godine

T156-1 DVD (Video snimak CNN-a) i Transkript snimka-na ENG jeziku i prevod na BHS jezik

T157-Izvještaj Min.pravosuđa i uprave od 16.11.1992. godine

T158-Informacija

T159-Izvještaj od 19.11.1992. godine i prevod na BHS jezik

T160- Obavijest od 04.07.1992. godine

T161-Spisak radnika KPD Butmir od 28.01.1993. godine

T162-Podaci o izvršiocima radne obaveze u KPD Butmir od 14.02.1993. godine

T163-Evidencija rada radnika KPD Butmir od 12.07.1993. godine

T164- Evidencija o izvršiocima radne obaveze KPD Butmir od 22.12.1993. godine

T165-Spisak radnika KPD Butmir od 18.01.1994. godine

T166-Spisak radnika KPD Butmir od 26.12.1995. godine

T167-Pravilnik o unutrašnjoj org.KPD Butmir; Dopis KPD Butmir od 10.07.1995; Pravilnik o kućnom redu KPD Kula

T168-Spisak radnika KPD Butmir od 17.03.1995. godine

T169-Potvrda KPD Butmir od 20.07.1994. godine

T170-Finansijski plan sredstava KPD Butmir od 30.01.1994. godine

T171- Dopis KPD Butmir od 22.01.1993. godine

T172-Dopis KPD Butmir od 24.05.1993. godine

T173-Potvrda od 04.01.1994. godine

T174-Dopis KPD Butmir od 13.12.1993. godine

T175-Informacija

T176-Zahtjev Min. pravosuđa i uprave RS od 06.04.1994. godine

T177-Izveštaj Elektrodistribucije od 17.05.1994. godine

T178-Spisak zarobljenih lica zatvora Kula

T179-Spisak ratnih zarobljenika

T180-Spisak ratnih zarobljenika u KPD Butmir

T181-Spisak zatočenika po sobama

T182-Spisak zatvorenika muslimanske nacionalnosti na dan 27.08.1993. godine

T183-Spisak zaključno sa rednim br. 81

T184-2 spiska zatvorenika iz 1993. godine

T185- Sveska 1993/94 sa imenima osoba; 2 spiska osoba

- T186-Spisak ratnih zarobljenika u KPD Kula -92 osobe
- T187- Spisak osoba-soba br. 4 i 5
- T188-Spisak lica u sobi br. 3-Hadžići; sobi br. 5-Pale; sobi br. 6-Hadžići i soba br. 9
- T189-Spisak zatvora Kula od 06.02.1993. godine
- T190-Spisak lica hrvatske nacionalnosti
- T191-Spisak osoba-sobe 1,2,3,4 i 7
- T192-Spisak ratnih zarobljenika iz Rudog
- T193-Spisak Muslimana u KPD Butmir od 18.04.1994 i Spisak Muslimana u KPD Kula od 18.04.1994. godine
- T194-Spisak radno sposobnih Muslimana-stari od 11.07.1994 i Spisak radno sposobnih Muslimana-novi od 11.07.1994. godine
- T195-Spisak ratnih zarobljenika muslimanske nacionalnosti u KPD Butmir od 1-50; Spisak osoba od 1-70 i dopisano još 3; Spisak Centralne komisije za razmjenu od 13.07.1994; Spisak Centralne komisije za razmjenu od 17.07.1994; Spisak vojnih obveznika muslimanske (nacionalnosti)-olovkom dopisano -1995. godine
- T196-Dopis Komande Istočnobosanskog korpusa od 15.12.1992. godine
- T197-Potvrda KPD Butmir od 16.11.1993. godine
- T198-Dopis VP 7512 od 27.01.1994. godine
- T199-Zapisnik o primopredaji zarobljenih lica muslimanske nacionalnosti od 19.05.1994. godine
- T200- Zapisnik o primopredaji zarobljenih lica muslimanske nacionalnosti od 05.10.1994. godine
- T201-Dopis I Sarajevske mehanizovane brigade od 27.11.1994. godine
- T202-Dopis I Sarajevske mehanizovane brigade od 19.05.1995. godine
- T203- Dopis Centralne komisije za razmjenu od 23.03.1994;Dopis Centralne komisije za razmjenu od 19.05.1994; Dopis Centralne komisije za razmjenu od 04.07.1994; Dopis Centralne komisije za razmjenu od 07.07.1994; Dopis Centralne komisije za razmjenu od 16.07.1994; Dopis Centralne komisije za razmjenu od 16.07.1994; Dopis Centralne komisije za razmjenu od 13.08.1994; Dopis Centralne komisije za razmjenu od 16.08.1994; Dopis Centralne komisije za razmjenu od 17.08.1994; Dopis Centralne komisije za razmjenu od 20.09.1994; Dopis Centralne komisije za razmjenu od 24.10.1994
- T204-Dopis Državne Komisije za razmjenu od 20.11.1995. godine
- T205-Dopis Državne komisije za razmjenu od 28.10.1995. godine

T206-Zahtjev za izuzimanje zatvorenika iz zatvora Kula od 14.01.1993. godine

T207-Zahtjev Komande I bataljona od 16.01.1993; Zahtjev VP 7512 od 01.02.1993
Zahtjev VP 7512 od 04.02.1993. godine

T208-Zahtjev Komande I bataljona od 24.01.1993. godine

T209- Zahtjev Komande I bataljona od 02.02.1993 i Zahtjev VP od 08.02.1993. godine

T210-Zahtjev za rad i ispomoć zatvorenika

T211-Zahtjev VP 7063 od 24.05.1993; Zahtjev VP 7050 od 05.09.1993; Zahtjev VP 7050
od 03.03.1994. godine

T212-Akt MCK od 07.03.1994. godine

T213-Rješenje Kant.suda u Sarajevu od 14.06.2000. godine

T214-Zapisnik o ekshumaciji od 27.06.2000. godine

T215-Sl.zabilješka od 07.07.2000. godine

T216-Zapisnik o utvrđivanju identiteta od 05.07.2000. godine

T217-Fotodokumentacija od 27.06.2000 i Crtež lica mjesta od 26.06.2000. godine

T218-Prijemni list od 27.06.2000; Dozvola za sahranu od 05.07.2000; Rješenje Osnovnog
suda u Konjicu od 31.07.1995. godine

T219-Zapisnik o ekshumaciji Višeg suda u Sarajevu od 24.05.1996. godine

T220-Fotodokumentacija od 24.12.1996. godine

T221-Izvod iz MKU za Hurtić Kasima od 20.06.2007. godine

T222-Izvod iz MKU za Hidić Ismeta od 14.04.2008. godine

T223- Izvod iz MKU za Bešić Safeta od 14.04.2008. godine

T224- Izvod iz MKU za Ahmić Denisa od 14.04.2008. godine

T225- Izvod iz MKU za Hasančević Suvada od 14.04.2008. godine

T226- Izvod iz MKU za Hasančević Senada od 14.04.2008. godine

T227- Izvod iz MKU za Hidić Samira od 14.04.2008. godine

T228- Izvod iz MKU za Hurtić Mustafu od 14.04.2008. godini

T229- Izvod iz MKU za Škiljan Osmu od 29.02.2008. godine

T230- Izvod iz MKU za Čandžić Rasima od 17.04.2008. godine

T231-Potvrda o smrti od 30.04.1993. godine

T232-Zabilješka o pogibiji Kure Alena od 29.09.1994. godine

T233-Izjava organa bezbjednosti II pješadijskog bataljona

T234- Akt Federalne komisije za nestale osobe od 25.06.2007. godine

T235-Akt Komisije za razmjenu

T236-Evidencija rashoda od 25.02.1994. godine

T237-Evidencija rashoda od 25.02.1994. godine

T238-Izvještaj o bjekstvu dvojice zatvorenika od 21.05.1993. godine

T239- Sveska radilišta za januar-april 1993. godine

T240-Plan rada za mjesec avgust 1994 od 29.07.1994 i Plan rada za mjesec oktobar 1994 od 30.09.1994. godine

T241-Akt MCK od 15.10.1994. godine

T242-Prijava Sorak Ilije od 23.08.1993. godine

T243-Naredba Suda BiH za pretresanje X-KRN-05/59 od 04.11.2008. godine

T243A-Zapisnik SIPA-e br. 17-04/2-4-04-2-31/08 od 18.11.2008. godine

T243B-Službeni izvještaj SIPA-e br. 17-04/2-4-04-2-454-23/05 od 18.11.2008. godine

T243C-Potvrda SIPA-e o privremenom oduzimanju predmeta br. 17-04/2-4-04-2-33/08 od 18.11.2008. godine

T243D-Zapisnik Tužilaštva BiH o otvaranju i pregledu privremeno oduzetih predmeta od 04.12.2008. godine

T244-Akt KPZ Istočno Sarajevo o dostavljanju dokumentacije sa priložima br. 08/1.01/017-870/07 od 16.07.2007. godine

T245-Radna knjižica Vasiljević Vlade br. 928430, registarski broj 776/75 od septembra 1975

T246- Radna knjižica Škiljević Soniboja registarski broj 3530

T247-Akt srpske stanice milicije Ilidža od 20.05.1992 -spisak radnika milicije Kula

T247A-Akt SJB Ilidža, stanice milicije Kula –spisak rezervnog sastava milicije od 20.05.1992

T247B-spisak SJB Novi Grad, stanica milicije Kula-rezervni milicionari od 09.07.1992. godine

T247C-Spisak SJB Novi Grad, stanica milicije Kula-aktivni radnici milicije od 03.09.1992. godine

T247D-Spisak aktivnih radnika milicije, SJB Ilidža, stanica milicije Kula od 22.09.1992. godine

T248-Potvrda KPZ Butmir br. S1 od 16.11.1992. godine

T249-Akt KPD Butmir br. 03-424/98 od 14.12.(ne vidi se godina)

T250-Rješenje Ministarstva odbrane, Odsjek Ilidža, Odjeljenje na Kuli br. 06-80-279/94 od 18.05.1995. godine

269. U postupku pred vijećem Apelacionog odjeljenja Tužilaštvo nije imalo novih dokaznih prijedloga.

B. DOKAZI ODBRANE

1. Dokazi odbrane prvooptuženog

270. U postupku pred vijećem Apelacionog odjeljenja, prihvaćeni su i iskazi svjedoka saslušani u prvostepenom postupku po prijedlogu odbrane optuženog, i to:

1. Svjedok G,
2. Milenko Todorović,
3. Branko Mandić,
4. Radomir Divljanović,
5. Fadil Kreho,
6. Vladimir Kenjić,
7. Dobroslav Planojević,
8. Ida Kovačević,
9. Ranko Tešanović,
10. Ilija Vučković,
11. Malko Koroman,
12. Ahmo Elezović,
13. Nazif Sarajkić,
14. Latif Adžajlić,
15. Vlado Vasiljević,

16. Fehin Mehmedika,
17. Neđo Kapuran,
18. Momir Pandurević,
19. Ljupko Tešanović,
20. Božidar Radović,
21. Vule Govedarica,
22. Slobodan Trifković,
23. Voja Janjetović,
24. Milimir Gutić,
25. Slobodan Avlijaš,
26. Boro Trapara,
27. optuženi Radoje Lalović i
28. Emin Prndelj.

271. Vijeće je prihvatilo i materijalne dokaze odbrane, izvedene tokom prvostepenog postupka i to:

O1-1- Potvrda izdata Centru službi bezbjednosti Sarajevo, Banja Luka, Doboj, Trebinje i Bijeljina od 06.08.1992. godine

O-1-2 Kopija Uvjerenje Mupa RS CJB Sarajevo, SJB Srpsko Sarajevo od 27.09.2002. godine na ime Govedarica Vule,

O-1-3 Kopiju Rješenje o rasporedu na radnu obavezu sa potpisom Soniboja Škiljevića od 17.07.1993.godine, na ime Govedarica Vuleta

O-1-4 Kopija rješenje Ministarstva odbrane od 28.09.1994. godine na ime Janjetović Voje.

O1-5-Rješenje o rasporedu na radnu obavezu za Gutić Milimira (original se daje na uvid, kopija u sudski spis)

O-1-6- Uredba i Rješenje o rasporedu na radnu obavezu-Sl.glasnik srpskog naroda u BiH

O1-6-2 lista Sl.glasnika srpskog naroda u BiH br. 8/92 (Uredba o organizovanju narodne odbrane i obrazac rješenja o rasporedu na radnu obavezu).

O1-7-Sl.glasnik srpskog naroda u BiH br. 7/92 (posljednja strana Glasnika-sadržaj)

O1-8 Podaci za Ramić Izeta od Kliničkog centra Istočno Sarajevo

- O1-9 Potvrdu da Radoje Lalović nije član SDS koja je izdata od strane stranke SDS dana 07.12.2009 godine
- O1-10 Odluka o osnivanju kazneno popravnih organizacija od 01.05.1992. godine
- O1-11 Odluka o osnivanju kazneno popravnih oraganiracija od 12.05.1992. godine
- O1-12 Odluka o osnivanju KPZ Butmir Ilidža od 30.06.1992
- O1-13 Odgovor na pitanje na status KPD Foča od ministra pravde RS od 25.07.1992. godine
- O1-14 Odluku o osnivanju KPD Bijeljina od 13.07.1992 godine
- O1-15 Fotokopija Službenog glasnika RS str 335 glasnik od 13.06.1992. godine
- O1-16 Dopis Komisije za razmjenu Ilidža od 02.07.1992. godine
- O1-17 Kopija izvoda iz službenog glasnika RS od 13.06.1992 godine. Naredba o primjeni ratnog prava
- O1-18 Dopis komanda Sarajevsko romaniskog korpusa, Odjeljenje za bezbjednosno obavjestajne poslove od 21.09.1993. godine pecat haskog tribunala
- O1-19 Fotokopiju sprovednog lista vojni pritvor Lukavica datum 14.01.1994. godine
- O1-20 Kopiju popratnog akta komande trece sarajevske OBP od 10.12.1994. godine
- O1-21 Kopiju akta prve Ilidžanske brigade od 06.03.1993. godine
- O1-22 Kopiju dopisa za nabavku ulja za loženje vladi RS od 13.11.1992. godine
- O1-23 Zahtjev za prinudno ispražnjenje stanova i ostalih prostorija od 02.10.1992. godine
- O1-24 Zahtjev za dodjelu novčanih sredstava RS vlada RS od 28.08.1992. godine i zahtjev od 01.09.1992. godine
- O1-25 Zahtjev Komande SLPB pov od 14.01.1993. godine zatim Zahtjev za obezbeđenje radne snage od 02.02.1994. godine, zatim zahtjev vojne pošte od 08.02 Kula ,zatim Zahtjev za angažovanje radne snage 1 Sarajevske brigade od 1994 godine i zahtjev komande 3 bataljona od 16.01.1993. godine
- O1-26 Akt komande drugog pjesadiskog bataoljona te kopiju dopisa Lalović Miodraga od 06.09.1994. godine
- O1-27 Spisak komisije za razmjenu ratnih zarobljenika od 25.06.1992. godine te saglasnost za premjestaj ratnih zarobljenika RS Vlada 25.05.1994. godine i razmjena zatvorenika Vlada RS od 20.09.1994. godine
- O1-28 Naredbu ministarstva pravosuđa vlade RS od 16.12.1992. godine

O1-29 Potvrda MUP-a-PS Kula-SJB Ilidža od 04.06.1992(ujedno uloženi i kao dokaz odbrane drugooptuženog-O2-4):

O1-29- Potvrda SJB Ilidža, stanice milicije Kula br. 21/92 od 04.06.1992 O1-30-Pregled prisutnih na radu za mjesec juni 1992

O1-30A-Pregled prisutnih na radu za mjesec juli 1992

O1-30B-Pregled prisutnih na radu za mjesec avgust 1992

O1-31-Rješenje Min. pravde br. 01-145/92 od 28.07.1992

O1-32- Dopis Min. pravde br. 01-140/92 od 24.07.1992

O1-33-Akt Min pravde od 23.07.1992

O1-34-Dopis Komande II Sarajevske brigade br. 146 od 16.10.1992

O1-35-Dopis KPZ Istočno Sarajevo br. 08/1.01/240-205/10 od 04.03.2010

O1-36- Dopis KPZ Istočno Sarajevo br. 08/1.01/240-210/10 od 05.03.2010

(a) Dokazi odbrane drugooptuženog

O2-1-Potvrda Doma za djecu i omladinu ometenu u razvoju Veternik od 05.01.2009. godine

O2-2- potvrda SDS I.Sarajevo od 07.12.2009. godine

O2-3-Dopis MUP-a RS od 07.09.2009. i spisak aktivnih milicionera PS Kula-SJB Ilidža, spisak radnika PS Kula od 20.05.1992, spisak rezervnog sastava PS Kula -SJB N.Grad od 03.06.1992, I spisak, II spisak za mjesec maj

O2-4- Potvrda MUP-a-PS Kula-SJB Ilidža od 04.06.1992. godine

O2-5-Dopis SJB N.Grad-PS Kula od 10.07.1992 i Dopis SJB N.Grad-PS Kula od 31.07.1992. godine

O2-6-Čitulja iz Dnevnog avaza od 18.10.2009-čitulje za lica ubijena-37 šehida iz Kasindolske ulice od 25.05.1992. godine

O2-7-Dopis SJB N.Grad br. 10/92 od 25.05.1992. godine

O2-8-Dopis SJB N.Grad br. 5/92 od 20.05.1992. godine

O2-10-Dopis br. 242/93-48 od 12.02.1993. godine

O2-11- Dokument MUP-a-CSB Sarajevo-Sektor SDB br. 538 od 08.05.1991. godine

O2-12-Dopis br. 01-03-927/93 od 20.09.1993. godine

O2-13 Katastarski plan KPD Butmir od 31.01.1996. godine

O2-14-Tlocrt paviljona br. 2-3 lista

O2-15-Sl.Glasnik od 30.06.1992. -Odluka o formiranju KPD Butmir (uložen ujedno I kao dokaz Tužilaštva T-79)

O2-16-Sl.Glasnik srpskog naroda u R BiH br. 9-Uputstvo o postupanju sa r.zarobljenicima (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O-1-15)

O2-17- Akt Komande Sarajevsko-romanijskog korpusa br. 10/74-498 od 22.10.1992. godine

O2-18- Ovlaštenje MUP-Srpska stanica milicije Hadžići br. 01-2/92 od 29.07.1992. godine

O2-19- Akt Min. pravde srpske Republike BiH od 30.07.1992. godine

O2-20-Akt MUP srpske Republike BiH br. 10-277/92 od 30.08.1992. godine; Akt Min. pravde srpske Republike BiH br. 72/92 od 21.11.1992. godine ; Akt VRS-Komisija za razmjenu

O2-21-Akt Komande Sarajevskog korpusa od 31.12.1992; Akt Komande I Romanijske pješadijske brigade bez datuma

O2-22-Akt Komande Sarajevsko-romanijskog korpusa-Odjeljenje za obavještajne poslove od 21.09.1993. godine

O2-23- Akt Komande I Romanijske pješadijske brigade od 21.05.1993. godine

O2-24-Akt Komande I Ilidžanske pješadijske brigade br. 01/2-351/94 od 15.06.1994. godine

O2-25- Akt I Ilidžanske pješadijske brigade br. 01-95/94 od 06.03.1994. godine (uložen ujedno I kao dokaz odbrane prvooptuženog O-1-21)

O2-26-Raspored radnog vremena u KPD Butmir od 30.04.1993. godine

O2-27-Akt KPZ Butmir br. 01-61/93 od 28.04.1993. godine

O2-28-Akt Ministarstva pravosuđa i uprave-KPZ Butmir br. 01-141/93 od 13.07.1993. godine

O2-29-Akt KPZ Butmir br. 01-234-47/92 od 16.12.1992. godine

O2-30-Dopis Ministarstva pravde-KPD Butmir br. 01-207/92 od 01.09.1992. godine

O2-31-Akt KPD Butmir br. 01-09/93 od 22.01.1993. godine

O2-32-Akt od 07.04.1993. godine

O2-33-Akt KPD Butmir br.01-10/93 od 22.01.1993. godine

O2-34-Akt II pješadijskog bataljona br. 09-4/94

O2-35-Fotodokumentacija CJB Sarajevo br. Ku 25A/95 od 31.05.1995. godine

O2-36A-Rješenje o rasporedu na radnu obavezu Ljuboja Neđe

O2-36B-Otpusno pismo bolnice Kasindo br. 431/93 za Ljuboja Neđu

O2-36C-Potvrda KPD Butmir br. 01-149/94 od 30.04.1994. godine za Ljuboja Neđu

O2-37-Otpusno pismo bolnice Kasindo br. 456/93 za Hadžić Mevludina

O2-38A-Potvrda br. 01-170/94 od 16.05.1994. godine

O2-38B-Potvrda br. 01-195/94 od 06.06.1994. godine

O2-39-Akt Centralne komisije za razmjenu ratnih zatvorenika i civila br. 01-351/94 od 17.08.1994. godine

O2-40-Akt Centralne komisije za razmjenu ratnih zatvorenika i civila od 13.04.1994. godine sa spiskom lica

O2-41-Izvještaj sa razmjene 08.01.1993 od 10.01.1993. godine

O2-42-Zaključci Komisije za razmjenu opštine Hadžići (u dnu stranice, nema zaglavlja)- spisak lica zaključno sa br. 45

O2-43-Fax poruka Komisije za razmjenu r.zarobljenika i zarobljenih lica od 29.06.1992. godine

O2-44A-Akt bolnice Kasindo br. 04-175/09 od 16.11.1992. godine (ujedno uloženi i kao dokaz odbrane prvooptuženog broj-O1-8

O2-44B-Akt bolnice Kasindo br. 05-28/10 od 24.02.2010. godine

O2-44C- Akt bolnice Kasindo br 04-140/09 od 24.09.2009. godine

O2-44D- Akt bolnice Kasindo br.02-237/09 od 11.05.2009. godine

O2-45A-Presuda Suda BiH br. X-KR-05/58 od 18.07.2007. godine

O2-45B-Presuda Suda BiH br. X-KRŽ-05/58 od 01.09.2009. godine

O2-46-Knjiga radilišta za 1993. godinu (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T239)

O2-47-Spisak radilišta za 1994. godinu (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T56)

O2-48-Sveska radilišta za 1994. godinu (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T58)

O2-49-Spisak zatočenika sa naznakom lokaliteta radova (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T60)

O2-50- Obavijest Min. pravde RS od 22.01.2007. godine sa Rješenjem od 16.12.1992. godine o postavljenju Škiljević Soniboja i rješenjem o postavljenju Faladžić Đorđa (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T60)

O2-51- Spisak nestalih osoba u Kasindolskoj ulici od 29.05.2005. godine (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T104)

O2-52- Zabilješka o pogibiji Kure Alena od 29.09.1994. godine (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T232)

O2-53 Odluka o osnivanju KPZ org. na teritoriji srpske republike BiH od 01.05.1992. godine (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T76 I dokaz odbrane prvooptuženog O1-10)

O2-54 Odluka o osnivanju KPZ org. na teritoriji srpske republike BiH od 12-17.05.1992. (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T77 I dokaz odbrane prvooptuženog O1-11)

O2-55 Odluka o osnivanju KPZ Butmir Ilidža od 30.06.1992. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-12)

O2-56 Kopija izvoda iz službenog glasnika RS od 13.06.1992. godine. Naredba o primjeni ratnog prava (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-17)

O2-57 Dopis komanda Sarajevsko romanijskog korpusa, Odjeljenje za bezbjednosno obavjestajne poslove od 21.09.1993. godine pečat haškog tribunala (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-18)

O2-58 Fotokopija sprovednog lista vojni pritvor Lukavica datum 14.01.1994. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-19)

O2-59A Kopija popratnog akta komande treće sarajevske OBP od 10.12.1994. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-20)

O2-59B Zahtjev Komande SLPB pov od 14.01.1993. godine zatim Zahtjev za obezbjeđenje radne snage od 02.02.1994. godine, zatim zahtjev vojne pošte od 08.02 Kula, zatim Zahtjev za angažovanje radne snage 1 Sarajevske brigade od 1994 godine i zahtjev komande 3 bataljona od 16.01.1993. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-25)

O2-60 Akt komande drugog pjesadiskog bataljona te kopiju dopisa Lalović Miodraga od 06.09.1994. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-26)

O2-61 Spisak komisije za razmjenu ratnih zarobljenika od 25.06.1992. godine te saglasnost za premjestaj ratnih zarobljenika RS Vlada 25.05.1994. godine i razmjena zatvorenika Vlada RS od 20.09.1994. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-27)

O2-62 (O1-28) Naredba ministarstva pravosuđa vlade RS od 16.12.1992. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-28)

O2-63-CD-T002523-1-B od 24 minute do 40 i od 18 do 50 minute

2. Dokazi odbrane drugooptuženog

272. Apelaciono vijeće je prihvatilo i dokaze odbrane drugooptuženog izvedene tokom prvostepenog postupka, te su u tom smislu, prihvaćeni iskazi svjedoka:

1. Ranko Tešanović,

1. Ilija Vučković,

2. Malko Koroman,

3. Ahmo Elezović,

4. Nazif Sarajkić,

5. Latif Adžajlić,

6. Vlado Vasiljević,

7. Fehin Mehmedika,

8. Neđo Kapuran,

9. Momir Pandurević,

10. Ljupko Tešanović,

11. Božidar Radović,

12. Vule Govedarica,

13. Milimir Gutić,

14. Slobodan Avlijaš,

15. Boro Trapara,

16. Željko Mrdić,

17. Nedeljko Ljuboja,

18. Mladen Prstojević,

19. Neđo Pandurević,

20. Mile Sladoje,

21. Neven Lale,

22. Vid Marčetić,

23. Đorđe Faladžić,

24. Miroslav Stjepanović,

25. Slobodan Škrba,
26. Halid Husaković,
27. Bruno Mrnjavac,
28. Dragan Prizmić,
29. Nisad Sarajkić,
30. Neđo Drašković,
31. Željko Mitrović,
32. Goran Nešković,
33. Slavko Ždrale,
34. Milan Trbojević,
35. optuženi Soniboj Škiljević i
36. Dragomir Bulajić.

273. Također, prihvaćeni su materijalni dokazi odbrane drugooptuženog uvedeni u spis tokom prvostepenog postupka i to:

O2-1-Potvrda Doma za djecu i omladinu ometenu u razvoju Veternik od 05.01.2009. godine

O2-2- potvrda SDS I.Sarajevo od 07.12.2009. godine

O2-3-Dopis MUP-a RS od 07.09.2009. godine i spisak aktivnih milicionera PS Kula-SJB Ilidža, spisak radnika PS Kula od 20.05.1992. godine, spisak rezervnog sastava PS Kula - SJB N.Grad od 03.06.1992. godine, I spisak, II spisak za mjesec maj

O2-4- Potvrda MUP-a-PS Kula-SJB Ilidža od 04.06.1992. godine

O2-5-Dopis SJB N.Grad-PS Kula od 10.07.1992. i Dopis SJB N.Grad-PS Kula od 31.07.1992. godine

O2-6-Čitulja iz Dnevnog avaza od 18.10.2009. godine -čitulje za lica ubijena-37 šehida iz Kasindolske ulice od 25.05.1992. godine

O2-7-Dopis SJB N.Grad br. 10/92 od 25.05.1992. godine

O2-8-Dopis SJB N.Grad br. 5/92 od 20.05.1992. godine

O2-10-Dopis br. 242/93-48 od 12.02.1993. godine

- O2-11- Dokument MUP-a-CSB Sarajevo-Sektor SDB br. 538 od 08.05.1991. godine
- O2-12-Dopis br. 01-03-927/93 od 20.09.1993. godine
- O2-13 Katastarski plan KPD Butmir od 31.01.1996. godine
- O2-14-Tlocrt paviljona br. 2-3 lista
- O2-15-Sl.Glasnik od 30.06.1992-Odluka o formiranju KPD Butmir (uložen ujedno I kao dokaz Tužilaštva T-79)
- O2-16-Sl.Glasnik srpskog naroda u R BiH br. 9-Uputstvo o postupanju sa r.zarobljenicima (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O-1-15)
- O2-17- Akt Komande Sarajevsko-romanijskog korpusa br. 10/74-498 od 22.10.1992. godine
- O2-18- Ovlaštenje MUP-Srpska stanica milicije Hadžići br. 01-2/92 od 29.07.1992. godine..
- O2-19- Akt Min. pravde srpske Republike BiH od 30.07.1992.g.
- O2-20-Akt MUP srpske Republike BiH br. 10-277/92 od 30.08.1992. godine; Akt Min. pravde srpske Republike BiH br. 72/92 od 21.11.1992. godine. ; Akt VRS-Komisija za razmjenu
- O2-21-Akt Komande Sarajevskog korpusa od 31.12.1992; Akt Komande I Romanijske pješadijske brigade bez datuma
- O2-22-Akt Komande Sarajevsko-romanijskog korpusa-Odjeljenje za obavještajne poslove od 21.09.1993. godine.
- O2-23- Akt Komande I Romanijske pješadijske brigade od 21.05.1993. godine
- O2-24-Akt Komande I Ilidžanske pješadijske brigade br. 01/2-351/94 od 15.06.1994. godine
- O2-25- Akt I Ilidžanske pješadijske brigade br. 01-95/94 od 06.03.1994. godine (uložen ujedno I kao dokaz odbrane prvooptuženog O-1-21)
- O2-26-Raspored radnog vremena u KPD Butmir od 30.04.1993. godine
- O2-27-Akt KPZ Butmir br. 01-61/93od 28.04.1993. godine
- O2-28-Akt Ministarstva pravosuđa i uprave-KPZ Butmir br. 01-141/93 od 13.07.1993. godine
- O2-29-Akt KPZ Butmir br. 01-234-47/92 od 16.12.1992. godine
- O2-30-Dopis Ministarstva pravde-KPD Butmir br. 01-207/92 od 01.09.1992. godine
- O2-31-Akt KPD Butmir br. 01-09/93 od 22.01.1993. godine

O2-32-Akt od 07.04.1993. godine

O2-33-Akt KPD Butmir br.01-10/93 od 22.01.1993. godine

O2-34-Akt II pješadijskog bataljona br. 09-4/94

O2-35-Fotodokumentacija CJB Sarajevo br. Ku 25A/95 od 31.05.1995. godine

O2-36A-Rješenje o rasporedu na radnu obavezu Ljuboja Neđe

O2-36B-Otpusno pismo bolnice Kasindo br. 431/93 za Ljuboja Neđu

O2-36C-Potvrda KPD Butmir br. 01-149/94 od 30.04.1994. godine za Ljuboja Neđu

O2-37-Otpusno pismo bolnice Kasindo br. 456/93 za Hadžić Mevludina

O2-38A-Potvrda br. 01-170/94 od 16.05.1994. godine

O2-38B-Potvrda br. 01-195/94 od 06.06.1994. godine

O2-39-Akt Centralne komisije za razmjenu ratnih zatvorenika i civila br. 01-351/94 od 17.08.1994. godine

O2-40-Akt Centralne komisije za razmjenu ratnih zatvorenika i civila od 13.04.1994. godine sa spiskom lica

O2-41-Izvještaj sa razmjene 08.01.1993 od 10.01.1993. godine

O2-42-Zaključci Komisije za razmjenu opštine Hadžići (u dnu stranice, nema zaglavlja)- spisak lica zaključno sa br. 45

O2-43-Fax poruka Komisije za razmjenu r.zarobljenika i zarobljenih lica od 29.06.1992. godine

O2-44A-Akt bolnice Kasindo br. 04-175/09 od 16.11.1992. godine (ujedno uloženi i kao dokaz odbrane prvooptuženog broj-O1-8

O2-44B-Akt bolnice Kasindo br. 05-28/10 od 24.02.2010. godine

O2-44C- Akt bolnice Kasindo br 04-140/09 od 24.09.2009. godine

O2-44D- Akt bolnice Kasindo br.02-237/09 od 11.05.2009. godine

O2-45A-Presuda Suda BiH br. X-KR-05/58 od 18.07.2007. godine

O2-45B-X-KRŽ-05/58 od 01.09.2009. godine

O2-46-Knjiga radilišta za 1993 (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T239)

O2-47-Spisak radilišta za 1994 (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T56)

O2-48-Sveska radilišta za 1994 (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T58)

O2-49-Spisak zatočenika sa naznakom lokaliteta radova (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T60)

O2-50- Obavijest Min. pravde RS od 22.01.2007. godine sa Rješenjem od 16.12.1992. godine o postavljenu Škiljević Soniboja i rješenjem o postavljenu Faladžić Đorđa (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T60)

O2-51- Spisak nestalih osoba u Kasindolskoj ulici od 29.05.2005. godine (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T104)

O2-52- Zabilješka o pogibiji Kure Alena od 29.09.1994. godine (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T232)

O2-53 Odluka o osnivanju KPZ org. na teritoriji srpske republike BiH od 01.05.1992. godine (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T76 I dokaz odbrane prvooptuženog O1-10)

O2-54 Odluka o osnivanju KPZ org. na teritoriji srpske republike BiH od 12-17.05.1992. godine. (uložen ujedno i kao dokaz Tužilaštva T77 I dokaz odbrane prvooptuženog O1-11)

O2-55 Odluka o osnivanju KPZ Butmir Ilidža od 30.06.1992. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-12)

O2-56 Kopija izvoda iz službenog glasnika RS od 13.06.1992. godine. Naredba o primjeni ratnog prava (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-17)

O2-57 Dopis komanda Sarajevsko romanijskog korpusa, Odjeljenje za bezbjednosno obavjestajne poslove od 21.09.1993. godine pečat haškog tribunala (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-18)

O2-58 Fotokopija sprovodnog lista vojni pritvor Lukavica datum 14.01.1994 godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-19)

O2-59A Kopija popratnog akta komande treće sarajevske OBP od 10.12.1994. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-20)

O2-59B Zahtjev Komande SLPB pov od 14.01.1993 godine zatim Zahtjev za obezbeđenje radne snage od 02.02.1994 godine, zatim zahtjev vojne pošte od 08.02. Kula, zatim Zahtjev za angažovanje radne snage 1 Sarajevske brigade od 1994 godine i zahtjev komande 3 bataljona od 16.01.1993. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-25)

O2-60 Akt komande drugog pjesadiskog bataljona te kopiju dopisa Lalović Miodraga od 06.09.1994 godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-26)

O2-61 Spisak komisije za razmjenu ratnih zarobljenika od 25.06.1992. godine te saglasnost za premjestaj ratnih zarobljenika RS Vlada 25.05.1994. godine i razmjena zatvorenika Vlada RS od 20.09.1994. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-27)

O2-62 (O1-28) Naredba ministarstva pravosuđa vlade RS od 16.12.1992. godine (uložen ujedno i kao dokaz odbrane prvooptuženog O1-28)

274. Nadalje, vijeće je udovoljilo prijedlogu odbrane drugooptuženog da se na pretresu pred vijećem apelacionog odjeljenja, neposredno saslušaju svjedoci već saslušani u prvostepenom postupku i to:

1. Neđo Pandurević,
2. Vule Govedarica,
3. Božo Radović,
4. Đorđe Faladžić,
5. Miodrag Lalović i
6. Milenko Tepavčević,
7. te novi svjedok Momčilo Mandić.

275. Odbrana je, u postupku pred apelacionim vijećem izvela i slijedeće materijalne dokaze:

A-O-1 Kopija knjige dežurnih radnika

A-O-2 Ovjerena kopija obavještenja Okružnog Tužilaštva Istočno Sarajevo za Pandurević Neđu

AO-1-3 akt Federalnog Ministarstva za boračka pitanja .

ZAPISNIČAR

Nevena Aličehajić

PREDSJEDNIK VIJEĆA

SUDIJA

Senadin Begtašević